

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 1985 | 3

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

**Az Országos Könyvtárügyi
Tanács és a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata**

**31. ÉVFOLYAM
1985. 3. SZÁM**

A szerkesztő bizottság elnöke:
Papp István

Szerkesztő bizottság:
Balázs Sándor, Bujdosó Ernő
Földi Tamás, Gál Andorné,
Havasi Zoltán, Horváth Tibor,
Katsányi Sándor, Kiss Jenő,
Kováts Zoltán, Orosz Bertalanné,
Ruzsás Lajosné, Tóth Gyula

Felelős szerkesztő:
Gerő Zsoltné

Szerkesztő:
Kovács Katalin

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület
Budapest 1827
Telefon: 160–100/517 m.

Megjelenik kéthavonként.
Példányszáma: 1000
Egyes szám ára: 30.- Ft
Évi előfizetési díj: 180.- Ft

Terjeszti a Magyar Posta
Előfizethető
a postahivatalokban
és a Posta Központi Hírlap Irodánál
(Budapest 1900
Telefon: 180–855)
Csekkszámlaszám: 215–96.162

Külföldre előfizethető
a Kultúra
Könyv- és Hírlapkereskedelmi Vállalatnál
(Budapest P.O.B. 149
1376)

Műzsák Közművelődési Kiadó, Budapest
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Megjelent: 10,15 A/5 ív terjedelemben
10562/85
Készült a Műzsák Közművelődési Kiadó
Nyomdájában

HU ISSN 0023–3773
Index: 26 408

TARTALOM

Abstracts	229
Inhaltsangaben	232
Резюме	236
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	241

* * *

Ötven éves a Magyar Könyvtárosok Egyesülete

KELLNER Bernát	
Gondolatok a könyvtárosságról a kettős jubileum alkalmából	243
VÁLYI Gábor	
Ötven éves a Magyar Könyvtárosok Egyesülete	249
FUTALA Tibor	
A Magyar Könyvtárosok Egyesületének évkönyveit lapozgatva	254
PRÓHLE Éva	
Nemzeti könyvtáros egyesületek a világban	259

* * *

PÁLVÖLGYI Mihály	
A könyvtárosképzés oktatástechnológiája	269
PAPP István	
Felépült a szegedi Somogyi Könyvtár új otthona	279
MÁRTYÁN Gyula	
Adalékok az információhasználók oktatásának helyzetéhez	287

* * *

Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkája 1984-ben (VÁLYI Gábor – PAPP István)	291
Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkaterve 1985.	297
Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ beszámolója az 1984. évről (SZENTE Ferenc)	300

K i t e k i n t é s

Az "online" katalógus: forradalom? (VARGA Ildikó szemléje)	308
DE GENNARO, Richard: A könyvtárgépesítés három szakasza. (Töm.: ZOLTÁN Imre)	313
BATENKO, Al'bina Ivanovna. A tudományos-műszaki információellátás helyzete és fejlesztésének irányai a Szovjetunióban	317
CHANDLER, George: Japán könyvtári és információs rendszere (Töm.: TÉGLÁSI Ágnes)	323

S z e m l e

Állam és jogtudományi bibliográfia 1980–1981. Bibliographia iuridica Hungarica 1980–1981. (Ism.: HORVÁTH Tibor)	327
ERDŐSI Gyula – ROHLA Mártonné: Vezetés és szervezés az innovációban. (Ism.: GYÖRE Pál)	329
Problemy akademičeskih bibliotek socialističeskih stran pri naučno-informacionnom obsluživanii. (A tudományos tájékoztatás helyzete a szocialista országok akadémiai könyvtáraiban) (Ism.: PÁSZTOR Ilona)	332
GEE, R.D. – TOWNLEY, H.M.: Thesaurus-making. Grow your own word-stock. (Tezaurusz-szerkesztés) (Ism.: SEBESTYÉN György)	335

E számunk szerzői, munkatársai: FUTALA Tibor (OMIKK), GYÖRE Pál (Ipari Informatik Könyvtár ny. szaktanácsadója), HORVÁTH Tibor (OPKM), KELLNER Bernát (ny. könyvtárigazgató), MÁRTYÁN Gyula (OMIKK), PÁLVÖLGYI Mihály (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári tanszék, Szombathely), PAPP István (OKT), PÁSZTOR Ilona (ÉTI), PRÓHLE Éva (OGYK), SEBESTYÉN György (MTAK), SZENTE Ferenc (OSZK-KMK), TÉGLÁSI Ágnes (Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola Könyvtára, Győr), VÁLYI Gábor (OKT), VARGA Ildikó (OSZK-KMK), ZOLTÁN Imre (ny. mérnök)

ABSTRACTS

KELLNER Bernát: Thoughts on librarianship. – On the occasion of the anniversary of the library association, the honoured author, now retired, after several decades of being a librarian, deals first of all with the human factors of librarianship and the shaping of the sense of vocation. In the past a librarian was first of all a clerk, a "keeper of the library" with few exceptions; while after 1945 (the Liberation) librarians, who had come to themselves again, undertook a significant role in saving library collections and in the organization of cultural activities coming to life again. Later, with a fast increase in the number of libraries, lots of people – with no qualification but with a devotion to duty and with organizing ability, which was still more needed at that time – entered into the service of libraries. They did much for the development of Hungarian librarianship. The political and economic stabilization brought forth a development for librarianship too, hundreds of young people graduated from colleges and universities a year. Now, however, we can witness a slow decline again. The most urgent problems are: the development of technical equipment and the provision of an adequate replacement, which is hindered by the insufficient pecuniary and moral appreciation of librarians. (pp. 243–248.)

VÁLYI Gábor: The Association of Hungarian Librarians 50 years old. – The high and round number of years is no glory. The long time elapsed is unimportant; it is however interesting that the National Association of Museums and Librarians (which was not a direct legal predecessor of the association of today) held a meeting as early as 1905 (i.e. 80 years ago) and every year after that. It is more interesting that their themes and papers, recorded in the minutes, sound mostly current even today: a sound decentralization of cultural affairs, increasing the weight of education, the subject composition of public library collections, or the probable diminishing of the results of teaching without a library. Words occurring in titles are analysed and commented by the author, who finally emphasizes the importance of professional relations, largely fostered by the activities within the Association. (pp. 249–253.)

FUTALA Tibor: Turning over the pages of the Association of Hungarian Librarians year books. – The Association's predecessor functioned between 1935 and 1950, five year books were published during this time, and also Magyar Könyvszemle (Hungarian Book Review) was an organ of the Association. From 1956 the association continued its activity in the framework of the Society for Popularization of Scientific Knowledge. It has had its present organizational form from 1965 on. In 1981 also the archivists

joined. A change of name (e.g. into the Association of Hungarian Librarians, Archivists and Information Officers) would be timely. The popularity of the Association is shown by the large number of membership (fluctuating between 3500 and 3700) and the large number of participants in annual conferences. Year books have been published since 1973, these contain the papers presented at the annual conferences. It is questionable whether it is good that the year books concentrate so much on the materials of annual conferences. The delay (one year to one and a half) in publication should be decreased. (pp. 254–258.)

PRÖHLE Éva: National library associations in the world. – The first library associations (ALA and LA) were formed in the 1870s. A few decades later, but before the first world war, such organizations were established also in the majority of European countries. The associations were shaped in the countries of the third world only in recent decades. Several kinds of associations have been formed in highly developed capitalist countries. There exist associations general in scope and membership (such as LA or ALA), those with limited responsibility and membership (such as the Catholic Library Association), as well as associations covering either institutions or librarians (such as those in the FRG). The number of associations within a country also varies: 78 associations work in the US, 25 in the FRG, etc. Socialist countries have one association each. General objectives of the associations are to take part in the development of libraries, in library legislation and in library education. In addition, they play a determining role in organizing professional meetings. (pp. 259–268.)

PÁLVÖLGYI Mihály: Educational technology of library education. – Finding the teaching methods, instructional media and technical conditions following best the content taught is of increasing importance also in Hungarian library education. The characteristics of subjects taught determines the methods and media to be used. The comprehensive teaching objectives have to be further specified so that they could be realized. It is the responsibility of the teacher to create an adequate learning environment (methods, media, the combination of material and personal conditions). The proportion of teaching methods has changed, the time spent on individual learning and small group meetings, as against lectures, has increased. The parallel use of instructional media has gained ground. It is reasonable to evaluate, as a concluding step, the implementation of the teaching programme. (pp. 269–278.)

PAPP István: A new home for the Somogyi Library of Szeged completed. – The so far largest, newly built, public library building in Hungary is that of the Somogyi Library of Szeged. Accommodating of the over 100 years old stock caused difficulties, since the architect had his hands tied by several factors: the county archives and a refreshment room (serving the public of the open-air performances in summer) had also to be assigned a place within the same building; the environment determined the height of the building, etc. The building programme has undergone several changes. It is not favourable in the point of view of library technology that the building has six levels and a prolate rectangle

plan. Vertical traffic is easy, physically handicapped, however, cannot enter the library through the main entrance, because of a lot of stairs. The air conditioner has not been working undisturbedly yet. The functional drawbacks of the building are somewhat counterbalanced by its aesthetical values: users come with pleasure. (pp. 279–286.)

MÁRTYÁN Gyula: On the state of information user education. – The article provides additional material to NÉMETH Zsófia's writing (Könyvtári Figyelő, vol.30, no.6, 1984, pp.607–617) about the educational activity of the National Technical Information Centre and Library (OMIKK). The OMIKK runs an educational programme for potential users in one of the technical colleges in Budapest, as well as courses in the manager schools of the Ministry of Industries and of the Ministry of Foreign Trade, in the Chamber of Commerce, in several foreign trade companies and research institutes for middle and higher managers on the use of information. (pp. 287–290.)

* * *

The activities of the Hungarian Council for Librarianship in 1984. (VÁLYI Gábor and PAPP István). – The Hungarian Council for Librarianship (OKT) closed a five-year cycle of operation in 1984. The Ministry of Culture set great value on the work done during the past years. The OKT worked continuously and regularly, its debates took place in a sincere atmosphere of both criticism and self-criticism, good proposals were elaborated, the most important ones of which were also published, so mobilizing the libraries for the performance of their tasks. However, a good many things have not realized, the remarks and proposals have not generated a constructive enough response either at the state administration or in the society. The OKT was unable to achieve a breakthrough in education and further education, introducing advanced information technology or realizing co-operation. Last year a development plan was worked out for the system of the professional further education of librarians, a national programme for stock protection was elaborated, investigations of the presence of foreign periodicals were started. Three permanent technical committees were set up. (pp.291–297.)

The working plan of the Hungarian Council for Librarianship for 1985. (pp. 297–299.)

Report of the National Széchényi Library Centre for Library Science and Methodology for 1984 (SZENTE Ferenc). – Efforts in network development and co-ordination were considerable. The outside working relations are good, but the collaboration with the network centres of school libraries should be bettered. The Institute has performed its duties in professional supervision, compiled a collection of models for information services to companies, made a comprehensive study of the role of county libraries in pedagogical information services and another study on the provision of musical literature. The state of classified catalogues in public libraries has been examined. Courses (of varied time) have been organized for reader services staff, publication editors, public relations officers, social sciences specialists. In addition to the above, work was continued in collection management and bibliographic counseling, the journal Új Könyvek (New Books) was published bi-weekly, the Library Science Library provided professional information and published documentation publications, such as Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (the bibliography of Hungarian literature on librarianship), Hungarian Library and Information Science Abstracts and its Russian version, as well as the abstract journal Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (Library and Documentation Literature). (pp. 300–307.)

A b r o a d

An online catalogue revolution? – Review based on articles of *Library Journal* (vol.109, no.3, 1984, pp.319–330). (Abstract: VARGA Ildikó) (pp. 308–312.)

DE GENNARO, Richard: **Library automation and networking: perspectives on three decades** (*Library Journal*, vol.108, 1983, No.7 pp.629–635.). (Abstracts ZOLTÁN Imre) (pp. 313–316.)

BATENKO, Al'bina Ivanovna: **The state and development trends of scientific and technical information in the USSR.** Lecture given in the House of Soviet Culture and Science, Budapest, 24 October 1984. (pp. 317–322.)

CHANDLER, George: **The Japanese library and information system: a broad comparative survey of its evolution and structure 1947–1982.** (*International Library Review*, vol.15, 1983, pp.389–407) (Abstract: TÉGLÁSI Ágnes) (pp. 323–326.)

R e v i e w

Állam és jogtudományi bibliográfia 1980–1981. Bibliographia iuridica Hungarica 1980–1981. (Edited by Nagy Lajos, Balázsné Veredy Katalin.) (Published by Országgyűlési Könyvtár, Budapest, 1983, 353 p.) (Review: HORVÁTH Tibor.) (pp. 327–328.)

ERDŐSI Gyula – ROHLA Mártonné: **Vezetés és szervezés az innovációban.** *Management in innovation.* (Bp. 1983. Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, 1983. 173 p. (BMEKK Tudományos és Műszaki Bibliográfiák 19.) (Rev.: GYÖRE Pál.) (pp. 329–331.)

Problemy akademičeskih bibliotek socialističeskih stran pri naučno-informacionnom obsluživanii. *The state of scientific information in libraries of academies of sciences in socialist countries.* (Sofia, 1981. BAN, 242 p.) (Rev.: PÁSZTOR Ilona.) (pp. 332–334.)

GEE, R.D. – TOWNLEY, H.M.: **Thesaurus-making.** Grow your own word-stock. (London, Deutsch. 1980. 206 p.) (Rev.: SEBESTYÉN György.) (pp. 335–336.)

INHALTSANGABEN

KELLNER Bernát: **Gedanken über den Bibliothekarberuf.** – Im Zusammenhang mit der Jahreswende schreibt der derzeitig bereits pensionierter imd mehrere Jahrzehnte als Bibliothekar geachteter Verfasser des Artikels, vor allem über die menschlichen Faktoren des Bibliothekarberufes, über die Entwicklung des bibliothekarischen Bewusstseins. Einst war der Bibliothekar, mit einigen Ausnahmen, bloss ein "Angestellter". Die sich findenden Bibliothekare spielen nach der Befreiung Ungarns, eine wichtige Rolle in der Rettung ehemaliger Bibliotheken, in der Organisierung der wiedergeborenen kulturellen Tätigkeit. Später traten in den Dienst der Bibliotheken – infolge der raschen Vermehrung derselben – viele unqualifizierte, jedoch mit Liebe zur Sache verfügende Bibliothekare, die über ein

gutes Organisationsvermögen, das damals sehr wichtig war, disponierten. Sie haben viel für die Entwicklung des ungarischen Bibliothekswesens getan. Das Bibliothekswesen entwickelte sich zusammen mit der politischen, wirtschaftlichen Stabilisierung, hunderte absolvierten jährlich die Hochschulen, Universitäten. Gegenwärtig sind wir jedoch Zeugen eines langsamen Rückfalles. Die dringlichsten Probleme sind: die Entwicklung einer technischen Ausstattung, die Sicherstellung eines entsprechenden Nachwuchses. Eine der Schwierigkeiten ist die nicht entsprechende finanzielle und moralische Achtung der Bibliothekare. (S. 243–248.)

VÁLYI Gábor: 50 Jahre Verein Ungarischer Bibliothekare. – Die hohe und runde Jahreszahl ist keine Ehre. Die lange, verstreichende Zeit ist unwichtig, interessant ist jedoch, dass der Nationalverband der Musen und Bibliotheken (dies ist nicht der direkte Vorgänger des heutigen Vereins) bereits vor 80 Jahren, in 1905, und nachher jährlich Veranstaltungen organisierte. Ihren Protokoll studierend ist es noch interessanter, dass die anlässlich der Veranstaltungen auseinandergesetzten Probleme und die Vorträge auch heute aktuell sind: die gesunde Dezentralisation des Bibliothekswesens, die Entwicklung des Gewichtes auf dem Gebiete der Kultur, die inhaltliche Zusammenstellung der Sammlungen in den Volksbüchereien, die Ergebnisse des Unterrichts scheitern ohne den Bibliotheken, usw. Danach analysiert der Verfasser des Artikels die in dem Titel beinhaltenden Worte, bzw. er äussert seine diesbezgl subjektiven Erlebnisse. Zuletzt betont er die Wichtigkeit der beruflichen Zusammengehörigkeit, das seitens des Vereinslebens in grossem Masse gefördert wird. (S. 249–253.)

FUTALA Tibor: Herumblättern in den Jahrbüchern des Vereins Ungarischer Bibliothekare. . . – Der Vorgänger des Vereins funktionierte vom 1935 bis 1950. Währenddessen wurden fünf Jahrbücher veröffentlicht und die Magyar Könyvszemle (Ungarische Bücherschau), was ebenfalls das Organ des Vereins war. Vom Jahre 1956 arbeitete der Verein im Rahmen der Populärwissenschaftlichen Gesellschaft. In seiner gegenwärtigen Organisationsform arbeitet der Verein seit 1965. Im Jahre 1981 schliessen sich auch die Archivare dem Verein an. Es wäre zeitgemäss, sollte auch die Namensform die Änderungen widerspiegeln, zB.: Verein Ungarischer Bibliothekare, Archivare und Fachinformatoren. Die Popularität des Vereins beweist die hohe Mitgliederzahl (ungefähr 3 500–3 700) und die ständig zunehmende Zahl der Teilnehmer an den Wandertagungen. Seit 1973 veröffentlicht der Verein Jahrbücher. Diese Bände beinhalten die an den Wandertagungen gehaltenen Vorträge. Es ist fraglich, ob sich die Jahrbücher dermassen auf das Material der Wandertagungen konzentrieren müssen. Es wäre vorteilhaft die wegen zu langer Durchgangszeit verspätete Veröffentlichung (ungefähr 1–1 1/2 Jahre) abzukürzen. (S. 254–258.)

PRÖHLE Éva: Nationale Bibliotheksvereine in der Welt. – Die ersten Bibliotheksvereine wurden in den 70er Jahren des 19. Jahrhunderts gegründet (ALA und LA). Einige Jahrzehnte später, doch noch vor dem ersten Weltkrieg, entstanden auch in der Mehrheit der europäischen Länder solche Vereine. In den Ländern der dritten Welt organisierte man

Bibliotheksvereine nur in den letzten Jahrzehnten. In den entwickelten, kapitalistischen Ländern wurden mehrere Arten solcher Vereine ins Leben gerufen. Es gibt Vereine von allgemeinem Funktionskreis und Mitgliedschaft (zB. LA, ALA), desweiteren Organisationen mit beschränktem Aufgabenkreis und Mitgliedschaft (zB. Catholic Library Association) auch solche Organisationen, die nur Institutionen oder nur Bibliothekare verbinden (zB.: Vereine in der Bundesrepublik Deutschland). Auch die Zahl der Vereine ist veränderlich: in den Vereinigten Staaten funktionieren 78, in der Bundesrepublik Deutschland 25 Vereine. In den sozialistischen Ländern gibt es je ein Verein. Der allgemeine, gemeinsame Ziel der Vereine ist zB. die Teilnahme in der Entwicklung des Bibliothekswesens, in der Bibliothekspolitik, in der Gesetzgebung für Bibliotheken, in der Bibliotheksbildung. Ausser obigen Aufgaben spielen sie eine bestimmende Rolle in der Organisation von Fachsammlungen. (S. 259 –268.)

PÁLVÖLGYI Mihály: Die Unterrichtstechnologie in der Bibliotheksbildung – In der ungarischen Bibliotheksbildung spielen eine immer wichtigere Rolle – ausser den in dem neuen Universitäts- und Hochschul-Unterrichtsplan für Bibliotheksbildung enthaltenden Vorschriften – jene Unterrichtsmethoden, Lehrmittel, technische Bedingungen, die sich am besten dem Inhalt des Unterrichts anpassen. Die Eigenart der unterrichteten Gegenstände bestimmt die wahlbaren Methoden, Lehrmittel. Die umfassenden Unterrichtsziele müssen weiter zerlegt werden, damit diese durchführbar sein sollen. Die Aufgabe des Professors ist zum Lernen eine entsprechende Umgebung (ein Ensemble von Methoden, Mitteln sachlichen und persönlichen Bedingungen) zu schaffen. Die Proportion der Unterrichtsmethoden änderte sich, die aufgewandte Zeit für Kleingruppen und individuellen Formen hat zugenommen den Vorträgen gegenüber. Die kollektive Benützung der Lehrmittel rückte in den Vordergrund. Als Vollendungsschritt wäre es zweckmässig die Verwirklichung des Unterrichtsprogramms auszuwerten. (S. 269–278.)

PAPP István: Das neue Heim der Somogyi Bibliothek in Szeged wurde aufgebaut. – Die Somogyi Bibliothek in Szeged ist das bisher grösste neuerbaute öffentliche Bibliotheksgebäude Ungarns. Die Unterbringung des mehr als hundertjährigen Bestandes verursachte grosse Schwierigkeiten, da die Hände des Architekten, infolge mehrerer Faktoren, gebunden waren: in dem Gebäude musste man ausser der Bibliothek auch das Komitatsarchiv unterbringen und auch das Büffet, welches die Freiluftspiele den Sommer über bedienen sollten. Die Umgebung hat die Höhe des Gebäudes determiniert. Das Bauprogramm änderte sich auch öfters im Laufe der Planung. Vom Standpunkt der Bibliothekstechnologie ist es ungünstig, dass das Gebäude sechs Stockwerke und der Grundriss desselben eine ausgezehnte rechteckige Form hat. Der senkrechte Verkehr ist gut gelöst, doch können die Bewegungsgehinderte wegen den vielen Treppen durch den Hauptgang der Bibliothek nicht eintreten. Vorläufig funktioniert die Klimaeinrichtung noch nicht ungestört. Die ästhetischen Werte gleichen einigermaßen die funktionellen Nachteile des Gebäudes aus, die Leser benützen gerne die neue Bibliothek. (S. 279–286.)

MÁRTYÁN Gyula: Angaben zur Lage des Unterrichts für Informationsbenützer. – Dieser Artikel erteilt ergänzende Daten zur Schrift von NÉMETH Zsófia (Könyvtári Figyelő, Jg.30. 1984. No.6. 607–617 S.), die sich mit der Unterrichtstätigkeit in der Nationalen Technischen Informationsstelle und Bibliothek (OMIKK) befasste. Die OMIKK übt an einer Budapester technischen Hochschule potentiellen Unterricht für Informationsbenützer aus. Das Ministerium für Industrie hält in den nachstehenden Instituten Kurse: Führerbildungsinstituten des Ministeriums für Aussenhandel, Handelskammer, Aussenhandelsunternehmen, Forschungsinstituten, usw. Fachleute auf dem Gebiete der Informationsbenützung und ihrer modernen Methoden werden ausgebildet. (S. 287–290.)

* * *

Die Tätigkeit des Nationalrates für Bibliothekswesen in 1984. (VÁLYI Gábor und PAPP István). – Der Nationalrat für Bibliothekswesen schloss im Jahre 1984 einen fünfjährigen Wirkungszykel. Das Ministerium für Bildung hat die Tätigkeit der vergangenen Jahre hoch eingeschätzt. Der Rat hat fortlaufend und regelmässig gearbeitet, ihre Diskussionen wurden in einer aufrichtig kritischen und selbstkritischen Atmosphäre geführt. Der Rat hat gute Vorschläge ausgearbeitet, die wichtigsten hievon wurden auch veröffentlicht, dadurch hat der Rat die Bibliotheken bewegt ihre Aufgaben vorwärtszubringen. Mehrere Vorschläge wurden aber nicht realisiert, da die Bemerkungen und Vorschläge kein Interesse erregten weder seitens der Staatsverwaltung noch seitens der Gesellschaft. Der Rat konnte keine durchschlagende Resultate erzielen, zB. auf den Gebieten der Bildung und Fortbildung, der Einführung moderner Informationstechnik, der Realisierung von Zusammenarbeit. Im vergangenen Jahr wurde der Entwicklungsplan für das fachliche Fortbildungssystem der Bibliothekare, wie auch das nationale Bestandschutzprogramm fertiggestellt, die analytische Untersuchung der Versorgung mit ausländischen Zeitschriften wurden in Ganz gesetzt. Drei ständige Fachkommissionen wurden gebildet. (S. 291–297.)

Arbeitsplan des Nationalrates für Bibliothekswesen für 1985. (S. 297–299.)

Bericht der Nationalbibliothek Széchényi Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik über das Jahr 1984 (SZENTE Ferenc). – Die Netzentwicklungs- und Koordinationsarbeit war bedeutend. Die äusseren Arbeitsbeziehungen sind gut, doch die Zusammenarbeit mit den Netzzentralen der Schulbibliotheken muss verbessert werden. Die Zentralstelle hat die ihr zugefallene Fachaufsicht versorgt, sie hat eine Modellsammlung für die Informationsversorgung der Unternehmen zusammengestellt, eine zusammenfassende Studie wurde ebenfalls fertiggestellt, die sich mit der Rolle der Zentralstelle befasste, die sie in der pädagogischen Informationsversorgung für Komitatsbibliotheken und mit ihrer Musikliteratur spielt. Eine Abschätzung über die Lage der Fachkataloge in öffentlichen Bibliotheken wurde verfertigt. Organisiert wurden Fachbildungskurse von verschiedener Dauer für die Fachreferenten, die sich mit Leserdienst, Publikationsredaktion, Öffentlichkeitsarbeit, Gesellschaftswissenschaft beschäftigen. Ausserdem wurde eine Ratgeberbetätigt für Sammlungsorganisation und Bibliographie im Gange gesetzt. Der Ratgeber für Bestandsaufbau "Új Könyvek" (Neue Bücher) wurde zeciwöchentlich publiziert, die Bibliothekswissenschaftliche Fachbibliothek sicherte die Fachinformationsversorgung und redigierte die bibliothekarischen Dokumentationspublikationen, wie Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (Bibliographie der Ungarischen Bibliothekarischen Fachliteratur), Hungarian Library and Information Science Abstracts, diese wird auch in russischer Version veröffentlicht, Könyvtári Dokumentációs Szakirodalom. Referáló Lap. (Bibliothekarische und Dokumentationsliteratur. Referatezeitschrift). (S. 300–307.)

Ausblick

Ist die On-Line Katalogisierung eine Revolution? Literaturschau aufgrund der Studien, veröffentlicht in *Library Journal* (Jg.109., 1984. No.3. 319–330 S.) (Zusammengefasst: VARGA Ildikó)(S.308–312.)

DE GENNARO, Richard: *Library automation and networking perspectives on threese decades.* (Drei Phasen der Bibliotheksautomatisierung). – Zusammenfassung des Artikels veröffentlicht in *Library Journal*. Jg.108. 1983. No.7. 629–635. S) (Zusammengefasst: ZOLTÁN Imre)(S. 313–316.)

BATENKO, Al'bina Ivanovna: *Sovremennoe sostoánie i osnovnye napravleniâ soversenstvovaniâ bibliotечно-informacionnogo obsluživaniâ potrebitele naučno-tehničeskoj informacii.* (Die Lage und Entwicklungstrends der wissenschaftlich-technischen Informationsversorgung in der Sowietunion.) Der Vortrag wurde im Haus der Sowjetischen Kultur und Wissenschaft am 24. X. 1984. gegeben. (S. 317–322.)

CHANDLER, George: *The Japanese library and information system: a broad comparative survey of its evolution and structure. 1947–1982.* (*Bibliotheks- und Informationssystem in Japan*). Die Zusammenfassung wurde aufgrund der Studie, veröffentlicht in der Zeitschrift *International Library Review*, Jg.15. 1983., 389–407.S. verfertigt. (Zusammengefasst: TÉGLÁSI Ágnes).(S. 323–326.)

Rezensionen

Állam és jogtudományi bibliográfia 1980–1981. *Bibliographia iuridica Hungarica. 1980–1981.* (Zusammengestellt: Nagy Lajos, Balázsne Veredy Katalin, Veröffentlicht: Parlamentsbibliothek. Budapest, 1983. 353 S.) (Rez.: HORVÁTH Tibor) (S. 327–328.)

ERDŐSI Gyula – ROHLA Mártonné: **Vezetés és szervezés az innovációban.** *Bibliográfia. Führung und Organisation in der Innovation. Bibliographie.* (Budapest, 1983. Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára. 1983. 173 S. (BMEKK Tudományos és Műszaki Bibliográfiák 19.) (Rez.: GYÖRE Pál) (S. 329–331.)

Problemy akademičeskih bibliotek socialističeskih stran pri naučno-informacionnom obsluživanii. (*Die Lage der wissenschaftlichen Informierung in den akademischen Bibliotheken sozialistischer Länder*) Sofiâ, 1981. BAN 242 S.) (Rez.: PÁSZTOR Ilona).(S. 332–334.)

GEE, R.D. – TOWNLEY, H.M.: **Thesaurus-making.** Grow your own wordstock. *Thesauruskonzipierung.* London, Deutsch. 1980., 206 S. (Rez.: SEBESTYÉN György). (S. 335–336.)

РЕЗЮМЕ

КЕЛЛНЕР Бернат: Мысли о библиотечной профессии. – В связи с годовщиной почетный автор, бывший библиотекарем в течении нескольких десятилетий, который сегодня уже на пенсии, пишет о человеческих факторах библиотечной профессии, о формировании любви к профессии. Давно, кроме нескольких исключений, библиотекарь был в первую очередь служащим, хранителем библиотеки; после освобождения в спасении бывших библиотек и в организации возрожда-

ющейся культурной деятельности библиотекари взяли на себя значительную роль. Позже, наряду с быстрым ростом числа библиотек на их службу поступили много необразованных людей, имеющих любовь к своему делу и организаторские способности, что тогда было чрезвычайно нужным. Они много сделали для развития библиотечного дела Венгрии. Наряду с политической-экономической стабилизацией развивалось и библиотечное дело, сотни кончили институты и университеты в год. Но сегодня мы свидетели медленного регресса. Самые жгучие проблемы: развитие технической оснащённости и обеспечение подходящей смены кадров, одно из препятствий которому несоответствующий материальный и моральный почёт библиотечной работы. (стр. 243–248.)

ВАЙИ Габор: 50 лет Обществу венгерских библиотекарей. — Высокая и круглая дата не слава. Истекшее долгое время не важно, но интересно, что Государственная федерация музеев и библиотек (которая является не прямым предшественником сегодняшнего общества) уже 80 лет назад, в 1905 году и потом каждый год организовала мероприятия. Изучая их протоколы ещё более интересно, что большинство обсуждающихся на них проблем и там прочитанных докладов являются и сегодня актуальными: здоровая децентрализация просвещения, увеличение удельного веса культуры, состав содержания фондов публичных библиотек, результаты обучения почти вполне расстраиваются без библиотеки и т.д. Потом автор анализирует слова, встречающиеся в заглавии и рассказывает свои субъективные впечатления о них. Наконец он подчеркивает важность совместного профессионального пребывания, которому в большой мере способствует общество. (стр. 249–253.)

ФУТАЛА Тибор: Перелистывая ежегодники Общества венгерских библиотекарей. — Предшественник общества работал с 1935 до 1950 года, в это время было опубликовано пять ежегодников, и журнал Magyar Könyvszemle был также органом общества. С 1956 года общество продолжило свою деятельность в рамках Общества по распространению научно-популярных знаний. С 1965 года общество работает в настоящей организационной форме. В 1981 году архивисты тоже присоединились к обществу. Это было бы актуальным, если бы изменения отразились и в форме имени, например так: Общество венгерских библиотекарей, архивистов и специнформаторов. О популярности общества свидетельствует и высокое число его членов (приблизительно 3500–3700 человек) и все больше число лиц, участвующих на выездных сессиях. Общество выдает ежегодники с 1973 года. В них содержатся доклады, прочитанных на выездных сессиях. Можно поставить вопрос, должны ли ежегодники в такой мере сосредотачиваться на материалы выездных сессий. Хорошо было бы сократить их поздний выход (приблизительно год, полтора года), вызванный долгим временем пробега. (стр. 254–258.)

ПРЕЛЕ Ева: Национальные общества библиотекарей в мире. — Первые общества библиотекарей создались в 70-ых годах прошлого века (ALA и LA). Спустя несколько

ко десятилетий, но еще перед первой мировой войной они сформировались в большинстве европейских стран. В странах третьего мира общества были организованы только в последние десятилетия. В развитых капиталистических странах создались много видов обществ. Существуют общества с общим кругом деятельности и членством (например LA, ALA), организации с ограниченным кругом обязанностей и членством (например Catholic Library Association), а также организации, объединяющие или только институты, или только библиотекарей (например общества в ФРГ). Число обществ тоже меняющееся: в Соединенных Штатах работают 78, а в ФРГ 25 обществ. В социалистических странах только одно общество. Всеобщая, совместная цель обществ участие например в развитии библиотечного дела, в библиотечной политике, библиотечном законодательстве и подготовке библиотекарей. Кроме этого они выполняют решающую роль в организации профессиональных собраний. (стр. 259–268.)

ПАЛВЕЛЬДИ Михай: Технология обучения подготовки библиотекарей. – В подготовке библиотекарей и в Венгрии это является все более важным – кроме того, что содержится в новых учебных планах библиотечных факультетов университетов и вузов – найти методы обучения, учебные пособия, технические условия, наиболее приспособляющиеся к содержанию обучения. Характер обученных предметов определяет выбираемые методы, учебные пособия. Общие цели обучения надо разложить дальше, чтобы выполнять их. Задача учителя создать соответствующие условия для учебы (собокупность методов, средств, предметных и личных условий). Отношение методов обучения изменилось; по сравнению с лекциями увеличилось время, уделенное на обучение в маленьких группах и на индивидуальную форму обучения. На передний план выдвинулось совместное пользование учебными пособиями. Наконец это целесообразно дать оценку осуществлению программы обучения. (стр. 269–278.)

ПАПП Иштван: Построено новое здание Библиотеки им. Шомоди в городе Сегед. – До сих пор самым большим, вновь построенным зданием массовой библиотеки является здание сегедской Библиотеки им. Шомоди. Размещение больше чем столетно фонда доставляло трудности, так как архитектор был связан многими факторами; в здании кроме библиотеки надо было разместить и областной архив а также буфет летнего театра, и окружение определило высоту здания. Строительная программа несколько раз изменялась в ходе планирования. С точки зрения библиотечной технологии это не выгодно, что здание имеет шесть этажей и план здания имеет форму растянутого прямоугольника. Вертикальное движение хорошее, но из-за многих лестниц увечные люди не могут войти в библиотеку через парадный вход. Климатическое устройство пока работает безотказно. Функциональные минусы здания в некоторой степени управновешиваются его эстетическими ценностями, читатели с удовольствием пользуются новой библиотекой. (стр. 279–286.)

МАРТЬЯН Дьюла: Добавки к положению обучения читателей. — В статье сообщаются дополнительные данные к статьи НЕМЕТА Жофии (Könyvtári Figyelő том 30. 1984. №6. стр.607–617.) об учебной деятельности Государственного информационного центра и библиотеки по технике (ОМИКК). ОМИКК занимается обучением потенциальных читателей, в институтах подготовки руководителей Министерства промышленности и Министерства внешней торговли, в Торговой палате, на предприятиях, в исследовательских институтах и т.д. он ведет курсы для средних и высших руководителей о пользовании информацией, о его современных методах. (стр. 287–290.)

* * *

Деятельность Венгерского совета по делам библиотек в 1984 году. (ВАЙИ Габор – ПАПП Иштван). — В 1984 году Венгерский совет по делам библиотек кончил пятилетний период своей деятельности. Министерство просвещения высоко оценило работу прошлых годов. Совет работал непрерывно и систематически, проводил дискуссии в искренней критической и самокритической обстановке, разработал хорошие предложения, самые важные из которых были также опубликованы, и этим активизируя библиотеки подвинуть свои задачи. Но несколько вещей не осуществилось, замечания и предложения не дошли до внимания ни управления государством, ни общества. Совет не мог достичь поразительный результат например в области подготовки кадров и повышении их квалификации, в введении современных информационных техник, в осуществлении сотрудничества. В прошлом году был составлен план развития системы повышения профессиональной квалификации библиотекарей, государственная программа по сохранению фондов, начались аналитические исследования по обеспечению областей зарубежными журналами. Создались три постоянных комиссий. (стр. 291–297.)

План работы Венгерского совета по делам библиотек на 1985 г. (стр. 297–299.)

Отчет Центра библиотековедения и методической работы Государственной библиотеки им. Сечени о 1984 г. (СЕНТЕ Ференц). — Работа по развитию библиотечных сетей и координации явилась значительной. Внешние рабочие связи хорошие, но надо улучшить сотрудничество с сетевыми центрами школьных библиотек. Институт исполнял лежащую на нем деятельность по специальной инспекции, составил сборник моделей для обеспечения информации на предприятии, был написан обзорный научный труд о роле областных библиотек в обеспечении педагогики информацией, об обеспечении музыки специальной литературой. Проводилось исследование о положении предметных каталогов областных библиотек. Были организованы курсы разного срока для повышения квалификации консультантов читателя, редакторов изданий, специалистов, занимающихся пропагандой литературы и библиотеки, и спецреферентов по общественным наукам. Кроме вышеупомянутого шла консультационная работа по организации фондов и библиографии, каждые две недели выходило в свет совещательное издание к комплектованию фонда "Új Könyvek" (Новые книги), Специальная библиотека по библиотековедению заботилась об обеспечении профессии информацией и редактировала библиотечные документационные издания, как например Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB), Венгерская литература по библиотековедению и информатике (ВЕЛБИ) и его вариант на английском языке, реферативный журнал Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSz). (стр. 300–307.)

Библиотечное дело за рубежом

Он-лайн каталог – это революция? – Обзор на основе статей журнала *Library Journal* (vol.109. 1984. no.3. pp.319–330.) (Рец.: ВАРГА Ильдико) (стр.308–312.)

DE GENNARO, Richard: Три этапа автоматизации библиотек. – Суммирование на основе статьи автора "Library automation and networking perspectives on three decades" (*Library Journal* vol.108. 1983. no. 7. pp.629–635.) (Сумм.: ЗОЛЬТАН Имре) (стр. 313–316.)

БАТЕНКО, Альбина Ивановна: Современное состояние и основы направления совершенствования библиотечно-информационного обслуживания потребителей научно-технической информации. – Доклад автора, прочитанный 24 октября 1984 г. в Доме советской культуры и науки. (стр. 317–322.)

CHANDLER, George: Библиотечная и информационная система Японии. – Суммирование на основе статьи автора "The Japanese library and information system: a broad comparative survey of its evolution and structure 1947–1982." (*International Library Review*, vol.15. 1983. pp.389–407. (Сумм.: ТЕГЛАШИИ Агнеш) (стр. 323–326.)

Обзор

Állam- és jogtudományi bibliográfia 1980–1981. Bibliographia iuridica Hungarica 1980–1981. (Юридическая библиография Венгрии 1980–1981) (Összeáll. Nagy Lajos, Balázs né Veredy Katalin.) (Közread. az Országgyűlési Könyvtár, Bp. 1983. 353 p. (Рец. ХОРВАТ Тибор) (стр. 327–328.)

ERDŐSI Gyula – ROHLA Mártonné: Vezetés és szervezés az innovációban. Bibliográfia. (Руководство и организация в инновации. Библиография) Bp. 1983. Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, 1983. 173 p. (ВМЕКК Tudományos és Műszaki Bibliográfiák 19.) (Рец.: ДЬЕРЕ Пал) (стр. 329–331.)

Проблемы академических библиотек социалистических стран при научно-информационном обслуживании. (София, 1981. БАН, 242 с.) (Рец.: ПАСТОР Илона) (стр. 332–334.)

GEE, R.D. – TOWNLEY, H.M.: Thesaurus-making. Grow your own word-stock. Составление тезауруса (London, Deutsch. 1980. 206.p.) (Рец.: ШЕБЕШТЬЕН Дьердь) (стр. 335–336.)

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AACR	Anglo-American Cataloging Rules – Angol-amerikai címléírási szabályzat
AGROINFORM	Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központja, Budapest
BMEKK	Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára
BRS	Bibliographic Retrieval Services (USA) – Bibliográfiai visszakereső szolgáltatások
BSI	British Standards Institut – Brit Szabványügyi Hivatal
CA	Chemical Abstracts
CCG	Computer Communications Group (Kanada)
CEAL	Committee on East Asian Libraries
COM	Computer output on microfilm
COMLA	Commonwealth Library Association
CONSALD	Committee on South Asian Libraries and Documentation
DIALOG	Információvisszakereső nyelv automatizált rendszerek részére (Lockhead)
GPNTB	Gosudarstvennaâ Publicnaâ Naučno-Tehničeskaâ Biblioteka – Állami Tudományos és Műszaki Könyvtár (Szovjetunió)
INSDOC	Indian National Scientific Documentation Centre, New Delhi
ISO	International Standardization Organization – Nemzetközi Szabványosítási Szervezet
IVI	Ipari Vezetőképző Intézet, Budapest
JICST	Japan Information Center for Science and Technology, Tokyo
JLA	Japan Library Association
KDSZ	Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap (OSZK–KMK)
KÉV	Könyvértékesítő Vállalat, Budapest
KKVMF	Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola, Budapest
KNEB	Központi Népi Ellenőrzési Bizottság
KÖNYVÉRT	Könyvértékesítő Vállalat, Budapest
KWOC	Keyword out of context – kulcsszavak szövegkörnyezeten kívül
LA	Library Association – Brit Könyvtári Egyesület
LARC	Library Automation Research Communications Association (USA)
MAKSZAB	Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (OSZK–KMK)
MARC	Machine readable catalogue – géppel olvasható katalógus
MEDOSZ	Mezőgazdasági, Erdészeti és Vízügyi Dolgozók Szakszervezete
MSZBT	Magyar Szovjet Baráti Társaság
M.t.	Minisztertanács
NFAIS	National Federation of Abstracting and Indexing Services
NIDOC	National Information and Documentation Center – Országos Tájékoztatási és Dokumentációs Központ, (Egyiptom)
Np.M.	Népművelési Minisztérium
OATMIR	Országos Automatizált Tudományos Műszaki Információ Rendszere (Szovjetunió)
OMFB	Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság
ORBIT	Online Retrieval of Bibliographic Information Time-Shared (System Development Coop. USA)
OTMIR	Országos Tudományos Műszaki Információs Rendszer (Szovjetunió)

OVK	Országos Vezetőképző Központ
PAC	Public Access Catalog
PANSDOC	Pakistan National Scientific and Technical Documentation Center
RAK	Regeln für die alphabetische Katalogisierung – betűrendes katalogizálási szabályzat (NSZK)
RLG	Research Library Group – Tudományos Könyvtárak Egyesülete (USA)
RLIN	Research Libraries Information Network
SINTO	Sheffield Interchange Organization
SZTAI	Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézet
TOXLINE	Toxicology Information Online
VELBI	Vengorskaá literatura po bibliotekovedeniû i informatike. Referativnyj sbornik (OSZK–KMK)
WISE	World Information Systems Exchange (USA)

**ÖTVEN ÉVES
A MAGYAR
KÖNYVTÁROSOK
EGYESÜLETE**

**GONDOLATOK A KÖNYVTÁROSSÁGRÓL A KETTŐS
JUBILEUM ALKALMÁBÓL**

KELLNER BERNÁT

Az emberi memória szerkezeténél fogva hajlik a feledésre: a lényegtelen, a rossz, a kényelmetlen, a fájdalmas emlékeket gyorsan átszűri ritka rostáján, sőt gyakran a fontosokról, lényegesekről, örömdetésekről is megfeledkezik. Ezért is helyes a nagy stációk alkalmával megidézni az "egykort" eredményeivel, örömeivel, gondjaival és botlásaival együtt, hogy annál teljesebben láthassuk a jelent.

Ötven esztendővel ezelőtt, 1935-ben alapították a magyar könyvtárosok egyesületének elődjét, mely ha szervezetében, eszmeiségében más volt is ugyan, mint a mai, mégiscsak elődünk volt. Fél évszázad lejárt akkor is stáció, ha történelmünk fonalát nem is egy szálból sodorták. Emlékezzünk annak a tanulságnak jegyében, hogy ahol a múltat megtagadják, ott a jelennel is baj van! Emlékezésünk most nem az egész korszak könyvtári, vagy egyesületi történetét hívja elő, hanem emberi tényezőit, a könyvtárosság, a hivatástudat alakulását és szerepét a könyvtárak fejlődésében. Bármilyen ódonul hangozók is, meggyőződésem, hogy ma is igaz *Toldy* Ferenc megállapítása: "Minden könyvtárnak két lényeges alkotórésze van, egy anyagi: a könyvek . . . s egy szellemi: a könyvtárok. Ez ti. valóságos lelke, életerege minden bibliothékának. Ő tartja fenn, ő neveli tudományrendszeresen, hogy folyvást organikus test, s ne mechanikus halmaz legyen."

Minden tapasztalatot azt bizonyítja, hogy a tartalmas könyvtári munka előfeltételei közül a könyvtáros személye, tudása, embersége, elhivatottsága az eredményes könyvtári munka legnélkülözhetetlenebb eleme. Sokszor idézzük *Terentius* mondását: "A könyveknek megvan a maguk végzete", de ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a könyvtáraknak is megvan a maguk sorsa. Nem egy új, kitűnő feltételekkel bíró könyvtárunk évek óta éppen csak létezik, mit sem fejlődik, mert alkalmatlan, képzetlen könyvtárosai nem képesek életre kelteni az intézményt.

Tévedés lenne, ha a személyiség szerepét az anyagi megalapozás fölé emelnénk, de a történelem, főleg az emberi kultúra, a magyar művelődés történetének ismerete arra int bennünket, hogy ne értékeljük le a hivatástudat, a forradalmi hevület teremtő erejét

sem. Semmi sem értékes csak azért, mert régi. De az sem engedhető meg, hogy tudálékos fölénnyel mosolyogjunk azokon, akikben több volt a munkájukba vetett hit, mint a felkészültség, az áldozatos igyekezet, mint az adminisztratív készség. Ennek az álláspontnak védelmében idézem ifj. *Wesselényi* Miklóst: "Ne vessünk meg és el semmit azért, hogy régi, de hányjuk el magunktól, ha rossz s már hasztalan, akármilyen régi is!"

Visszatekintésünket megkönnyíti, hogy egyesületünk alapításának 50. évfordulója egybeesik hazánk felszabadulásának évfordulójával, annak a történelmi eseménynek idézésével, mely mai közművelődési könyvtárhálózatunk születésének tagadhatatlan forrása. Úgy emlékezhetünk hasznosan, ha emlékeinket tárgyilagosan, a történelem folyamába illesztjük, s ha a lehetőségek mellett a kor történelmi lehetetlenségeit is számba vesszük.

Nincs sok dokumentumunk egyesületünk, de könyvtáraink 1935–1945-ig terjedő időszakának történetéről sem. Ami van, arról beszél, hogy a könyvtárosság – néhány kivételtől eltekintve – elsősorban tisztviselőség, "könyvtárórság" volt. Ebben a korszakban készült Horthy ellenforradalmi rendszere a háborúra, majd vett részt aktívan a fasiszta háborúban. Ezek az évek a gazdasági elnyomorodás és az általános szellemi elnyomás időszaka volt. Ilyen korszakokban *Cicero* szerint hallgatnak a műsák és természetesen a könyvtárak is elcsendesednek; igen kevés életjellel, óvatosan, csendben tengődött elődeink egyesülete is. Ismét kísértett *Berzsenyi* Dániel 1833-ban írott, friss szellemű, korholó megállapítása: "A népvészelyt azon fonák okoskodás okozza, hogy sokan azt hiszik, minél butább a nép, annál hasznosabb."

Nem szolgálta a könyvtárak fejlődését a magas analfabétizmus, a gazdasági elnyomorodás, a falvak pipices sötétsége, a nemzeti gyűlölködés sem. Köztudomású ugyanis, hogy a vidéki könyvtáraknak és olvasókörieknek alapítói és fenntartói e korszakban jó részt a különböző egyesületek voltak, de megalakulásukat és tartós működésüket éles társadalmi, felekezeti és nemzetiségi ellentétek nehezítették. A mégis életre kelt egyesületek művelődési tevékenységéről szemléletesen fejezi ki a hivatalos véleményt egy 1928-as Somogy megyei népművelői jelentés: "Ott inkább a politizálás, a meddő időtöltés folyik, mint önképzés."

Nem szorul okadatolásra, hogy 1945 után nem a könyvtárszervezés volt újjáéledő életünk első és legfontosabb követelménye, de tény az, hogy az egykori könyvtárak mentésében, az újjászülető művelődési tevékenység megszervezésében oroszlánrészt vállaltak a magukra talált könyvtárosok. Az igazi könyvtári élet megszületése azonban még sokáig késlekedett, bár a Magyar Kommunista Párt kezdeményezett néhány kísérletet az olvasás és az önképzés, a tanulás megkedveltetésére.

A magyar közművelődési könyvtárosok az előzmények szinte teljes pusztulása után a semmiből kezdték meg hálózatépítő munkájukat. Különleges érdemük az a felismerés, hogy az elszigetelten munkálkodó kiskönyvtárak előbb-utóbb ellehetetlenülnek, és ha tartós, hatásos könyvtári szolgálatot akarunk felépíteni, akkor a hálózati rendszert kell meghonosítanunk. Ez a szervezet a Szovjetunióban már megállta a helyét. A könyvtári felső irányítás és a könyvtárosok egy része előtt nem is volt új ez a regionális elv, hisz 1919-ben ezt akarta megvalósítani a Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája is, de a koncepció a tanácsköztársasággal együtt elbukott és évtizedekre feledésbe merült.

A jubileumi napokban az emlékek közt kutatva, régi munkaterveket és jelentéseket lapozgatva, valósággal átmelegített az a tisztán érzékelhető igyekezet és lelkes ügy-szeretet, buzgalom és törekvés, mely a sorokból kiárad. Az öreg lapokon a könyvtár társadalmi kapcsolatainak olyan mozzanataival is találkozunk, amelyek felfrissítve ma is hasznosak lehetnének.

Az igaz képhez hozzátartozik annak elismerése is, hogy az oly fontos alapozó munkában úgyszólván alig akadt egy-egy képzett szakember. A mozgatóerő főként az a hevület volt, mely egész politikai és kulturális életünket átjárta és gazdasági életünket is segítette fennmaradni. Idegen tőlem a tudatlanság glorifikálása, mégis megkérdem; mit nyert volna akkoriban – 1950-ben – egy magyar körzeti könyvtáros, ha történetesen ismeri a fejlett polgári országok könyvtári rendszerét és azt képzelte volna, csak olyan előfeltételekkel lehet belevágni a könyvtári szolgálat megszervezésébe, mint a tágas, világos épület, korszerű felszerelés, válogatott és gazdag könyvállomány, képzett könyvtárosok. Úgy járt volna, mint a sokszor idézett, hályogot operáló patkoló kovács: inába szállt volna a bátorság. E kor magyar könyvtárosai számára nem volt biztos ígértű járt út. Bármily fellengzősen hangzik is: ezek a könyvtárak és könyvtárosok nagy történelmi idők egyszerű szülöttei, egyben tanúi voltak. A magyar közművelődés nagy szerencséjére fenn is, lenn is nagy számban akadtak olyan vezetők, olyan politikusok, akik a könyvtári jogszabályokat és utasításokat a szívükkel olvasták. És volt a lenini elveken nyugvó koncepció, meg némi olvasási igény és nem utolsósorban a Népkönyvtári Központ lelkes munkája nyomán egy kevés szakszerűen válogatott és feldolgozott könyv, meg néhány könyvespolc. Ebből ügybuzgó emberek és egy-két helyi bába közreműködésével megszületett a közművelődési könyvtárellátás kiépítésére hivatott megyei könyvtárhálózat. Gyenge kis csemete, kései szülött, lassú növésű, mely annak ellenére, hogy nem mindig és nem mindenütt táplálták eléggé, végül is erős csontú, európai szemléletű felnötté cseperedett. Mindenkinek tudomásul kellett vennie létezését, lélegzését, élniakarását és növekedését, még azoknak is, akik akkoriban szívesen szorosra zárták szemüket. Észre kellett venni mindenütt az országban, minden fórumon, hogy a megyei hálózatok kinőtték kamaszruháikat. Újakra kell gondoskodni számukra mindazoknak, akiknek hivatala korszerűen szolgálni a közösség szellemi felemelkedését. Ebben a korszakban a könyvtárosok előtt természetes volt – néha még ma is az –, hogy teljesítményeikkel meg kellett előzniük a tárgyi és személyi feltételeket, melyek gyakran úgy jelentek meg, mint a *deus ex machina*. *Harc volt az életünk, harc a létért, a helyiségekért, a fényért, a melegért, a bútorokért és a könyvekért.* És beigazolódott ekkoriban is *Propertius* öreg mondása: "Nagy dolgokban elég az akarat is!"

Ahogy a magyar történelem egy kezdeti időszakát a "kalandozások korának" nevezték el, szocialista könyvtártörténetünk kezdeti éveit mi "az ügyeskedések korának" nevezhetjük. A könyvtárosok szemfülességétől, kapcsolataitól, erőszakosságától függött a könyvtárak elhelyezése, berendezése, a státusok száma, gyakran a központi támogatás mértéke is. A normák nélkül működő könyvtári munkában a szubjektív tényezők elsődleges hatása hosszú éveken át meghatározó volt, és az egyes megyék ellátottsága és eredményei között ennek következtében óriási különbségek mutatkoztak. Azt azonban senki sem vonhatja kétségbe, hogy gazdasági és politikai talpraállásunk után a közművelődési könyvtárügy olyan fejlődésnek lendült, amilyent a legmerészebbek sem képzeltek el.

Az 1952 májusában megjelent 2042-13/1952. M.T. számú minisztertanácsi határozat a sokszor egyéni kezdeményezésnek látszó könyvtárszervező munkát az állami funkció rangjára emelte. Ez a határozat éppúgy, mint a 80.720-2-13/1952. Np.M. sz. utasítás ma már csak kultúrhistoriai jelentőségű, a maga idejében azonban rangot adott a könyvtári munkának és a könyvtárosoknak is. Azokban a történelmileg kemény napokban a határozat preambuluma megkísérelte a megfelelő helyre illeszteni társadalmunkban a könyvtárügyet, amikor kimondotta, hogy "a jelen törvényerejű rendeletnek az a célja, hogy a könyvet, a könyvtárakat fokozott mértékben állítsa népünk szocialista öntudatra nevelésének szolgálatába. Intézményeknél, vállalatoknál, továbbá minden olyan területen, ahol azt a lakosság, illetőleg a dolgozók művelődése, a termelés, vagy a tudományos munka érdekei szükségessé teszik, ki kell fejleszteni a megfelelő könyvtárakat."

E minisztertanácsi határozat gyengéjét, elsősorban a könyvtári szakfelügyelet hiányát volt hivatott pótolni a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5.sz. törvényerejű rendelete "A könyvtárügy szabályozásáról" és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1018/1956.sz. határozata. A könyvtárak hálózatba csoportosítása, a hálózati elv következetes egységesítése megteremtette a könyvtárügy szervezeti egységét, egységes irányítását és vezérgondolatá tette azt az elvet, hogy a könyvtárak közelebb kerüljenek az élethez, az olvasókhoz, a gazdasági és politikai feladatok megvalósításához.

A végrehajtás körvonalai még ki sem bontakozhattak, amikor az 1956-os ellenforradalom a könyvtárakat ismét nehéz helyzetbe hozta. A könyvtárosoknak csak igen kemény, aprólékos munkával sikerült helyreállítaniuk az olvasók és a könyvtárak megbontott kapcsolatait.

A gazdasági és politikai stabilizáció nyomán azonban helyreállt a könyvtárak vérkeringése is, és a rövidesen végrehajtott "tanácsosítással", a könyvtárak tanácsi kezelésbe adásával a fellendülés olyan időszaka következett el, melyre korábban nem volt példa. Az 1960–61-ben végrehajtott akció jelentős állomás volt a falusi könyvtárak életében, mert a községi tanácsok költségvetésében megjelent a "könyvtárak" elnevezésű új költség-hely, s mert a gazdasági alapért való felelősséggel szinte egyidejűleg megnőtt a tanácsok erkölcsi támogatása, de a szakmai követelmény is a könyvtárosokkal szemben.

A könyvtárügy az olvasás fokozatosan a közművelődési tevékenység központjába került. Egymás után épültek a korszerű, szépen berendezett, vonzó megyei könyvtárak: Szekszárdon, Kaposváron, Tatabányán, Zalaegerszegen, Szombathelyen, Miskolcon, Nyíregyházán, szebbnél-szebb járási könyvtárak, falusi könyvtárak százai és ami legalább ennyire fontos, ezekben a könyvtárakban már szakképzett könyvtárosok és értő technikai személyzet foglalkozott az olvasókkal. A könyvtárügyre fordított fokozott törődés megnövelte a könyvtárosok hivatástudatát, megszilárdította tartásukat. Százak jelentkeztek évente az egyetemeken, főiskolákon felvételre. Természetessé vált az érintettek előtt, hogy modern könyvtárakban kötelező a magasabb eredmény és ehhez jól képzett könyvtárosokra van szükség.

Ha emlékezésünk végigjárta immár az elismerés ösvényeit, merjük meglátni a napjainkban észlelhető lassú visszaesést is. A könyvtárügy néhány év óta nem tartozik az alapellátás körébe, és ez nem egyszerűen gazdasági, illetve költségvetési változást hozott, hanem következményeként a könyvtárügy általában, de különösen falvainkban kiszorult

a figyelem előteréből. Ismét megnőtt a személyi tényezők fontossága, a könyvtárosok harckészségének, hivatástudatának, leleményességének és ötletességének szerepe. Ismét tanúi vagyunk annak, hogy egyes könyvtárak képesek lépést tartani a technikai haladással, szinte meghaladva szűkebbre szabott anyagi kereteiket, mások szomorkásan visszahúzódnak. Helyenként foggal-körömmel, megalapozott munkával kivívják maguknak, illetve könyvtáruknak a megbecsülést és rangot, a korszerű működési feltételeket, az élethez való jogot. Másutt úrrá lett az "ahogy esik, úgy puffan" kényelmes álláspontja.

Új gondok jelentkeztek, s közöttük a legsúlyosabb a személyi utánpótlás helyzete. A megüresedett és meghirdetett állásokra úgyszólván alig akad jelentkező, és a tanácsok kénytelenek teljesen képzetlen, néha alkalmatlan személyeket felvenni a könyvtárakba. Különösen megromlott a nem főfoglalkozású, tiszteletdíjas könyvtárosok utánpótlásának lehetősége. A falusi iskolák megszűnésével az iskolákra alapozott kiskönyvtárak személyi ellátása szinte lehetetlenné vált. A tiszteletdíjas könyvtárosság belső indíttatás nélkül nem tartozik a szabadidő legvonzóbb eltöltési módjai közé. Nem ritka az a falu, ahol az egyébként jól ellátott könyvtár néha hónapokon át, sőt évekig zárva marad, mert nincs aki kinyissa ajtaját. Hiányzik egy lényeges tényező, a könyvtáros. Szóltam már a könyvtárosság egykori vonzerejéről, most pedig nem hallgathatom el a könyvtárosi pálya szakmai fényének mai apadását. Nagy a járás-keles a könyvtárakban, egyre többen csak átmeneti időszakra vállalják a könyvtárosságot (míg sikerül a főiskolai felvétel), s ebben részes az a körülmény is, hogy megcsappant a munkának az anyagi és erkölcsi elismerése. Nem magyar specialitásról van szó, a világ leggazdagabb országaiban is a szerényen dotált foglalkozások közé tartozik a könyvtárosság. Ebben része van szakmánk parttalanságának is. A tanító tanít, az orvos gyógyít, a kőműves épít, a kereskedő vesz és elad, -- de a könyvtáros milyen munkát végez? Épít, tanít, harcol, foglalkozik az emberek ezreivel, miközben lótfut, gazdálkodik, vesz és el is ad, ma már önfenntartó, rentabilis kisüzemetek is működtet, miközben folyik a vita, hogy a könyvtárosság tudomány-e vagy csak technika, hivatás-e vagy csak szakma. Tanítják egyetemen, főiskolán, középiskolákban, tanítóképzőben, tanfolyamokon, de könyvtáros lehet valaki érettségivel, szakképzettség nélkül is, egyre inkább általános iskolai végzettséggel is, egyenest az utcáról. Számon kérhető-e a nagyobb társadalmi megbecsülés ilyen körülmények között, ilyen alacsony követelmények mellett? Az anyagi megbecsülés ezzel arányos.

Személyi gondjaink megoldásához határozottabban kellene képviselnünk azt a követelményt, hogy *a könyvtárosok anyagi megbecsülését legalább az azonos képesítésű pedagógusok szintjére kell felelni, különben elfogyunk*. Azt hiszem ez nem is túlzó igény.

A könyvtárosság jövődjének tartalmának meghatározásában segítségünkre lehet Marxnak egyik gondolata: "Az öntudatos étellel együttjár, hogy a világban nemcsak a létezőt vesszük tudomásul, hanem meghatározzuk a kellőt is. Meglátjuk az értékeket, mindez pedig az alkotás elkötelezettségére készít bennünket."

Igazi könyvtáros tudattal tehát nem fogadhatjuk el a könyvtári életben tapasztalható megtorpanást. El kell ismernünk és közismertté kellene tennünk, hogy társadalmunk fejlettségi foka és könyvtárainak többségének színvonala nincs összhangban. Ösztönző könyvtárosi feladat ennek a diszharmóniának a feloldása. El kell fogadtatnunk a köz-

gondolkodásunkkal azt a tény, hogy *a könyvtár olyan társadalmi alapszükséglet, mint az iskola*. Tehát ha a könyvtárosok megkövetelik önmaguktól és egymástól, hogy szívvel-lélekkel munkálkodjanak a társadalom általános és szakműveltségének emelésén, hogy segítsék a szocialista életforma és erkölcsi normák kialakítását, a művészi ízlés formálását, akkor elvárhatják a társadalomtól is, hogy megteremtse az intézményhálózat működésének kedvezőbb feltételeit, a korszerű ellátottságot. Tudomásul kell vennünk, hogy a társadalom részéről egyre magasabb igények jelentkeznek és kényszerítik a társadalom egyre több tagját az önálló ismeretszerzésre, amelynek legkézenfekvőbb forrásai a könyvtárak. A könyvtárosság tartalmát bővíti ma, hogy egyre több ember kutat, nemcsak tudósok, de kétkezi munkások is, és éppen az ő kiszolgálásuk nagyon képzett könyvtárosokat igényel.

”Az életet csak úgy érthetjük meg, ha visszanézünk, de leélnünk előre nézve kell.” *Kirkegaard*-dal ebben egyetértve, e vázlatos visszapillantás után tudomásul kell vennünk, hogy jövőendő éveinket megnehezbedett körülmények között tervezhetjük. A különböző berendezkedésű társadalmi rendszerek együttélésének bizonytalansága, az emberiség feje felett villogó gyilkos szándékok közepette kell munkálkodnunk a fogyatkozó szabadidő, a keményedő gazdasági körülmények közepette, amikor az olvasásnak nap mint nap újabb konkurrencsei lépnek a porondra: a mozi, a rádió, a televízió után most a videomagnó. Napjaink könyvtárosainak új feladata a helyes és reményt keltő tájékoztatás kötelezettsége. Teljesítésében a Magyar Könyvtárosok Egyesülete is fontos tényező lehet.

Emlékezve és hasonlítgatva, ez a rövid eszmefuttatás is a megújhodást és a fejlődést szeretné szolgálni.

50 ÉVES A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE

VÁLYI GÁBOR

Amikor a folyóirat szerkesztősége felkért, hogy másokkal együtt elmélkedjek a címben foglalt témáról, azt a formát választottam, hogy megpróbálom a cím szavain végigmenve elmondani véleményemet és élményeimet. Ebből majd kiderül, hogy tudtam-e mindmáig követni *Kölcsey* bölcsességét, amit a *Parainesis* bevezetőjében írt: "... ki életében sokat érzett és gondolkozott, s érzeményeit és gondolatait nyom nélkül elröppenni nem hagyta. ..." és így tovább.

50 év

Ötven év – nem tudom megmondani, hogy sok-e vagy kevés egy egyesület életében. Az utóbbi években divat lett, – de az is lehet, hogy már korábban is az volt – hogy nagy előszeretettel ünnepelünk mindenféle évfordulót. (A helytörténeti feldolgozások iránt érzett vonzalmam ellenére, a kötelespéldányok átnézése közben mindig bosszant, hogy mennyi műnyomó papírt, aranyfóliát, drága nyomdatechnikát pazarlunk el ezekre az alkalmakra.)

A magas és kerek évszámok szerintem nem érdemek Embernek, intézménynek egyaránt nem szégyen sem fiatalnak, sem öregnek lenni, és nem is dicsőség. Magam az eltelt idő hosszát nem is tartom fontosnak. Nem volt ugyan elég időm, hogy rendesen búvárkodjam, de azért találtam néhány jegyzőkönyvet és megnyilatkozást arról, hogy például a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége már 1905-ben, tehát nem 50, hanem 80 évvel ezelőtt Temesvárt rendezvényt tartott. Lehet, hogy ez a szövetség nem igazi jogelőd, de hogy már akkor hasonló problémákkal foglalkoztak, mint mi az elmúlt években, az kiderül abból, hogy *Wlassics* Gyula elnök a vidéki városok közművelődési feladatairól szólva arról beszélt, hogy

– a közművelődés egészséges decentralizációjával kell a magyar művelődés súlyát növelni, azt általános kincssé, az egész nemzetben gyökerezővé tenni.

Mindezekkel kapcsolatban azt is elmondta, hogy ebben a könyvtáraknak milyen fontos szerepe van. 1906-ban a népkönyvtárak fontosságáról beszélt Budapesten, 1907-ben Pécsen. Az itt elmondottakat támadta meg *Szabó* Ervin, két alkalommal is: először a népkönyvtári gyűjtemények tartalmi összetételét kifogásolta, másodszor pedig a könyvtárosok szerepét kevesellte a szövetségben.

1908-ban Szombathelyen volt a közgyűlés. Szombathelyi lévén, már lokálpatriotizmusom is arra indít, hogy e beszámolómból bővebben idézzek, de az elmondottak tartalmának időszerűsége is hasznos tanulságul szolgálhat:

”Annyira gyorsan élünk, annyira elfoglal a jelen és a jövő, hogy a fejlődési fokok szerves kapcsolatának kutatására vagy éppen láttatására nem is igen fordítunk gondot. Hányszor esünk abba a hibába, hogy a más által kezdett munka egyszerű folytatását az új alkotás színében ragyogtatjuk, pedig a leggyakrabban a mások által hintett mag, a mások által megmunkált verejtékes barázdák szerencsés aratói vagyunk. Különösen áll ez a közművelődés területén, mely másra, mint meglévőre nem építhet soha.”

A beszámoló hivatkozott *Széll* Kálmánra, aki 1883-ban, mint a Dunántúli Köz-művelődési Egyesület elnöke, országos jellegű mozgalmat indított, hogy annak segélyével a vidéki tudományos gyűjteményeket, múzeumokat, könyvtárakat minél előbb szaporítani és fejleszteni lehessen.

”Föl kell ismernünk,” – mondta – ”hogy a nagy tömegek jegyében álló XX. század fejlődésének útjában a legnagyobb ellenséget, a legnagyobb csapást a nagy népsokaság tudatlansága jelentené. . . A kulturális haladás biztosítója nincs sem egyes emberekben, sem egyetlen intézményben, illet csak a társadalom minden tagjának összefogó munkája nyújt. . . Az iskolán kívül eső tanulás leghatalmasabb eszközére, a könyvtárügyre akarom a nagyközönség figyelmét irányítani. . . A hazai könyvtárügyben kell elsősorban a leg-erélyesebb lépéseket megtenni.”

”A szabad, vagy iskolán kívüli tanítás eredményei könyvtár nélkül csaknem teljesen megghiúsulnak. . . Falu könyvtár nélkül ne maradjon!”

Mindezt lehetne még folytatni, de itt most csak példaként idéztem a 80–100 éve elhangzott mondatokat arra, hogy a könyvtáros egyesület 1935-ös megalakulása előtt is hasonló gondjaik voltak a könyvtárosoknak.

Magyar

A cím következő szava a *magyar*, igaz, hogy csak jelzőként szerepel, így át is lehetne siklani felette, de ezt nem teszem. Nem teszem, mert mindig nehezen viseltem el, ha bárkit méltánytalanul megsértettek magyarságában: nemcsak személyes okokból teszem tehát, hanem azért is, mert sokakat és sokféle okból ért ilyen vagy ehhez hasonló sérelem. Tanúskodik erről a magyar irodalom is. *Ady* példája és az egész ”Mi a magyar?” címen megjelent kötet és minden, ami a probléma mögött, körülött, előtt és után volt és van. *Bibó* István tanulmányaiban világosan leírja e nem egyszer bűnné fajuló sérelmek okait, a minden oldalú és minden oldalon elítélendő előítéleteket, és fontos érdeme, hogy gyógy-módot is ajánl. Mindez külön téma, nem idevaló. Így most csak annyit, hogy a tárgyban szereplő 50 év, amibe életem tudatos részének szinte egésze belefér, számomra bebizonyította, hogy magyarságom, e kis néphez való tartozásom, irodalmi, történelmi kötődéseim milyen erősek. Személyes és családi elfoglaltságaimon túl, sokat segítettek ebben a könyvek még akkor is, ha a fiatalon olvasott és kedvelt művek egy része éppen annyira félrevezető volt, mint a történelemórán hallottak. Korai tizenéves koromban végigolvastam a 100 kötetes *Jókait*, a teljes *Mikszáthot*, az iskolában tanultakon kívül is betéve tudtam sok tucat verset, főleg *Aranyt*, *Vörösmartyt* és *Berzsenyit*, teljes színeket Az ember tragédiájából, hosszú részeket az Egri csillagokból. És, ha akkoriban osztálykorlátaim révén

– amint azt az 50 es évek elején oly gyakran hallhattuk – nem is jutottam el a marxizmusig, de *Széchenyit* már gimnazista koromban olvastam, a Hitelt különösen gondosan, és barátaimmal sokat vitatkoztunk *Szekfü* Három nemzedékének Széchenyi-ábrázolásán, a vitatható történeti értékrendeken. Még a Nyugathoz is rendszeresen hozzájutottam. Mindez elég sok ismeretet és érzelmi töltést adott ahhoz hogy a néhány év múlva bekövetkezett súlyos megpróbáltatásokat álljam, itt maradjak és továbbra is itt érezzem itthon magam.

Könyvtáros

A cím következő szava a *könyvtáros*. Bár, mint mesélték – ugyanis ebben a szakmában is, mindenkinek mindig mindent visszamondanak –, az én könyvtároskodásomról is elhangzott nem is olyan régen, hogy mit akar ez az "ejtőernyős" ebben a szakmában. E kérdésfeltevés ellenére remélem, nem hoztam szégyent a tiszteletreméltó céhre.

Hiányos képzettségem buktatóinak kikerülésében lehet, hogy szerepe volt könyvtárnoki előéletemnek is. A szombathelyi Premontrei-rendi Szent Norbert Gimnáziumban ugyanis latin tanárom Dr. B. Zs. kanonok úr volt, kicsi és sovány és nagyon akkurátus tanárember, aki "társadalmi munkában" irányította az ifjúsági segélyző egyesület munkáját is. Második koromban az a megtiszteltetés ért, hogy felkért, segítsék neki a tankönyvek évenkénti kölcsönzésében és az ezzel járó munkák elvégzésében. Tevékenységünk abból állt, hogy a különféle intézményektől, de főleg az iskola hajdani diákjaitól gyűjtött adományokból tankönyveket vásároltunk, azokat beköttettük és az éppen esedékeseket a rászoruló tanulóknak, a tanévnyitó előtt egy évre kikölcsönöztük. A feladatunk, amit másik három diáktársammal végeztünk, rendes könyvtári munka volt. Gyarapítás, állománybavétel, bélyegzés (a belső címlap verzójára, a 17. és az utolsó oldalra), leltárnapló, helyrajzi szám (ebből kitűnt, hogy hányadik osztályos és milyen tárgyú a könyv), raktározás (ma úgy mondanám, hogy szakrendi elhelyezésben).

A tanévnyitó előtt a tankönyveket igénylők, az akkori szabályoknak megfelelő formában kérvényt adtak be (hadd tanulják meg ezt is a gyerekek!), s abban felsorolták, hogy milyen könyvekre van szükségük. Ezeket szépen leszedtük a polcokról, a kérvényre ráírtuk a vonatkozó helyrajzi számokat és a könyv állapotát mutató kalkulust. Az így előre összekészített csomagokat aláírás ellenében kiadtuk a diákoknak. Évváró után, de még bizonyítványosítás előtt kellett a kölcsönzött könyveket visszaadniok. Nyenkor megvizsgáltuk a rongálódás fokát és B. Zs. tanár úr keményen megszidta azokat, akiknél a romlás a megengedettnél nagyobb volt, vagy akik belefirkáltak a könyvbe. Súlyosabb esetben az is előfordult, hogy egy évre kitiltotta a vétkeket e kedvezményből, és erről levélben értesítette a kedves szülőket. Ezután kiválogattuk azokat a könyveket, amelyeket az iskola cserkészcsapatának könyvkötő "szakköre" a nyári szünetben, önkéntes alapon, ugyancsak "társadalmi munkában" kijavított. A szükséges anyagok, papírok, ragasztók, vásznak összegyűjtését is a cserkészcsapat végezte.

Tizenöt éves koromban másfajta könyvtároskodás is következett. Anyám húga, miután állásából elbocsátották, végkielégítéséből megvett egy kicsi kölcsönkönyvtárat, amely mintegy 6000 kötetet, kizárólag szépirodalmi műveket, de magyaron kívül német

és angol nyelvűeket is tartalmazott. A kölcsönkönyvtár megnyitásához én nyújtottam segítséget, hiszen akkor már a segélyező egyesület révén "bőséges tapasztalatokkal" rendelkeztem. Betűrendes katalógust csináltunk, nagyrészt magunk kijavítottuk a kötés-hibákat, kölcsönzőjegyeket vonalaztunk és hirdetéseket adtunk fel az újságba. Havi egy pengő kölcsönzési díjért adtuk szolgáltatásainkat: egy-egy könyvet 10 napra, egyszer meghosszabbítható határidővel. A beiratkozáskor két pengő biztosítékot szedtünk, amit az olvasó visszakapott, amikor megszüntette könyvtári tagságát. Nagynéném szerényen megélt ebből a kis könyvtárból. Én naponta, iskola után, egy-két órát segitettem neki és ezért havi 10 pengőt kaptam, amiből angol különóráimat fedeztem. Ezenkívül minden nyáron két hétig, míg nagynéném szabadságon volt, én vezettem egyedül a könyvtárt, és nagyon büszke voltam erre.

Az Országgyűlési Könyvtárban először az 1960-as évek elején jártam: Unesco dokumentumokra volt szükségem, majd később egy hosszabb tanulmányhoz gyűjtöttem anyagot *Klebelsberg* Kunó külföldre irányuló kulturális politikájáról. Ettől kezdve gyakran jöttem a könyvtárba és nagyon megszerettem a légkörét, a gyűjtemény gazdagságát, a könyvtárosok segítőkészségét. Így történt, hogy 1971-ben, amikor állást akartam változtatni, idekerültem.

Eddigi, tizegynéhány éves tapasztalataimat röviden összefoglalva azt kell mondanom, hogy pályám legszebb, legtanulságosabb éveit töltöttem el a könyvtárban. Régebben mindenki "ejtőernyősként" érkezett erre a pályára és részben az egyesület szervezte tanfolyamokon, részben a könyvtári irodalomból sokan kitűnően elsajátították a szükséges ismereteket. Esetenként jobban, mint akik diplomával kezdték. Én komolyan vettem, hogy a könyvtárosság szakma, amit meg kell tanulni, aminek van, nem is rossz szakirodalma, amit el kell olvasni, s oda kell figyelni mindarra, amit a tapasztalt kollégák mondanak, ám gondos megfontolás, alapos végiggondolás nélkül sem elvetni, sem elfogadni nem szabad e tanácsokat. Ez persze a könyvtárosságra éppúgy vonatkozik, mint az élet minden más területére. Különös súlya van viszont annak a körülménynek, hogy egy könyvtárban a már bevezetett munkameneten változtatni csak nagyon óvatosan szabad. A munkafolyamatok olyan összefüggő, vagy ha úgy tetszik összegabalyodott rendszere alakul ki különösen nagykönyvtárakban, hogy a legkisebb változtatás is számos, előre nehezen látható és gyakran kellemetlen következménnyel jár. Újítsra mégis folyamatosan szükség van. Számomra a legnagyobb sikert éppen az adta, hogy országgyűlésünknek ebben a szép, régi könyvtárban, megőrizve a pompás külsőt és mindazt, ami elődeink munkájából jó és továbbra is használható, sikerült az új technikát, a számítógépes dokumentációt és információs szolgáltatást is bevezetni.

A könyvtári munka legnagyobb része nem látványos, de ugyanakkor sok tudást, fáradságot és szorgalmat igényel. Jól meg kell fontolni, hogy mit és hogyan csinálunk és azután folyamatosan és elmaradás nélkül kell e feladatot elvégezni.

Egyesület

A cím utolsó szavához, az *egyesülethez* a szinonimaszótár meglehetősen fukaron méri a hasonértelmű szavakat. Csak az együletet, a társulatot, a társaskört vagy rövidebben

a kört és végül a társaságot adja meg. Én még idevágónak érzem például a szövetséget, – egyiknek múltját a korábbiakban fel is idéztem. De idevalónak érzem még a különféle hitbéli közösségeket is. Egy vallástörténeti munkában olvastam, hogy a templomba járásnak egyik nagyon jelentős mozgatója, hogy ott összejönnek azok, akik azonos hitet vallanak, azonosan gondolkodnak, ismerik egymást és megbíznak egymásban. Kétségtelen, hogy az emberek zöme nem szereti a magányt, a különállást, ápolja a közös vonásokat társaival; pozitívan értékeli bajtársait, elvtársait, szaktársait, iskolatársait, de még falubelijeit is, mindazokat, akikkel régi emlékek, közös küzdelmek kötik össze. *Karinthy Frigyes* egy oroszországi első világháborús hadifogolytáborról írt cikkében azt a merész, de igaz állítást teszi, hogy a suszterek, lettek légyen magyarok, szerbek, románok, németek, a táborban jobb közösséget alkottak, jobban segítették egymást, és egymással jobban összetartottak, mint a saját tisztjeikkel.

A szakmai együvé tartozás erős kapocs a könyvtárosok között is. Ezt rögtön érzékelttem, amikor egyesületünk vándorgyűlésén először vettem részt. Ennek hangulata készítetett arra, hogy attól kezdve az egyesület munkájában, rendezvényein és különösen vándorgyűlésein részt vegyek. Fontosnak tartom, hogy e szakmai közösség erősödjék és örömmel tölt el, hogy az egyesület taglétszáma és a vándorgyűlések résztvevőinek száma – minden különleges szervezési fogás nélkül is, – évről évre impozánsabb lesz. Legutóbb Szegeden több mint 1200-an voltunk, megmutatva, mindannyiunknak fontos, hogy a hivatali hierarchiától mentesen beszéljessünk közös dolgainkról, a gondokról éppúgy, mint az eredményekről, a másutt is hasznosítható tapasztalatokról. Fontos, hogy közösen lássuk és érezzük, van értelme a munkánknak, hogy szükség van minden kis csavarra, kerékre, ami a gépezet működését lehetővé és biztonságossá teszi.

A MAGYAR KÖNYVTÁROK EGYESÜLETÉNEK ÉVKÖNYVEIT LAPOZGATVA. . .

FUTALA TIBOR

Szükséges, hogy a fejlettebb tevékenységi-intézményi rendszerek dolgozóinak (az endogén fejlődés előmozdítása végett) szakmai egyesületük legyen, és hogy ez a szakmai egyesület (az endogén fejlődés kereteinek kitűzése végett) publikációs térrel-terekkel is rendelkezék.

A magyar könyvtárosok (levéltáros kollégáikkal közösen) éppen fél évszázada – 1935-ben – vették magukra nézve kötelezőnek az egyesület-alapítást és publikációs tér-teremtést. S így meg is született a mintegy 350 tagot számláló Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete (1950-ben szűnt meg létezni, ami – szerencsénkre – csak átmeneti hibernálásnak bizonyult), s vele együtt a publikációs tér (1935 és 1940 között öt egyesületi évkönyv jelent meg, sőt 1937-től a Magyar Könyvszemle is az egyesület orgánuma lett).

Egyesületünk 1956 elejétől kezdve a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat keretében – Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre néven – indult el az újjá- és újak-születés útján. 1965-ben magasabb szervezeti formát vett fel, azóta működik Magyar Könyvtárosok Egyesületeként. Felelevenített évkönyvsorozatának, egyszersmind e "lapozgatás" tárgyának első kötete az egyesületi élet 1973. tárgyévéről számol be. A módosított alapszabály értelmében 1981 óta a levéltáros kollégák is csatlakoztak egyesületünkhöz, amit egyértelműen a haladó hagyomány és a korszerű célszerűség egyszerre-érvényesüléseként értékelünk.

Az évkönyv 1982. tárgyévi kötetében (17–24.p.) olvasható a jelenleg érvényes alapszabály, s benne az, hogy az egyesület célja és feladata "a könyvtárosok, levéltárosok és a szakirodalmi tájékoztatásban dolgozók (továbbiakban: könyvtárosok) szakmai és politikai felkészültségének fejlesztése, aktív közreműködés szocialista tudatformálásukban, mindezzel a szocialista könyvtárügy, levéltárügy és szakirodalmi tájékoztatás (továbbiakban: könyvtárügy) szolgálata".

Hát ez meg mi? – kapom fel a fejemet. Mindössze a jogászi formalizálási hajlam egyik produktuma-e, avagy valamiféle "nagykönyvtárügyi" koncepció akart-akaratlan hatása is közrejátszott a passzus illetén megfogalmazásában? A jogásznak, aki a szöveget megfogalmazta, – persze – tudnia kellett volna, hogy efféle csak akkor szabad leírni, ha több faj-fogalomnak van közismert nem-fogalma, mint pl. az alábbi építőipari instrukcióban: "az ablakok, ajtók és kapuk (továbbiakban: nyílászáró szerkezetek) beszerelése. . .". A könyvtárpolitikusnak, aki a szabályzatot jóváhagyta, viszont észre kellett volna vennie: ez így nem tükrözi a valóságot, s ennek következtében inkább csak bosszanthatja és felőröszítheti benne a centrifugális tendenciákat.

Könyvtári Figyelő 31(1985)3

Túl a bosszankodáson, s mondhatnám tőle teljesen függetlenül, felettébb időszerűnek érzem, hogy egyesületünk saját és az általa képviselt, ugyan közeli rokonságban levő, de egyenként nagyfokú identitás-tudattal rendelkező területek harmonikus, egymásról tudó, itt differenciálódó, ott meg integrálódó, a közös gondokat közösen kiküszöbölő fejlődése érdekében a közeljövőben alakuljon át – nevében is "közhírré téve" ezt – Magyar Könyvtárosok, Levéltárosok és Szakirodalmi Tájékoztatók (vagy egyszerűbben: Szaktájékoztatók) Egyesületévé. (Az egyesületben érintett szakmákat – nehogy valamelyik megsértődjék, – betűrendben szerepeltetem.) Mert a másik út hármas útelágazáshoz vezet; de akarjuk-e ezt követni? A levéltárosok mellett részint az szól, hogy ötven évvel ezelőtt az egyesület egyenjogú társalapítói voltak, részint pedig az, hogy – az 1981. évi főtítkári beszámoló tanúsága szerint (vonatkozó kötet, 13–15.p.) – igen készségesen fogadták magukénak ezt a régi-új egyesületet, s a levéltári szekcióba 65%-uk azonnal belépett. Azóta minden bizonnyal nagyobb a létszámuk, mint a régi egyesület teljes tagsága volt. Szabad-e őket nevüket sem feltüntető albérlésben tartani?

Ami pedig a szaktájékoztatókat illeti: noha ők valamikor még nem voltak, ám jelenlétük évtizedek óta meghatározó, sokasodásuk meg különösen heves ütemű. Nem mintha nem volnának képviselve az egyesületben (ld. a főtítkári beszámolók évről-évre ismétlődő részleteit a műszaki könyvtáros, 1977-től a társadalomtudományos könyvtáros szekció "népességéről" és attraktív munkájáról is), de még többen (jóval többen) bekapcsolódnának az egyesület életébe és munkájába, ha "kimondottan" is az övék is volna.

Ez volt az első dolog, ami az egyesület évkönyvsorozatának lapozgatása közben az eszembe jutott.

* * *

A főtítkári beszámolókból és más hivatalos közlésekből tárgyévenként követhető nyomon az egyesület ellentmondásoktól, időkénti törésektől és visszaesésektől sem mentes, egészében azonban rendkívül öröndetes – hadd éljek biológiai minősítőkkel – izmosodása, lombosodása. (Az 1980. évi beszámoló az 1981. évi kötetbe csúszott át, 1983-ban pedig nem készült beszámoló, minthogy a módosított alapszabály csak kétévenként írja elő ezt a kötelezettséget.)

Vegyük csak a taglétszámot! 1973-tól kezdve, amikor 1628 tagja volt az egyesületnek, egészen 1981-ig minden évben növekedett a tagság száma, s meghaladta a 3700-at. 1982-ben – 400 korábbi tag törlésével – 3584-re apadt a létszám. (Korábban 1973-ban 128, majd 1978-ban 300 törlésre került sor, aminek – reméljük kisebb mértékben voltak okai az elhalálozások, de még a nyugdíjba vonulások és a pályaelhagyások is, mint a tagdíj fizetését elhanyagoló könnyelműségeink, amin azért lehet segíteni.)

Egy másik tüneményes, az egyesület népszerűségének növekedését tanúsító adatsor: 1973-ban a zalaegerszegi V. vándorgyűlésen még csak kétszázan vettek részt, aztán néhány "ötszázas vándorgyűlés" következett, de csakhamar elértük a hétszázas részvételi számot, s Szegeden 1984-ben pedig már sportcsarnok kellett a plenáris ülés publikumának (ha jól tudom, meghaladta az ezer főt) elhelyezéséhez. Jó, jó – ismerem el eleve a szakmai indíttatásban kételkedőknek, van ebben egy jó adagnyi turizmus is, ám ez nem

mond ellent a tapasztalatnak: rengeteg, főként kiskönyvtárból való kolléga számára e vándorgyűlések jelentik sokszor az egyetlen nem áttételes kapcsolatot a szakma "ökömenéjével". Szolgálat ez a javából.

Mint ahogy szolgálát az egyesület és az egyesület területi szervezeteinek és szakági szekcióinak számos – itt az évkönyvsorozat iránti kíváncsiság újra-felkeltése szándékából nem ismertetett – eredménye is. Azt azonban feltétlenül ide kell írnom: az egyesület az évkönyvsorozatban tükröződő szép emelkedést négy tisztikarral (elnökséggel és ellenőrző bizottsággal) érte el, ami arról tanúskodik, hogy valamennyi elkötelezetten működött és az elődök teljesítményeinek meghaladására törekedett. Neveket is említek tisztelgő munkájuk előtt:

	1973–1975	1976–1978	1979–1982	1983-tól
Tb. elnök	Mátrai László	Mátrai László	–	–
Elnök	Székely Sándor	Székely Sándor	Zsidai József	Billédi Ferencné
Alelnök	Fügedi Péterné Takács Miklós	Fügedi Péterné Orosz Bertalanné	Orosz Bertalanné Ságvári Ágnes Vajda Erik	Hernádi Istvánné Kiss Jenő Ságvári Ágnes
Főtitkár	Kovács Dezső	Kovács Dezső	Kovács Dezső	Kovács Dezső
Titkár	Dienes Gedeonné Faragó Lászlóné Sándor Ottóné	Balázs Sándorné Károlyi Zsigmondné Sándor Ottóné	Balázs Sándorné Billédi Ferencné Kovács Ilona	Balázs Sándorné Pröhle Éva Vajda Erik
EB-elnök	Walleshausen Gyula	Walleshausen Gyula	Walleshausen Gyula	Szita Ferenc

Arról sem feledkezhetni meg, ami szomorú: a hivatalban volt elnökségek, ellenőrző bizottságok tagjai közül időközben *Gyenge Erzsébet*, *Mátrai László* és *Sebestyén Géza* távozott el az élők sorából.

* * *

Noha éppen csak meglibbentettem a függőnyt, láthattuk, az évkönyvsorozat igen gazdag adattára az egyesületi életnek. S nemcsak annak. A benne elhelyezett szakmai, szakmapolitikai és szélesebb politikai-társadalmi-gazdasági összefüggéseket feltáró publikációk, amelyek túlnyomó többségükben a vándorgyűléseken elhangzott referátumok-korreferátumok cikkesített változatai, ugyancsak méltók figyelmünkre.

A vándorgyűlések központi témájához többé-kevésbé igazodik a szekcióülések tematikája is, ezért az évkönyv egyes köteteinek publikációi meglehetősen pontosan tükrözik a napirendre tűzött problémakört. Lássuk:

- Zalaegerszeg: könyv- és könyvtártörténet;
- Pécs: a jövő könyvtárai és könyvtárosai;
- Nyíregyháza: a könyvtárak közönségkapcsolatai;
- Budapest: a közművelődési törvény, illetve a könyvtárak és néhány jelentős társadalmi tevékenység kapcsolatai;
- Sopron: központi szolgáltatások;

- Veszprém: könyvtárközi együttműködés;
- Szombathely: a III. országos könyvtárügyi konferencia után eltelt időszak eredményeinek, hiányosságainak szemléje;
- Kaposvár: a IV. országos könyvtárügyi konferencia utáni tennivalók;
- Miskolc: jelentős társadalmi tevékenységek és rétegek információellátása (nem utolsósorban az új technikai lehetőségekkel is számolva);
- Győr: a könyvtár és olvasója.

Állíthatja-e a fenti lista olvastán valaki, hogy az egyesület nem törekedett folyamatosan a legaktuálisabb vagy legégetőbb témák megragadására? Én bevallom mégis, hogy a szívem szerinti vándorgyűlési témák azok voltak, amelyek az endogén szakmai fejlődést segítették elő, az olyanok, mint a könyv- és könyvtártörténet, a szakmai futurologia, a könyvtáresetika, a PR-kapcsolatok. A jövőben sem ártana ilyeneket keresni és találni a némileg OKT-illetékességű vagy más szakmapolitikai fórumok elé tartozó témák erőltetése helyett.

Annyit – enyhítésül – tartozom megjegyezni, hogy azért a vezértémák mellett majdnem minden vándorgyűlésen régebben is akadt, az 1980. évi – szombathelyi – vándorgyűlés óta (ekkor alakult ki a nagyrendezvények plenáris-szekciós szertartásrendje) pedig bővebben fordul elő olyan téma, amely közvetlen szakmai hasznára lehet a nem-sarzi kollégáknak is.

Felvethető még: muszáj-e annyira az évkönyveknek a vándorgyűlések anyagára koncentrálniuk. Korábban az évkönyv – néha – egy-egy, a vándorgyűlések témájához nem kapcsolódó tanulmányt is közölt. Én ezt jó szokásnak tartottam, nem lehetne-e felújítani? (Persze belátom: ennek papír-kihatásai vannak.)

Vándorgyűléseink szónokai között olykor csak szakmabelieket találunk, olykor azonban más (rokon) szakmák képviselőivel, neves tudósokkal és politikusokkal is kibővül a szereplők köre. Így 1973-ban *Tarnai* Andorral és *Makkai* Lászlóval, 1975-ben *Ancsel* Évával, 1977-ben *Boros* Sándorral, *Papp* Lászlóval és *Köpeczi* Bélával, 1982-ben *Kapolyi* Lászlóval, *Cselötei* Lászlóval és *Huszár* Istvánnal, 1983-ban *Rátkai* Ferenczel és *Sándor* Györggyel találkozhatott a vándorgyűlés közönsége. Azt ugyan korántsem mondhatjuk, hogy mindegyikük szereplése "bejött" volna (értve ez alatt a szakmai problematika ráhangolásának változatos mértékű lehetőségeit az ő előadásaikra), a megtisztelés és a szakmának esetleg hasznát hajtó "ziccer-helyzet" létrejötté azonban kétségtelen. Ne mondjunk le e szokásról, legfeljebb gondosabb előkészítéssel éljünk vele.

* * *

Nemcsak az állapítható meg, hogy az évkönyv publikációi sorra-rendre fontos szakmai témákat taglalnak, de nem kevésbé az is: számos valóban alaposan megírt, meggyőzően argumentáló dolgozat van közöttük. És mégis: tapasztalataim szerint az évkönyvsorozatra, mint forrásra meglehetősen gyéren hivatkoznak.

Ennek alapoka, hogy az évkönyv, hasonlóan a társaihoz, eléggé nagy késéssel jelenik meg. A KMK Szakkönyvtárának példányain, mivel napra feltüntetik az állománybavételi időt, pontosan kimutatható a tárgyévhez viszonyított késések időtartama. Ez egy

év és két nap (1983) és egy év, kilenc hónap és tíz nap (1982) között mozog, ha a fel-tárással nincsenek elmaradva (én úgy tudom: nincsenek). Az 1983. tárgyévi kötet fel-gyorsult "átfutása" mindenesetre biztató. (Vagy tételezzük fel, hogy a főtítkári beszá-moló elmaradása tette lehetővé?)

Az alapokból következik a másik ok, nevezetesen az, hogy a vándorgyűlések számos előadása időközben megjelenik a Könyvtárosban (pl. az 1984. évi szegedi vándorgyűlés fő referátumai a lap 1984. évi 12. számában már olvashatók).

Az átfutási idő meggyorsításával, illetve a Könyvtáros "önmegtartóztatásával" talán el lehetne érni, hogy az évkönyv valóban primer dokumentumokat publikáljon. Talán kiutat jelentene az a kompromisszum, ha a Könyvtáros csak az előadások tömörítvényeit közölné, de sokkal rövidebben, mint tette a Szegeden elhangzottakkal.

Az évkönyvsorozat köteteit a következők szerkesztették: *Kéki Béla* (1983), *Székely Sándor* (1974–1978), *Billédi Ferencné* (1979) és *Kovács Dezső* (1980-tól). Gondosan, körültekintően.

Az B/5-ös formátumú kiadvány évenként más-más színű borítófedelének tipográ-fiája az idők folyamán nem változott; az első három kötettől eltekintve – ízléses, jól olvasható, groteszk betűtípussal szedték. Kiadója mindvégig a Népművelési Propaganda Iroda (1984 óta a Műsák Közművelődési Kiadó néven), amely a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kerete terhére és megértő támogatásával vállalta az előállítás-t.

NEMZETI KÖNYVTÁROS EGYESÜLETEK A VILÁGBAN

PRÖHLE ÉVA

Amikor felmerült a gondolat, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete fennállása 50. évfordulója alkalmából készüljön szemle a nagyvilágban működő társegyesületekről, még nem tudtam, hogy milyen nehéz lesz körvonalmazni e szerteágazó téma határait. Jóllehet a vonatkozó források kiterjednek a levéltári egyesületek számbavételére is, én ezeket itt nem vettem figyelembe, és ugyancsak érintőlegesen foglalkozom a nemzetközi könyvtári szakmai szervezetekkel is. Hamarosan kiderült az is, hogy még a nemzeti egyesületek fogalma is mennyire nem egyértelmű, avagy legalábbis hogy mennyiféle szervezet sorolnak közéjük a források.

Az egyesületek számbavételénél két alapműre támaszkodtam:

- FANG, Josephine Riss – SONGE, Alice H.: International guide to library, archival, and information science associations. New York-London, Bowker, 1976 és 1980.
- IFLA Directory 1984/85-ös kiadása.

A Fang-Songe-féle kalauz (a továbbiakban: kalauz) tartalmaz minden olyan nemzeti egyesületet, amely magát annak tartja – függetlenül attól, hogy az országos egyesület szakosztálya, tagozata vagy nemzetközi egyesület nemzeti bizottsága, részlege. Így például az Amerikai Könyvtáros Egyesület (American Library Association) szakosztályai külön is szerepelnek; valamint a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetségének (International Association of Music Libraries) nemzeti részlegeit 9 országnál sorolja nemzeti egyesületként.

Mikor alapították az egyesületeket?

Különös megállapításokat tehetünk, ha egybevetjük forrásaink adatait az egyesületek alapítási dátumaival – jóllehet tudjuk, hogy nem egyszerű feladat címjegyzékek összeállítása és az adatszolgáltatók pontosságához sem fűzhetünk vérmes reményeket. Előfordul, hogy a kalauz két kiadása más-más alapítási évet közöl ugyanazon egyesület esetében, s az IFLA címjegyzékben közölt alapítási évek sokszor eltérnek a kalauzban megadottaktól. A bolíviai egyesület például a kalauz 1. kiadása szerint 1951-ben, a 2. kiadása szerint 1974-ben alakult. A szlovák egyesület az 1. szerint 1974-ben, a 2. kiadás szerint 1968-ban.

Néhány egyesület nemzeti egyesületként szerepel az IFLA címjegyzékben, de a kalauz egyik kiadásában sem találjuk, jóllehet alapítási éve szerint legalábbis a 2. kiadásban előfordulhatna. Például: Jugoszláviában a Macedon Szocialista Köztársaság Könyv-

táros Egyesületeinek Szövetsége (Union of Librarians' Associations of the Socialist Republic of Macedonia) (1977); és NSZK-ban az Északrajna-Veszfália Könyvtáregyesülete (Verband der Bibliotheken des Landes Nordrhein-Westfalen) (1948).

A világban a múlt század utolsó negyedében alakultak az első könyvtáros egyesületek, – természetesen először a már akkor is fejlettnnek számító európai országokban, illetve az Amerikai Egyesült Államokban. A rendelkezésemre álló források alapján kilenc egyesület alakult a múlt században. Úgy vélem, hogy ezeket érdemes felsorolni:

- 1876: Amerikai Egyesült Államok, American Library Association;
- 1877: Anglia, Library Association;
- 1891: Hollandia, Vereniging van Archivarissen in Nederland;
- 1892: Anglia, The Bibliographical Society;
- 1892: Japán, Nippon Toshokan Kyokai; (Japán Könyvtári Egyesület);
- 1895: Anglia, Association of Assistant Librarians;
- 1896: Ausztria, Österreichischer Verein für Bibliothekswesen, mai nevén: Vereinigung Österreichischer Bibliothekare;
- 1897: Svájc, Vereinigung Schweizerischer Bibliothekare;
- 1898: Amerikai Egyesült Államok, Medical Library Association.

A többi fejlett ország többségében is még az első világháború előtt alakult egyesület, így például Belgiumban 1902-ben, Dániában 1906-ban, Finnországban 1910-ben, Franciaországban 1903-ban, Németországban 1900-ban (ennek működése ugyan szünetelt a második világháború alatt és csak 1948-ban alakult újjá), Olaszországban 1908-ban, Norvégiában 1913-ban, Svédországban 1915-ben. A brit dominiumokban később jöttek létre egyesületek, így Ausztráliában 1937-ben, Kanadában 1943-ban, Írországon 1928-ban, Skóciában 1908-ban, Új-Zélandban 1910-ben, míg Wales-ben csak 1971-ben. Spanyolországban és Törökországban 1949-ben, Görögországban csak 1969-ben, Portugáliában 1973-ban alakult egyesület.

A szocialista országok közül Lengyelországban jött létre legkorábban, 1917-ben egyesület; majd Magyarország követte: 1935-ben alapították meg a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületét. Albániában, Csehországban, Mongóliában, a Szovjetunióban, Vietnámban a mai napig nincs egyesület, viszont Szlovákiában igen. Csehországot és a Szovjetuniót a kulturális minisztérium könyvtári tanácsadó szerve képviseli az IFLÁ-ban.

A harmadik világ országai avagy az ún. fejlődő országok általában csak a legutóbbi évtizedekben jutottak el odáig, hogy egyesületeket hozzanak létre; legkorábban a Fülöp-szigeteken (1923), majd Mexikóban (1924), Dél-Afrikában (1930), Indiában (1933), Argentínában (1937) és Brazíliában (1938). Ma már azonban számos országban megtaláljuk a könyvtárosok szakmai szervezetét.

Hány egyesület létezik?

Érdekes az egyesületek számának alakulása az egyes országokon belül. A legtöbb egyesület a fejlett tőkés országokban van; vezet az Amerikai Egyesült Államok (78), követi az NSZK (25), Kanada (23) és Anglia (20). A legkisebb államokat leszámítva

– mint például Lichtenstein, Luxemburg és Monaco, – minden fejlett tőkés országban van egy egyesület.

A szocialista országokban (már ahol van) általában egy-egy egyesület található, kivéve Jugoszláviát, ahol az egyes szövetségi köztársaságokban több egyesület, illetve országos szinten ezek szövetségei (összesen 14) működnek, és Kínát, ahol két egyesület van.

A fejlődő országok között vezet Brazília (itt a kalauz 13 egyesületet sorol fel, köztük külön tételszámon a Könyvtáros Egyesületek Brazil Szövetségének Jogi Dokumentációs Bizottságát (Federacao Brasileira de Associacoes de Bibliotecários, Comissao Brasileira de Documentacao Juridica); Kolumbia 5, India, a Fülöp-szigetek és Zambia 6-6 egyesületet mondhat magáénak.

Egyesületi célok

Mielőtt néhány példán számba vennénk, hogy milyen kapcsolat áll fenn az egyes országokban létező különféle egyesületek között, kíséreljük meg röviden összefoglalni, hogy mi végre is alakultak meg ezek a szervezetek. A kalauz vonatkozó rovata meglehetősen széles skáláját sorolja fel a céloknak; a könyvtárügy fejlesztését, a könyvtári szolgáltatások színvonalának emelését majdnem minden egyesület céljául tűzte ki, s a következőket is hasonlóképpen:

- a könyvtári törvényhozásban való részvétel;
- a szabványosítás;
- az oktatás és képzés, a minősítési rendszer kialakítása és fejlesztése, a továbbképzés,
- az érdekvédelmi funkció;
- a könyvtáros társadalmi presztizsének emelése;
- a szakmai összejövetelek szervezése.

Az alábbi célok már csak az egyesületek bizonyos fajtáira jellemzőek, különösen, ha az adott országban több egyesület is működik:

- kutatás, fejlesztés;
- publikációs tevékenység;
- kooperáció egyéb szakmai és nem-szakmai jellegű intézményekkel;
- a nemzetközi szakmai munkába való bekapcsolódás, elsősorban az IFLÁ-ban való közreműködés;
- tájékoztató és propaganda munka;
- az egyesületi tagok közti kapcsolat kialakítása, ill. fenntartása.

A fejlődő országok egyesületei gyakran tűzik ki célul

- a könyvkiadás fejlesztését és dotálását, valamint
- az olvasni tudás készségének kiszélesítését.

Az egyesületek fajtái

A. H. *Chaplin* az IFLA 1971. évi közgyűlése plenáris ülésén a könyvtári szakma szervezeteiről tartott bevezető előadást.* Ebben az országos jellegű szakmai szervezeteket két fő csoportba sorolta:

*CHAPLIN, A.H.: A könyvtári szakma szervezete. IFLA közgyűlés 1971. = Könyvtári Figyelő, 18.évf. 1972. 4.sz. 362–378.p.

Az *általános* működési körű és tagságú egyesületeknél az egyéni tagok száma nagyobb, mint a testületi tagoké. Ez utóbbiaknak az amerikai és angol könyvtáros egyesületek (American Library Association – a továbbiakban ALA és Library Association – a továbbiakban LA) esetében a könyvtárpolitikai kérdések tárgyalásánál nincs is szavazati joguk. Az NDK egyesületének (Bibliotheksverband der DDR) csak testületi tagjai vannak. A tagság egészét érintő tevékenység ezeknél az egyesületeknél központi bizottságok keretében folyik, illetve folyt, mint például az ALA esetében a törvényhozás (legal counsel és a committee on constitution and bylaws), a képzési ügyek (committee on library training, ill. a board of education for librarianship), a nemzetközi ügyek (international relation committee) keretében. Az egyesületek jelentős része bizonyos könyvtártípusok problémáival foglalkozik, mint például az Egyesült Államokban az ALA egyes szakosztályai önálló egyesületként is:

- az iskolai könyvtárakkal az American Association of School Librarians;
- a felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek könyvtáraival az Association of College and Research Libraries;
- a közművelődési könyvtárakkal a Public Library Association;

illetve társult (affiliate) tagként:

- a jogi könyvtárakkal az American Association of Law Libraries;
- az orvosi könyvtárakkal a Medical Library Association;
- a zenei könyvtárakkal a Music Library Association;
- a színházi könyvtárakkal a Theatre Library Association.

A *korlátozott* feladatkörű és tagságú egyesületek tömöríthetnek

- azonos vagy speciális szakképzettségű könyvtárosokat, mint például az NSZK-ban a diplomás könyvtárosokat toborzó Verein der Diplom-Bibliothekaren an Wissenschaftlichen Bibliotheken e.v. vagy a dokumentátorokat egyesítő Verein Deutscher Dokumentare;
- bizonyos nyelvi vagy etnikai csoporthoz tartozó könyvtárakat vagy könyvtárosokat, mint például Belgiumban a francia ajkú könyvtárosokat tömörítő Association Nationale des Bibliothécaires d'Expression Française; az Egyesült Államokban a zsidó könyvtárakat egyesítő Association of Jewish Libraries, a kínai, lengyel, ukrán és spanyol etnikum könyvtárosait, ill. könyvtárait egyesítő Chinese American Librarians Association, a Polish American Librarians Association, az Ukrainian Library Association of America, Inc. és a REFORMA – National Association of Spanish Speaking Librarians in the U.S.;
- különféle egyházak keretében vagy vallási irányzatokat követő könyvtári egyesületek mint például Angliában a teológiai és filozófiai könyvtárakat egyesítő Association of British Theological and Philosophical Libraries; Franciaországban az Association des Bibliothèques Ecclésiastiques de France; az Egyesült Államokban a Catholic Library Association és a Lutheran Church Library Association; NSZK-ban a katolikus könyvtárakat egyesítő Arbeitsgemeinschaft Katholisch-Theologischer Bibliotheken, az evangélikus könyvtárakat egyesítő Deutscher Verband Evangelischer Büchereien e.V., valamint az egyházi könyvtár-

egyesületeket magába foglaló Arbeitsgemeinschaft der Kirchlichen Bücherei-verbände Deutschlands.

Minden további csoportosítás igénye nélkül csupán az érdekesség kedvéért: álljon itt néhány egyesület neve:

Anglia

- Private Libraries Association (a magánkönyvtárak egyesülete),
- Toy Libraries Association (a játékkönyvtárak egyesülete),

Egyesült Államok

- Librarians United to Fight Costly, Silly, Unnecessary Serial Title Changes (a költséges, elhamarkodott, fölösleges folyóiratcímváltozások ellen küzdő könyvtárosokat egyesítő szervezet, mely egyébként a Michigan State University Library folyóiratrésztlegének égisze alatt működik),

Japán

- Shiritsu Daigaku Toshokan Kyokai (a magánegyetemek könyvtári egyesülete),

Spanyolország

- Asociación Espanola de Amigos de la Bibliotecas (a könyvtárak barátainak spanyol egyesülete).

Egy ország több egyesület

Az egyes országokon belül működő különféle egyesületek közötti kapcsolat kérdését leginkább a legtöbb egyesülettel rendelkező Egyesült Államok és az NSZK példáján lehet vizsgálni.

Vegyük először az Egyesült Államokat. Peggy Sullivan az IFLA 1981. évi lipcsei közgyűlése plenáris ülésén a helyi és a regionális könyvtárosegyesületekről tartott előadást.¹ Kiemelte a hazájában működő egyesületek nagy számát és széles skáláját, céljaik, történelmük, nagyságuk és tevékenységi körük szempontjából egyaránt. Igen pozitívan ítéli meg az egyesületek szerepét a könyvtárügy fejlesztése szempontjából. Ugyanakkor érdekes színfoltként megemlíti, hogy az Egyesült Államokban vannak olyan informális könyvtáros szervezetek – lényegében klubok –, melyek célja kizárólag társadalmi összejövetelek szervezése; ezek szakmai tevékenységet egyáltalán nem folytatnak. Hangsúlyozza a személyes ismeretség jelentőségét, a szakmai és az informális összejövetelekből származó hasznót. Ahogy egy országos egyesület feladata, hogy a nemzetközi fejlődési tendenciákat és eredményeket továbbítsa a regionális egyesületekhez, ez utóbbiaké, hogy mindezt közvetítsék a szakmában dolgozók széles tömegei felé.

Az egyesületek fajtáinak felsorolásából már képet kaphattunk arról, hogy az Egyesült Államokban működő egyesületek egy része – bár önálló néven szerepel – az ALA szakosztálya vagy affiliate-je.² Az egyes könyvtártípusokat, illetve speciális szakképzett-ségű könyvtárosokat, nyelvi, illetve etnikai közösséghez, egyházakhoz tartozó könyvtáro-sokat vagy könyvtárakat tömörítő egyesületeken kívül léteznek az információtudomány-ra, illetve számítógépes információfeldolgozásra specializált egyesületek is, mint például:

- American Society for Information Science, (ASIS)
- Association for Library Automation Research Communications (LARC), újabb

nevéen: Library and Information Science Division of World Information Systems Exchange (WISE),

- National Federation of Abstracting and Indexing Services (NFAIS);

a vizuális kultúra, filmtechnika kérdéseivel foglalkozó könyvtárak egyesületei, mint például:

- Association of Visual Science Librarians,
- Educational Film Library Association, Inc.,
- Film Library Information Council.

Az egyik legrégebbi egyesület az 1904-ben alapított Bibliographical Society of America.

Az Ázsiai Tanulmányok Egyesületének (Association for Asian Studies, Inc.) két könyvtári bizottsága is van: az egyik a kelet-ázsiai (Committee on East Asian Libraries = CEAL), a másik a dél-ázsiai (Committee on South Asian Libraries and Documentation = CONSALD) gyűjteményű könyvtárakat egyesít.

Mintegy 80 egyesület tevékenykedik tehát különböző hatékonysággal az Egyesült Államokban. Legtöbbjükkel, az SLA-t kivéve, jó és feszültségmentes volt az ALA kapcsolata.

Az Egyesült Államok után lássuk most az NSZK egyesületeit, illetve azok kapcsolatát.³ A Német Könyvtári Konferencia (Deutsche Bibliothekskonferenz) az a szervezet, amely egységbe foglalja az NSZK könyvtári szövetségeit és könyvtáros egyesületeit. Az NSZK-ban vannak intézményeket tömörítő szövetségek, mint például:

- Arbeitsgemeinschaft der Spezialbibliotheken,
- Deutscher Bibliotheksverband,
- Verband der Bibliotheken des Landes Nordrhein-Westfalen,

és könyvtárosokat tömörítő egyesületek, mint például:

- Verein der Bibliothekare an Öffentlichen Bibliotheken,
- Verein der Diplom-Bibliothekare an Wissenschaftlichen Bibliotheken,
- Verein Deutscher Bibliothekare.

Az intézményeket tömörítő szövetségek mindegyikének alapcélkitűzése a könyvtárak közötti együttműködés elősegítése tartományi, szövetségi és nemzetközi szinten egyaránt. A szakmai együttműködés vonatkozásában ki kell emelni a könyvtárközi kölcsönzés jelentőségét, amelyet rendkívül hatékonyan bonyolítanak le. A Deutscher Bibliotheksverband közvetítő szerepe kulcsfontosságú a könyvtárpolitika kérdéseiben. Jelentős szerepet vállal nemzetközi téren is: az IFLA, az ALA, a LA tagja.

Egyesületek a harmadik világban

Most néhány jellemző tényrt szeretnék megemlíteni az ún. harmadik világban, avagy a fejlődő országokban működő egyesületekről. Ki kell emelnem a volt brit gyarmatországokat magába foglaló Brit Nemzetközösség (Commonwealth) országainak nemzeti egyesületeit, könyvtárait és könyvtárosképző intézményeit tömörítő nemzetközi szakmai

szervezetet: a Commonwealth Library Association-t (COMLA). Működését lényegében a Brit Nemzetközösség Alapítványa (Commonwealth Foundation) finanszírozza, de a LA is jelentős támogatást nyújt. Majdnem mindegyik nemzetközösségbeli tagországi egyesület tagja. Legfőbb célkitűzései közé tartozik a könyvtárosok képzése és a képesítések kölcsönös elismertetése országok közti viszonylatban.

A volt brit gyarmatok közül külön említendő India, ahol már 1933 óta működik nemzeti egyesület, s ma már több egyesület fejt ki sokirányú tevékenységet. A Szakkönyvtárak és Információs Központok Indiai Egyesülete (Indian Association of Special Libraries and Information Centres) huszonöt éves fennállásának évfordulóján, 1980-ban felmerült a gondolat, hogy nem szakmabelieket is felvegyenek a tagok sorába. E célból külön tag-sági formát hoztak létre, bár ezek a tagok nem rendelkeznek szavazati joggal. Minden egyesület működésének alapja, hogy vannak-e önzetlen, egyesületi munkát vállaló tagok; Indiában külön is foglalkoztak a könyvtárosok ilyen irányú motiválásának lehetőségeivel.⁴

Röviden néhány szó az afrikai kontinens könyvtári szervezeteiről. Az afrikai egyetemi könyvtárakat fogja össze a Standing Conference of African University Librarians, mely 1964-ben jött létre, s az melynek 1971-től területi szervezetei is alakultak Afrika keleti és nyugati körzeteiben. A középső és északi területi szervezet még hiányzik.

A területi tagozódás további példája a kelet-, illetve nyugat-afrikai könyvtárosokat tömörítő Standing Conference of East African Librarians és a West African Library Association. Bár az Unesco és a British Council jelentős támogatást nyújt ezeknek az egyesületeknek, működésük mégsem mondható hatékonynak. Legtöbbjük még a képzés ügyét sem tudja kézbe venni, pedig ez alapvető fontosságú lenne.

A dél-amerikai országok könyvtári szakmai szervezeteiről beszélt L. Martinez de Jimenez, az IFLA Latin-Amerikai és Karib-tengeri Regionális Szekciójának titkára az IFLA 1981-es közgyűlésének plenáris ülésén.⁵ A benyomás, amit ennek alapján nyerünk e távoli kontinens nemzeti egyesületeiről, nem túlságosan kedvező. Általában három egyesület létezik országonként, ezek zöme azonban elég gyengén működik. Központi szolgáltatásokat nem nyújtanak, csupán címjegyzékek összeállításáig jutnak, de itt is hiányzik a folyamatosság az adatgyűjtésben. A szakmai szervezetek mintegy fele ad közre valamilyen körlevelet, tájékoztató vagy információs anyagot. Némelyek közülük törvényjavaslatokat is dolgoznak ki különféle fontos szakmai kérdésekben, azonban mire az illetékes fórumokon átjut a szöveg, szinte elveszti eredeti értelmét.

Kulcskérdés: a könyvtárosképzés

Mindig és mindenhol komoly szerepet játszottak az egyesületek az oktatás és képzés területén. A. H. Chaplin az IFLA 1971. évi közgyűlése plenáris ülésén összefoglalta az országos szakmai szervezetek feladatait a képzéssel kapcsolatban is. A képesítés három formában történhet:

- az oklevelet az állam adja, a vizsgákra az egyetemek és a speciális könyvtárosképző intézmények készítik elő (mint például Franciaországban, az NSZK-ban, a Szovjetunióban);

- a fokozatot és az oklevelet az egyetemek és a könyvtárosképző intézmények adják, az országos egyesület a színvonalat a képesítés elismerésével ellenőrzi (mint például az Egyesült Államokban);
- az országos egyesület maga végzi a vizsgáztatást és ő is adja ki az oklevelet (mint például Nagy-Britanniában, Ausztráliában, Izraelben és Új-Zélandban).

Nézzük meg kissé közelebbről a képzés ügyét abban a két országban, ahol a legelőször alakult könyvtáros egyesület.

American Library Association

Bár J. G. Ollé az ALA és a LA működésének első ötven évét összehasonlító cikkében⁶ azt állítja, hogy az ALA minél tovább igyekezett távol tartani magától az oktatás ügyét, az immár több mint évszázados működés mérlege talán mégsem ezt mutatja.

Az első könyvtárosképző intézmény az Egyesült Államokban 1887-ben jött létre a Columbia College égisze alatt School of Library Economy néven.² A kilencvenes években még négy képző intézmény született. Az 1898-as ALA konferencia fő témája a képzés volt. 1902-ben egy felmérés szerint ötféle képzés létezett. Az ALA már ekkor külön bizottságot hozott létre a képzés ügyében (Committee on Library Training). 1915-ben alakult meg a képző intézmények szakmai szervezete, a mindmáig aktív Association of American Library Schools. 1919-ben az Ashbury Park-ban tartott ALA konferencián elhatározták, hogy a képzés ügyét az Ideiglenes Könyvtári Képzési Tanács (Temporary Library Training Board) veszi át, mely lényegében 1923-ban kezdte meg működését már Board of Education for Librarianship néven. Az 1923-ban közreadott Williamson-féle jelentés igen kritikusan fogalmazta meg a képzés helyzetét. 1929-ben feszültségek keletkeztek a Board of Education for Librarianship és az Association of American Library Schools között a képzés bizonyos vonatkozásaiban. A Board az ALA végrehajtó szerveként úgy hozott döntéseket, hogy nem vette tekintetbe kellően a képzőintézmények problémáit. A gazdasági válság éveiben – a harmincas évek elején – szigorúbb felvételi vizsgakövetelményekkel korlátozták a képzendő könyvtárosok számát. 1945-ben harminkét, az ALA által támasztott követelményeknek megfelelő ún. minősített könyvtárosképző intézmény működött. Új minősítési szabályzatokat vezettek be 1951-ben, majd 1973-ban. 1972-ben 400 képzőintézmény közül csak 55 rendelkezett az ALA minősítésével.

A képzés mai struktúrája a következőképpen alakult:

- egyetemi diplomához vezető alapképzés (undergraduate): 4 év,
- egyetemi diplomára alapuló felsőfokú képzés (graduate): 1 vagy 2 év,
- doktori program (baccalaureate, master és doctoral degree – B.A., M.A. és Ph.D.): 2–6 év.

A képzés anyaga egyéni programok formájában valósul meg. E programok egymástól eléggé eltérőek is lehetnek. Az sem szükségszerű, hogy a négy alsó és az ötödik-hatodik év azonos szak programjaiból épüljön fel. A programok összeállítását rendkívül rugalmasan kezelik.⁷ (Bővebben erről ld. Könyvtári Figyelő, 22.évf. 1976. 1–2.sz. 156–161.p.)

Library Association

Angliában a szakmai képzés az 1880-as években indult meg a LA égisze alatt.⁷ Az 1892-ben kivételesen külföldön, Párizsban megtartott konferencián olyan előadások hangzottak el a könyvtárkezelők képzésével, illetve a nyári könyvtárosképző tanfolyamokkal kapcsolatban, melyek irányt mutattak a LA képzőintézményként való működése felé. A kezdetben Nyári Könyvtárosképző Bizottság (Summer School Committee) 1898-tól Oktatási Bizottságként (Education Committee) működött a képzés rendszeres beindulásáért. Az 1902-es vizsgaszabályzat három év könyvtári gyakorlatot írt elő szükséges követelményként.

1902-től megindul a rendszeres képzés a Londoni Egyetemhez tartozó London School of Economics and Political Science keretében, – a LA Oktatási bizottsága nem csekély közreműködése révén. A vizsgaszabályzat és a tantervek mintegy 1931-ig érvényben voltak. Hat szekcióban kellett vizsgát tenni, előírt témáról dolgozatot írni. Az első világháborúig – jóllehet nem problémamentesen – a London School of Economics keretében folytatódott a képzés.

Már 1905-ben felmerült a szakmai regiszter gondolata. Ez lényegében a tagok végzettség és szakmai múlt alapján történő minősítését jelenti. 1909-ben adták ki azt a rendelkezést, mely szerint a LA tagsága a következő rétegekből tevődik össze:

- kolléga (fellow) – a LA alapításának évében már tagok: könyvtárigazgatók; LA diplomával vagy 1901 előtt szerzett végbizonyítvánnyal rendelkezők;
- tiszteletbeli kolléga (honorary fellow) – a LA céljait kiemelkedően támogató személyek;
- tag (member) – legalább hatéves könyvtári gyakorlattal rendelkező könyvtárosok; a LA négy bizonyítványával és három év elismert gyakorlattal rendelkező könyvtárosok;
- társult tag (associate member) – könyvtári bizottságok tagjai és olyan nem könyvtáros személyek, akiket érdekelnek az egyesület céljai; valamint olyan könyvtárosok, akiknek nincs meg a lehetőségük a kolléga vagy a tag cím elnyerésére;
- diák tag (student member) – könyvtárban dolgozó vagy könyvtárosi tanulmányokat folytató személyek. Szavazati joguk nincs és nem viselhetnek tisztséget.

E szakmai regisztráció és az oktatás fejlettsége tette lehetővé, hogy a LA már 1907-től kezdve beleszólhasson az álláshelyek betöltésébe.

A háború után ismét fellendült a képzés ügye, a vizsgára jelentkezők mintegy fele állta meg a helyét és szerzett képesítést. Az Association of Assistant Librarians kezdeményezte a könyvtárkezelők esti képzésének megindítását. A nyári hónapokban az egyetemek indítottak hosszabb-rövidebb tanfolyamokat.

A harmincas évek gazdasági válsága kedvezőtlenül érintette a végzett könyvtárosok elhelyezkedését – nem szólva arról, hogy a városi könyvtárak nem is szívesen helyezték el a londoni egyetem könyvtárosképző iskoláján végzeteket. Míg a harmincas évekig ez volt az egyetlen főhivatású brit könyvtárosképző iskola, a második világháború kitörése előtt már öt politechnikai főiskolán folyt részleges képzés.

A második világháború után jelentős változások léptek életbe a képzés terén. Előtérbe került a nappali képzés és a hangsúly az összes könyvtártípus igényeinek kielégíté-

sére esett; mindaddig ugyanis a közművelődési könyvtárakban dolgozók képzése állt a középpontban.

A tanterv revíziója folyamatosnak mondható. 1957-ben a LA már egy tantervekkel foglalkozó albizottságot is (Syllabus sub-committee) működtetett.

A hetvenes évek során egyre több könyvtárosképző iskola nyerte el a jogot, hogy a LA nevében vizsgáztasson. 1967-től pedig már egyetemi fokozatot is lehet szerezni könyvtártudományból. A hetvenes évekre a könyvtárosok képzését és vizsgáztatását fokozatosan a képzőintézmények vették át, jóllehet megmaradt a LA szerepe a vizsgák értékelésében. Ugyancsak a hetvenes évekre a könyvtárosság egyetemi fokozathoz kötött pálya lett, és nemsokára várható, hogy egyetemi végzettség lesz az alkalmazási követelmény.

A megcsappant érdeklődés a kolléga (fellow) cím elnyerésére, részben annak tulajdonítható, hogy ehhez disszertációt kell írni. Színvonalukra és a velük szemben támasztott követelményekre jellemző, hogy az elfogadott disszertációk a könyvtáros szakma tudományosságának jelentős eredményei.

A két vizsgált ország egyesületének gyakorlata abban tér el alapvetően, hogy az ALA a képzőintézményeket, a LA pedig a tagokat minősíti.

A nemzeti egyesületek és az IFLA

Lássuk befejezésül az IFLA és a nemzeti könyvtáros egyesületek kapcsolatát. Az 1984–1985-ös IFLA címjegyzék szerint 151 nemzeti egyesület tagja az IFLA-nak. Mit kapnak ezek az egyesületek az IFLA-tól? – teszi fel a kérdést R. Bowden, a LA főtitkárhelyettese az IFLA 1980-as manilai konferenciájának plenáris ülésén.¹⁰ A válasz mindmáig az, hogy nem túl sokat. Az IFLA sokkal inkább foglalkozott a könyvtár- és információtudomány elméleti, módszertani és gyakorlati vonatkozásaival, mint a nemzeti egyesületek ügyeivel. Bowden számba veszi azokat a gondolatokat, amelyek a fejlett és a fejlődő országok egyesületeit leginkább foglalkoztatják. Úgy véli, hogy az IFLA-nak nemcsak alapszabályából következően, hanem az Unesco Általános Információs Programjával való elkötelezettsége révén is feladata, hogy egyre bonyolódó világunkban segítse és tanácsokkal lássa el a nemzeti szakmai egyesületeket, saját programjai megvalósításában pedig építsen a nemzeti egyesületekre, elsősorban a soraikból választott tisztségviselői révén.

IRODALOM

- 1 SULLIVAN, P.: Local and regional library associations. Views beyond national library associations' boundaries. IFLA Council, 1981. Plenary Meeting, 10 p.
- 2 THOMISON, D.: A history of the American Library Association. 1876–1972. Chicago, 1978. ALA, 301 p.
- 3 Deutsche Bibliothekskonferenz. Selbstdarstellung der bibliothekarischen Verbände in der BRD. Berlin, 1983. DBI. 37 p.
- 4 ROY, P.B. – MOTIWALE, S. – KULKARNI, S.M.: IASLIC Silver Jubilee. Theme II. Role of state-level and national library associations in library development in India. = IASLIC Bulletin, 25.vol. 1980. 4.no. 163–167.p.
- 5 JIMENEZ, L.M. de: National and regional cooperation regarding libraries in Latin America. IFLA Council, 1981. Plenary Session, 12 p.
- 6 OLLE, J.G.: The LA and the ALA: their first fifty years. = Journal of Librarianship, 9.vol. 1977. 4.no. 247–260.p.
- 7 MUFORD, W.A.: A history of the Library Association 1877–1977. London, 1976. LA, 360 p.
- 8 BOWDEN, R.: Feasibility of an IFLA Round Table on the Management of Library Associations. IFLA General Conference, 1980. 12 p.

A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS OKTATASTECHNOLÓGIAJA

PÁLVÖLGYI MIHÁLY

A magyar könyvtárosképzés fontos eseménye volt az új egyetemi és a főiskolai könyvtár szakos tantervek megfogalmazása és bevezetése. *Tóth Gyula* cikkéből¹ már áttekintést kapunk a főiskolai könyvtárosképzés óra-, vizsga- és tantervéről.

A célok és a feladatok, az új, vagy legalábbis módosított tananyag mellett azonban egyre többet gondolkodunk a tartalom kibontásához legjobban megfelelő módszereken, taneszközökön, illetve a különféle technikai feltételeken.

Egy amerikai tanulmányút (Kent State University, Ohio) tapasztalatai, valamint az amerikai, angol, illetve a magyar szakirodalom alapján arra vállalkozom, hogy áttekintést adjak azokról a tényezőkről, amelyek a könyvtárosok oktatásának és képzésének módszertani kultúráját napjainkban befolyásolják. E tényezők nagymértékben jelen vannak a könyvtárostovábbképzés, sőt a könyvtárhasználók oktatása terén is. (Ezért egy-két példával innen is élek.)

Az iskolarendszeren belül először a Columbia egyetemen indult meg a könyvtárosok képzése az 1880-as években; ebben nagy szerepet játszott *Melvil Dewey* is. Az elmúlt 100 év alatt gyakran került sor önvizsgálatra, a problémákkal való szembenézésre, ezt követően pedig pozitív irányú cselekvésre. Jelentős esemény volt *Williamson* felmérése 1922-ben,² *Metcalfe* és társainak szemléje 1941–43 között;³ a *Conant*-féle felmérés⁴ az 1970-es években, ma is beszédtema. Ezekben az országos felmérésekben a könyvtárosképzés céljai, feladatai, tematikája mellett kritikus szemmel elemezték az alkalmazott módszereket, taneszközöket, az oktatók és hallgatók személyét is.

Az utóbbi években a fejlődés üteméhez igazodva megsűrűsödtek a számvetések, javaslatok és tervek. A hetvenes években egy új fogalom vált széles körben ismertté: az *oktatástechnológia*, melynek gyökerei elsősorban az audiovizuális oktatáshoz és kommunikációhoz, a viselkedéstudományhoz, tanuláspszichológiához, szervezéspszichológiához és pszichometriához nyúlnak vissza. Többféle meghatározása van. *Nádasi András* szerint: "az oktatástechnológia tudományosan megalapozott oktatásfejlesztési és tanulásirányítási rendszer". *Nagy Sándor* így értelmezi: átfogó értelemben az oktatástechnológia "a tanítási-tanulási folyamat egészét érintő és azt fokozatosan átalakító metodikai innovációs tendenciák komplex együttese".⁵

Vegyük sorra a következőkben az oktatástechnológia főbb összetevőit.

A problémák, szükségletek, igények és tendenciák elemzése

A jó oktatás feltétele, hogy számba vegyük, azonosítsuk a problémákat. (Például a hetvenes évek végén a társadalomnak és a könyvtáros szakmának olyan szükségletei

jelentek meg, melyeket az akkori tanterv nem volt képes kielégíteni. Probléma jelentkezhet természetesen egy adott tárgy oktatása kapcsán is.) Meg kell ismernünk azokat a társadalmi, gazdasági, oktatási és technológiai tendenciákat, melyek a könyvtáros szerepét a közeljövőben valószínűleg megváltoztatják, s így közvetve magát a könyvtárosképzést és továbbképzést is. Az ilyen számbavétel mozgósító erejű lehet és arra ösztönözhet, hogy a probléma személyi vetületeit is megvizsgáljuk.

Egyre fontosabb követelmény, hogy meglegyenek azok a technikák, amelyek hozzásegítenek bennünket könyvtár szakos hallgatóink (akár nappaliak, akár levelezők) jellemző jegyeinek megismeréséhez. Nagyon is heterogén képet kaphatunk, hiszen a szakterülettel kapcsolatos tudásuk, tapasztalataik, előzetes tanulási tapasztalataik, tanulási stílusuk és kognitív (megismerési) stílusuk, motivációs szintjük, intellektuális képességeik, életkoruk, társadalmi és gazdasági hátterük és céljaik egymástól nagyon is eltérőek lehetnek.

Fontos értékrendszerük, illetve annak megismerése, hogyan vélekednek önmagukról. *Yerkey* átfogó és összehasonlító amerikai felmérése⁶ abból a szempontból hasznos, hogy általa jobban megérthetjük a könyvtárosok, könyvtár szakos hallgatók és a könyvtáros oktatók értékrendszerét, mely attitűdjüket, döntéseiket befolyásolja. *Stein* és *Totten* felmérése⁷ a könyvtár szakos hallgatók kognitív stílusát elemzi, kitérve erősségeikre és gyengeségeikre, sorba véve minden olyan tényezőt, melyet a tantervkészítés, vagy egy-egy tantárgy oktatása során figyelembe kell venni. (Például rámutat viszonylag gyenge kommunikációs készségükre.)

Ugyancsak fontos, hogy az oktató a saját értékrendszerét, tapasztalatait, tanulási-tanítási múltját tisztázza, tudatos (és pozitív) énképpel, önértékeléssel rendelkezzen, és tisztában legyen saját kognitív stílusával, annak erényeivel és gyengeségeivel egyaránt.

Lényeges az életkori sajátosságok figyelembevétele. Például levelező hallgatók, vagy a továbbképzés résztvevői esetében jó tudni, hogy az ő tanuláskoruk elsősorban nem új ismeretek, képességek, jártasságok megszerzésére, hanem a korábbiak transformálására szolgál, és tanuláskoruk akkor a legeredményesebb, ha korábbi tapasztalataikra támaszkodhatnak, és a megszerzett ismereteket közvetlenül hasznosíthatják a gyakorlatban. *New* monográfiájában lényegében ugyanezeket a szempontokat emeli ki és a könyvtár szakos hallgatók személyiségjegyeivel kapcsolatban megjegyzi, hogy a könyvtárosok, illetve a könyvtár szakos hallgatók között túlságosan is sok a passzív beállítottságú.⁸

Most, hogy a könyvtáros-tájékoztató szakember pályaképe összetettebb, színesebb lesz, "remélhetőleg az a tipikus könyvtárosról kialakított korábbi kép, mely szerint a könyvtáros visszahúzódozó, passzív a könyvek és a könyvtári munka rutinjába menekülő ember", kezd szétfoszlni.⁹

Oktatási célok

Fontos leszögezünk, hogy az oktatási célt csak akkor lehet (és szabad) egy adott oktatási program részére megfogalmazni, miután már fölmértük, azonosítottuk a problémákat, igényeket és képet alkottunk a képzésbe bevont személyek fejlettségi- és tudásszintjéről, fentebb részletezett egyéb jellemzőiről. A célokat menet közben is módosítanunk kell, hogy azok mindig adekvátak legyenek a tényleges tanulók jellemzőivel.

A magyar főiskolai könyvtárosképzés tantervével összhangban van *Saunders* megállapítása, mely szerint a felsőfokú könyvtáros oktatás az információközvetítés folyamatának alapvető elveivel, céljaival és elméletével foglalkozik. A célokat, az elméletet és elveket az oktatási folyamatban a könyvtári és információs munka teljes és átfogó spektrumában előforduló műveletekre, tevékenységekre kell alkalmazni, ezekhez kapcsolni. Ez viszont megköveteli a fontosabb művelési készségek valamilyen szintű megismerését és begyakorlását.¹⁰

Végso soron a cél pontos megfogalmazása alapvető jelentőségű, mert tükrözi a könyvtáros hivatás lényegéről vallott elveinket. *Line* azt vallja – s ebben nincs egyedül –, hogy a könyvtáros hivatás lényege legszélesebb értelemben az információ rendelkezésre bocsátása és hasznosítása az emberek érdekében, ideértve mind a szabadidővel, mind a munkával összefüggő legkülönbözőbb igényeket. A könyvtárosnak eszerint kiterjedt ismeretekkel kell rendelkeznie

- az információs forrásokról,
- az emberekről,
- valamint az eszközöket és forrásokat összekapcsoló rendszerekről.

Line szerint a szükséges alapkészségek közül legfontosabb a nyelvi (mind a szóbeli, mind pedig az írásbeli kommunikációs) készség, illetve a matematikai kultúráltság. Ezt követik a szervezési képességek, kellő képzelőerő, széles látókör, szigorú elemzőkészség, problémamegoldó képesség, a szolgálatkészség mentalitása, magasabb vezetői szinten a politikai érzék, a közgazdasági szemlélet, végül a bizonytalansági tényezők elfogadása.¹¹

Összehasonlítva a hallgatók tényleges és kívánatos jellemzőit, diszcrepancia van közöttük. Az oktatás során arra kell törekednünk, hogy e készségek kifejlődését elősegítsük.

A tantárgy természete, tartalmi elemzése

Minden új tanterv bevezetése során szükségszerűen újra fel kell tenni a kérdést, hogy mit is értünk könyvtártudomány, illetve informatika alatt, és hogy milyen összefüggés van a kettő között. E kérdést az egyes tárgyak vonatkozásában az alábbi szempontokkal kell kiegészíteni:

- van-e a tárgynak interdiszciplináris vonatkozása,
- milyen a tantárgy hierarchiája, elrendezése, azaz milyen a tanítás-tanulás sorrendje,
- vannak-e előzetesen megkívánt ismeretek,
- mik azok a hagyományos témakörök, melyeket a tárgy összetevőinek tekintünk, mi jellemzi a tárggyal szemben a hallgatók attitűdjét (pl. az információkereső technika c. tárgy oktatása előtt felmérendő, hogyan viszonyulnak a hallgatók a számítógéphez),
- melyek a tárgy elsajátításával összefüggő viselkedésbeli jellemzők, mit sajátít el a hallgató: ismereteket, magatartást, vagy motorikus készségeket, vagy ezek kombinációját.

A tantárgy jellege természetszerűen kihat az oktatási módszerek, taneszközök, oktatásszervezési formák megválasztására. Például a motorikus készségek elsajátításához sok laboratóriumi, illetve gyakorlati munka kell, míg az ismeretsajátításhoz előadás, illetve hagyományos szemináriumi keretek szükségesek. A tárgy jellegétől függően alkalmazhatunk vagy nem bizonyos taneszközöket, ahogy erre az 1963-as chicagói konferencia rámutatott.¹²

Operacionalizált célok és követelmények

Az átfogó célokat operacionalizálnunk kell, hogy végrehajthatók, mérhetők és értékelhetők legyenek. Például a fenti átfogó célt ("a könyvtárosnak kiterjedt ismeretekkel kell rendelkeznie az információforrásokról") tovább kell bontani először úgy, hogy meghatározzuk az oktatandó témaköröket (például a könyvtár- és tájékoztatóstudomány referáló-indexelő, valamint bibliográfiai szolgáltatásai, a KDSZ, a MAKSZAB megismertetése), majd az így konkretizált témakörök alapján most már részletesen, mérhető formában megfogalmazzuk az értékelhető célokat, teljesítményfeladatokat is.¹³ Például a hallgató legyen képes a KDSZ tárgymutatójának alapján referátumok keresésére. A feladat teljesítése első pillantásra egyszerűnek tűnhet, de valójában egy sor lépést kell megtennie: 1. felismerni azokat az eseteket, amikor a KDSZ-re szükség van; 2. meg kell találni a könyvtárban a KDSZ-t. 3. a megfelelő köteteket ki kell választani, 4. az adott téma adekvát tárgyszavait meg kell állapítani (össze kell állítani a téma keresőképét). . . és így tovább.

A feladat teljesítése vagy nem teljesítése kvantitatív adatokkal kell, hogy mérhető legyen. Részletesen meg kell határoznunk azokat a kompetenciákat, azt a képességet, magatartást, amit a hallgatótól elvárunk. A következő kérdések szem előtt tartásával kell megfogalmaznunk a feladatot, ki, mit, hol, mikor (mennyi idő alatt) és hogyan (milyen minőségben) képes elvégezni.

Még egy példa a feladatként operacionalizált oktatási célra: egy lista különféle kutatási témákat tartalmaz, és egy másik lista indexelő folyóiratok címeit sorolja fel. A hallgatónak ki kell választania azokat az indexműveket, melyek a leginkább megfelelnek az egyes témaköröknek.¹⁴

A tanulási környezet megteremtése

A tervezés legfontosabb célja, hogy a tanulást előmozdítsa. A program konkrét megtervezése olyan pragmatikus vállalkozás, mely az oktató és a tanuló közötti kompromisszumon alapul. Ez a hozzáállás lehetővé teszi, hogy a kitűzött célok és az óhatatlanul adódó korlátok (idő, energia, pénz, anyagiak, eszközök, képességek stb.) közötti konfliktusok a minimumra csökkenjenek, a korlátok ellenére a megkívánt követelmények teljesüljenek.¹⁵

A főiskolai hallgatót, továbbképzésben részt vevő könyvtárost vagy a használót valamilyen formában be kell vonni a tervezésbe, hogy ezáltal növeljük elkötelezettségét és a felelősségben is osztozzon.

A tervezés során a következőkre kell tekintettel lenni:

- tanulási stílus, vizuális vagy auditív preferencia,
- észlelési és kommunikációs stílusok,
- ezek kihatása a média formátumának kiválasztására,
- alternatív média-formátumok kiértékelése,
- média-tervezés, gyártás, csere, beszerzés.

A hatvanas és hetvenes évek óta a hangsúly a tanításról a tanulásra helyeződött át. A tanár feladata ennek megfelelően a tanulási környezet létrehozása és fenntartása. A tanulási környezet az egyes tanulók szempontjából ugyan külső, de az egyéni tanulás szempontjából releváns tényezők összessége. Ezek:

- az oktatási módszerek,
- a taneszközök,
- az elhelyezési körülmények, technikai feltételek,
- az oktató, illetve a többi tanuló személyisége,
- az intézményi légkör.

A jó tanulási környezet jellemzője, hogy a tanulást gátló tényezőket minimumra csökkenti, illetve kiküszöböli.¹⁶

Oktatási módszerek

Az ismeretanyag közvetítéséhez, vagy egy adott készség, jártasság megszerzéséhez elvben sokféle módszer áll rendelkezésre; az oktatási célból, a tárgy jellegéből következő gondos mérlegelést kíván, hogy melyiket alkalmazzuk.

Már 40 éve is kritikus téma volt a módszerek kérdése. Metcalf 1943-ban megjelent szemléjében¹⁷ részletesen és kritikusan elemezte az amerikai könyvtárosképzésben alkalmazott oktatási módszereket. Összesen 16 módszert tárgyalt: 1. orientálás (az elsőévesek általános tájékoztatása a tanszéki program egészéről, a tanszék és könyvtár viszonyáról stb.), 2. előadás, 3. vitamódszer, 4. kérdés-felelet, 5. laboratóriumi munka, 6. probléma-megoldás, 7. előadásvázlat, 8. tankönyvből tanulás, 9. röpdolgozat, teszt, vizsga, 10. szemináriumi dolgozat, írásbeli feladatok, 11. a gyakorlat megfigyelése és a gyakorlati munka, 12. vizuális módszerek, 13. vendégelőadás, speciális előadás, a hallgatók részvétele a könyvtáregyesületi üléseken, 14. a hagyományos értelemben vett szeminárium, 15. diplomamunka (szakdolgozat), 16. deduktív és induktív módszerek.

Ezek előnyeit és buktatóit külön-külön elemzi és rámutat némelyik tantárgyspecifikus jellegére, például az előadás jól alkalmazható a könyvtártörténetben és a könyvtártani alapvetésben, a laboratóriumi munka a címleírásban és osztályozásban, a probléma-megoldás a referenzmunkában és bibliográfiában.

Külön figyelmet érdemel a vizuális módszerek elemzése. Sok, ma is élő problémát vetett fel: nagyon korlátozottan használják a vizuális segédeszközöket; alkalmaznak ugyan

diafilmeket az osztályozásban, címléírásban, könyvtárvezetésben, nyomdászat-, könyv- és könyvtártörténetben, de kevés a mozgófilm, pedig a könyvtár vezetése, a könyvtár szervezése és szolgáltatásai, az olvasószolgálati szituációk önmagukat kínáló filmtémák.

Tanulságos, hogy amíg *Williamson* 1923-ban tankönyvek megírását sürgeti az oktatás színvonala érdekében, addig *Metcalf* 1943-ban már filmeket szorgalmaz. "Álma" valóra vált, mert az ötvenes, hatvanas években rengeteg könyvtári tematikájú oktatófilm és más av-anyag született.

Kelemen László pszichológiai szempontjai alapján három csoportba osztjuk a tanítási-tanulási módszereket¹⁸

- laboratóriumi és gyakorlati munka (Metcalfnál 5, 11 és részben 6, részben 15),
- az észleléssel kapcsolatos módszerek, bemutatás, megfigyelés (részben 1 és 6),
- a szóbeli megismeréssel kapcsolatos módszerek
 - a) közlő módszerek, előadás, elbeszélés, magyarázat (2., 13, 16),
 - b) megbeszélés, beszélgetés (3, 4, 14, 16),
 - c) szövegek (tankönyv) tanulmányozása, írásbeli feladatok megoldása (7, 8, 10, 15).

A Metcalf által említett, "hagyományos" módszerekhez újak társultak, például esettanulmányok, vezetési játékok.

Több monográfia is megjelent az új módszerekről, példák hosszú sorával. Így *Andersen*¹⁹ életszerű problémahelyzeteket ír le, *Williams*²⁰ pedig a kommunikációs készségek fejlesztésére különféle könyvtáros tárgyakhoz ajánl szimulációs játékokat, pl. szerepjátékokat. Saját gyakorlatunkban az angol nyelvi speciálkollégium során már fel is használtuk a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán a referenzs interjúval kapcsolatos "eseteket"; *Ferenczi* Zsuzsanna 1984 januárjában mutatta be a szerepjáték alkalmazását referenzs interjúban és a keresési stratégia meghatározásában video felvételek segítségével. A KMK 1984-ben gyűjteményt állított össze az esettanulmány alkalmazásáról a könyvtárosképzésben, s egyhetes tanfolyamot is rendezett a témáról.

Napjainkra megváltoztak a különféle oktatási módszerek arányai. Pl. a főiskolai oktatásban az összes idő kb. 25%-a előadásra, 40%-a szemináriumi és laboratóriumi foglalkozásokra, egyéb kiscsoportos formákra, 35%-a egyéni formákra jut. Várhatóan a jövőben nagyobb szerepet kapnak az individualizált oktatási módszerek között a mikro-számítógépek, bár az is valószínű, hogy ez alapvetően nem változtatja meg az oktatás-metodikát, csak gazdagítja.

A tankönyvtárakban folyó gyakorlati tevékenységről *Zsidai* József azt írja, hogy az élő könyvtári valóság megismerése a szakma birtokbavételének legeredményesebb módja, de sürgeti a tankönyvtárak megerősödését, a gyakorló könyvtárosok bevonását az oktatási folyamatba, valamint a tankönyvtárak javaslatait szakdolgozati témákra.²¹ Ezt megerősíti a fentebb idézett *Line*, aki reakcióképpen a sokhelyütt öncélú elméletieskedésre egyenesen az oktatásnak a gyakorlatban való feloldását javasolja, s azt mondja, hogy minden valamirevaló könyvtárban folyó kellene könyvtáros oktatásnak. (Mint ahogy az orvosi ismereteket is jórészt gyakorló klinikákon oktatják.)

Valószínűleg az sem ártana, ha az oktatók 6–7 évenként egy bizonyos időre visszatérnének a gyakorlatba; ezt a kíváncsi több szakcikk felveti.

A megoldás kulcsa az oktatók és a gyakorló könyvtárosok jobb együttműködésén, a gyakorló könyvtárosok oktatásba való bevonásán van. Ezt bizonyítja a szombathelyi tanszék és a veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára jó munkakapcsolata is. Az utóbbi 1984 novemberében kétnapos speciálkollégiumot tartott 11 hallgatónak "Az információkeresés korszerű lehetőségei: online kapcsolat külföldi adatbázissal" címmel; a könyvtár ebben az esetben a szó szoros értelmében tankönyvtárrá vált. De jó gyakorló helyek a Vas megyei könyvtárak két évtizede, a Győr-Sopron, Veszprém és Zala megyeiek pedig 3–4 éve.

A tankönyvtár sajátos lehetőségeit mutatja a Leedsi Politechnikum Könyvtárosképző Intézetének könyvtára, ahol a könyvtár szakos hallgatónak a rutinmunka végzése mellett lehetőségük van új módszerek kipróbálására.²²

Taneszközök

A már említett Williamson-, illetve Metcalf-féle jelentés egyaránt foglalkozott a taneszközökkel; Williamson még inkább csak a tankönyvekkel, Metcalf már az előadásvázlatokkal, tankönyvekkel és vizuális eszközökkel is. Jelentős eseménye volt az amerikai könyvtárosképzésnek az 1963 májusában tartott országos konferencia az av-anyagok (új média) könyvtártudományi oktatásban való alkalmazásáról.²³ Az egyes szekcióüléseken megvitatták a könyvtáros alap- vagy kötelező tárgyakban az av-anyagok, valamint az individualizált és programozott oktatás lehetőségeit.

Most már ott tartunk, hogy nem könnyű áttekinteni Amerikában a könyvtárosképzés, továbbképzés és a használók képzési taneszközeit. Természetesen megkísérlik, mint például *Lieberman*, az av-eszközök alkalmazásának jelentős szószólója.

Két kiadásban is megjelentette átfogó "munkabibliográfiáját" a kereskedelmi forgalomba került av-anyagokról.²⁴

Hasonló tematikájú *Burkett* jegyzéke és módszertani ajánlása az Angliában készített könyvtári és információs tárgyú oktatási anyagokról, feltüntetve a témakörben folyó kutatásokat is.²⁵

Bár ismert jó néhány, az oktatásban nálunk is használatos av-anyag (pl. OMIKK, Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtár, Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtár, OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, az Országos Oktatástechnikai Központ Médiatára, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtáros tanszéke), mégis országosan számba kellene venni a meglevő, vagy gyártani tervezett taneszközöket (filmeket, diafilmeket, hangosított diaszorokat, videoprogramokat, hangkazettákat, írásvetítő transzparenszeket stb.).

Nem szabad persze elfelejteni hogy bármilyen jónak is látszik egy segédlet, a pedagógiai céltól függ, hogy egy adott órán vagy foglalkozáson megfelelő hatásokkal tudjuk-e alkalmazni. Egy-egy taneszköz kiválasztásakor azt kell figyelembe venni, hogy az ismeretek elsajátítását vagy a jártasságok, készségek megszerzését, elmélyítését szolgálja-e, és hogy mennyiben használható az egyéni és csoportos tanulásbar. A levelező oktatási formának külön, igen magas igényei vannak a taneszközökkel szemben, s ezért a világ sok országában jelentettek meg multimediális oktatócsomagokat a levelező hallgatók számára.

A használók oktatásában is a sokféle taneszköz együttes használata került előtérbe. Az egyik szakirodalmi szemle vagy másfél tucat segédeszközt említ. Ezek közül a legfontosabbak: sokszorosított előadások, az egyes adatbázisok használatát megkönnyítő kézikönyvek, használói kalauzok, online kereséssel foglalkozó különféle időszaki kiadványok, tezaurusok, tárgyszójegyzékek, népszerűsítő nyomtatványok, audiovizuális anyagok. Újabban egyre több cég gyárt többfajta, köztük számítógépes vagy/és képmagnóhoz csatlakoztatható eszközökből álló oktatási csomagokat, gyakorló fájlokat.²⁶

Elhelyezési és technikai feltételek

Igen előnyös, ha a tanszék rendelkezik megfelelően tervezett előadótermekkel, katalogizálási-osztályozási gyakorlóteremmel (szakteremmel), számítástechnikai laboratóriummal. Előnyös az is, ha az oktatók nincsenek összezsúfolva egy helyiségbe, hanem önálló kis dolgozószobát kapnak.

A szombathelyi tanszék feltételei az 1984/85-ös tanévre sokat javultak. A tanszéki gyakorlóterem most már nem két emeletnyi távolságra van, hanem pontosan a tanszék szívében. Felszerelése folyamatosan gyarapodik. lesz benne zártláncú televízió, személyi számítógép (Commodore 64), "mintakatalógusok", kézikönyvek, jegyzetek, biliográfiák, szemléltető példák, referáló lapok, szemlék stb. Napjainkban a tanszék egyre erőteljesebben él az egész főiskola által nyújtott gazdag lehetőségekkel is. Itt van az ország egyik jelentős videogyártási központja, amellyel már eddig is több közös akció volt. Ha figyelembe vesszük a matematikai és a technikai tanszékkel közösen végzett számítógépes programfejlesztő munkát, akkor várható, hogy Szombathelyen egy-két éven belül számítástechnikai műhely is kialakul. A BASIC-programnyelvbe való bevezetés audiovizuális, az önálló tanulást szolgáló segédletei a technikai tanszéken, illetve a mediatárban állnak az érdeklődő hallgatók rendelkezésére.

Értékelés

Az oktatási program megszervezése után ki kell dolgozni a hatékonyság értékelésének tervét is. Az értékelés különböző metszetekben történhet:

- elérték-e a hallgatók a kitűzött célokat, teljesítették-e a meghatározott feladatokat, megfelelnek-e a kitűzött követelményeknek, és ha nem, miért nem (például programtervezési hibák vagy végrehajtási hibák miatt),
- költséghatékony-e a program?
- hogyan értékelik a hallgatók a programot, a tanárt, az oktatási módszereket.

Az értékelés (különösen a hallgatói teljesítmény értékelése) során figyelembe kell vennünk a tanuláspszichológia vonatkozó megállapításait.* A kiértékelés szorosan összefügg azzal a követelményrendszerrel, amelyről korábban beszéltünk, s amely rész-

*V.ö: KELEMEN László: Pedagógiai pszichológia. Tankönyvkiadó, 1984. 447–467.p.

letesen leírja, hogy az ismeretek, készségek, jártasságok (sőt: a kifejlesztendő képességek, személyiségjegyek) megszerzésében milyen fokot kell elérnie a hallgatónak.

Figyelmet érdemel az az amerikai gyakorlat, mely szerint a hallgatók rendszeresen lehetőséget kapnak arra, hogy egy-egy tantárgy oktatásának befejezése után kifejezzék a tárgy oktatásával, az oktatóval stb. kapcsolatos véleményüket. Az ALA által akkreditált könyvtáros tanszékek 81%-án folyik ilyen jellegű értékelés.²⁷

Kutatási feladatként tanulmányutam folyamán kidolgoztam egy 69 kérdést tartalmazó listát az egyes tantárgyak oktatástechnológiai elemzéséhez, önértékeléséhez. A fő kérdések a következőkre vonatkoznak: a tárgy elnevezése, a tárgyra vonatkozó információk, a tárgy feladatai, a hallgatókkal szemben támasztott követelmények, a tárgy tartalma, más tárgyakkal való kapcsolatai, a tárgy szerkezete, időbeli beosztása, oktatásmódszertana, taneszközök, elhelyezési-technikai feltételek (munkakörnyezet), hallgatói feladatok, számonkérési és ellenőrzési formák, az oktató szakmai felkészültsége, külső szakértők bevonása, az oktató kommunikációs stílusa, oktató-hallgató közötti interakció, speciális vonások (például hallgatók bevonása a kutatásokba).

A fenti kategóriák tovább is bomlanak. Példaként, fontossága miatt, álljon itt az oktató és a hallgató interakciójára vonatkozó 8 kérdés:

- tudatában van-e az oktató, mennyiben hasonlít és mennyiben különbözik a saját és a hallgatók értékrendszere?
- ismeri-e az egyes hallgatók a tantárggyal kapcsolatos szakmai háttérét?
- épít-e a hallgatók idevágó, előzetesen szerzett ismereteire?
- hajlandók-e a hallgatók együttműködni az oktatóval?
- ösztönzi-e, motiválja-e az oktató a hallgatókat a tárgy iránti pozitív attitűdre?
- érdeklődik-e a hallgatók személyisége iránt?
- ad-e elég lehetőséget a hallgatóknak, hogy véleményüket szabadon kifejezhessék?
- reagál-e a hallgatók véleményére, elfogadja-e azokat?
- van-e lehetőségük a hallgatóknak arra, hogy a tárgy oktatásával kapcsolatos értékeit kifejezzék?

JEGYZETEK

1. TÓTH Gyula: A főiskolai könyvtárosképzés megújítása. = Könyvtári Figyelő, 30. évf. 1984. 5.sz. 464–476.p.
2. WILLIAMSON, C.C.: Training for library service. A report prepared for the Carnegie Corporation of New York. New York, 1923. 165 p.
3. METCALF, K. – RUSSEL, J. – OSBORN, A.: Program of instructions in library schools. Urbana, Ill., University of Illinois Press, 1943.
4. CONANT, Ralph Wendell: The Conant report. Boston, Mass., 1980. The Massachusetts Institute of Technology.
5. NÁDASI András: Oktatástechnológiai kutatások az USA-ban. A hazai adaptálás lehetőségei. = Tanulmányok a neveléstudomány köréből. XVII. Bp. 1983.; NAGY Sándor: Oktatástechnológiai jellegű fejlődési tendenciák az általános és szakképzésben. Veszprém, 1983, Országos Oktatástechnológiai Központ, 19 p.
6. YERKEY, A. Neil: Values of library school students, faculty and librarians. Premises for understanding = Journal of Education for Librarianship, Fall 1980, Vol.21. no.2. p.122.

7. STEIN, Barbara L. – TOTTEH, Herman L.: Cognitive styles: Similarities among students = *Journal of Education for Librarianship*, Summer 1983, Vo.24. no.1. 38–43.p.
8. NEW, Peter G.: *Education for librarianship. Decisions in organising a system of professional education*. Clive Bingley. London, 1978, Hamden Conn, Linnet Books. 59–64. p.
9. METCALF, K. i.m. 70.p.
10. SAUNDERS, W.L.: A brit könyvtárosképzés néhány kérdéséről = *Könyvtári Figyelő*, 30.évf. 1984, 2.sz. 142–146.p.
11. LINE, Maurice B.: Requirements for library and information work and the role of library education. = *Education for Information*, 1983. no.1. 25–37.p. Ismert. Sz. Kiss Csaba: Milyen a jó könyvtáros és információs szakember és mit ér a könyvtárosképzés? = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 31.évf. 1984. 4.sz. 134.p.
12. Proceedings of the national conference on the implications of the new media for the teaching of library science, held at the Sheraton-Chicago Hotel, Illinois, May 27–29. Edited by Harolt Goldstein, Urbana, University of Illinois, Graduate School of Library Science, 1963.
13. HARDESTY, Larry – GATZ, Frances: Applications of instructional development to mediated library instruction = *Drexel Library Quarterly*, 1981. no.1. 12.p. alapján
14. Towards guidelines for bibliographic instruction in academic libraries, = *College Research Libraries News*, 36. no.3, May. 1975. 170.p.
15. BRUNDAGE, Donald H. – McKERACHER, Dorothy: *Adult learning principles and their application to program planning*. The Minister of Education, Ontario, 1980. 79.p.
16. BRUNDAGE, Donald H. i.m. 56.p.
17. METCALF, K. i.m. 36–56.p.
18. KELEMEN László: *Pedagógiai pszichológia*. Bp. 1983. Tankönyv. 409–410.p.
19. ANDERSON, A.J.: *Problems in library management*. Libraries Unlimited, Littleton, Col. 1981.
20. WILLIAMS, James G. – POPE, Elspeth: *Simulation activities in library, communication and information science*. Marcel Dekker, New York – Basel. 1976. XV, 246 p.
21. ZSIDAI József: Az egyetemi könyvtárosképzés és a tankönyvtár. = *Könyvtári Figyelő*, 26.évf. 1980. 2.sz. 185–187.p.
22. PRITHERCH, Ray: The laboratory/library: further work on an internal teaching and working library unit in a school of librarianship = *Journal of Librarianship*, 14.vol. 1982. no.3. 204–217.p. Ismert. Csapó Edit: A könyvtárosképző intézmény könyvtára, mint gyakorló laboratórium. = *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* 1983. 1.sz. 61. tétel.
23. Proceedings of the national conference. . . i.m.
24. LIEBERMANN, Irving: *A working bibliography of commercially available audiovisual materials for the teaching of library science*. 2nd. rev. ed. and expanded. With the assistance of Corinne McMullan and Bruce McMullan, Syracuse, New York, Syracuse University, ERIC clearinghouse on Information Resources, 1979. 115 p.
25. BURKETT, J.: *Teaching and learning materials for information training*. London, British Library, 1980. 41 p. (BLRD report 5559)
26. IATUL Proceedings, 14.vol. 1982. no.2. Ismert. Csapó Edit: A használók oktatása az online korban. Szemletanulmány. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 1984. 4.sz. 135–137.p.
27. CHIRSMAN, Larry, G.: The extent and nature of course evaluations. = *Journal of Education for Librarianship*, Fall 1983, vol.24. no.2. 98–100.p.

FELÉPÜLT A SZEGEDI SOMOGYI KÖNYVTÁR ÚJ OTTHONA

PAPP ISTVÁN

Gyuris György vette a fáradságot, s szakmánkat már jóval az ünnepélyes avatás előtt megismertette a mindnyájunknak kedves Somogyi Könyvtár új épületének kacsaringós tervezésével, a kivitelezésre elfogadott tervek aggodalomra komoly okot adó vonásaival s a könyvtárosok töprengéseivel, miképpen illeszthetnék legelőnyösebben az állományrészeket és szolgáltatásokat abba az épületbe, amely – enyhén szólva – nem a legeszményibb tokot kínálja számukra.¹

Az elkészült épület láttán igazat kell adnunk Gyurisnak, akinek ítéletét azóta megerősítették a működés tapasztalatai is. (Ezért, ha csak lehet, nem ismételjük az ő megállapításait.) Mi indokolja akkor, hogy még egyszer visszatérjünk Szegedre, s újra szöműgre vögyük az országos hírre szert tett házat?

Először is az, hogy nem mindennap van 1984. június 6-a, hogy a magyar könyvtárügy ilyen nagy és reprezentatív épülettel gyarapodjék. Nem minden gazda engedi meg magának, hogy annyi pénzt költsön könyvtárra, mint a szegediek. S bizony nem minden könyvtárunk költözhetett saját céljára emelt épületbe se. Ezért az öröm, a gyarapodás tudata, az új lehetőségek megnyílása készítet bennünket arra, hogy regisztráljuk azt, amivel gazdagabbak lettünk.

Másodszor, a rend kedvéért választ kell adnunk a Gyuris által nyitva hagyott kérdésre: hogyan is helyezkedett el a könyvtár az elkészült terekben? Igaza lett, mert valóban egy negyedik variáció valósult meg, amelyet az olvasóknak szánt használati kalauzból vett ábra szemléltet. (Kérjük az olvasót, az alaprajzok végett lapozza fel Gyuris említett cikkét; ott megtalálja őket.)

Ha összevetjük az egyes szinteken rendelkezésre álló terek nagyságát, az egyes szolgáltatások használatának intenzitását, végül a legfelső szinten levő raktárhelyiség igen szűkös mivoltát, csak dicsérni lehet a sok fejtörés és vita eredményeképpen kialakult megoldást:

- az alagsorba valóban nem kerülhetett más, mint a klub, a hírlap- és magazin-olvasó;
- a földszinten kapott helyet – kétszeresen is helyesen – a gyerekrészleg: 1. nem rekesztették ki az épületből szűkösségre hivatkozva a legfiatalabb olvasókat, s nem csonkították meg a szolgáltatások rendszerét, 2. az ellenőrzési ponthoz legközelebb esik a legnagyobb nyüzsgésű, s alkalmanként lehangosabb használói réteg;
- az első emeleten kínálja a könyvtár olyan vonzó szolgáltatásait, mint a zenei részleg, a képzőművészeti részleg, a kurrens folyóiratok gyűjteménye, – ha a tér itt kissé bőségesnek látszik is egyelőre, állományukban és használatukban rohamosan fejlődő részlegekről van szó, amelyek hamarosan bele fognak nőni ruhájukba (előbb-utóbb megjelennek a különféle vizuális dokumentumok, a kölcsönözhető hanglemezeket magukkelőbben fogják elhelyezni, s talán még a legkeresettebb folyóiratok visszamenőleges évfolyamai is felbukkannak egyszer);
- sajnos, a második emeletre került a kölcsönözhető, szabadpolcos könyvállomány, tehát kissé messze a bejáratától, ám ha tekintetbe vesszük a két, jól működő liftet, nem is olyan nehéz megközelíteni (az első emeleten társbérletben kellett volna szorongania a zenei részleggel, ugyanis a stúdió helye adott volt);
- a legfelső olvasószolgálati szint fogadta be szakosított öbleibe a kézikönyvtári állománnyal együtt a helybenolvasás tereit, elkülönített helyiségeibe az értékes különgyűjtemények állományát, munkahelyeit és olvasóhelyeit, – tehát főként kutatási, tanulmányi céllal érkező használókra számít.

Tegyük hozzá, ez az elrendezés lehetővé tette, hogy a könyvtár meglehetősen bonyolult, történetileg rétegzett katalógusrendszere természetesen simuljon az állományhoz: gyakorlatilag az egyes szintek állományához csatlakoztatni lehetett a feltáró apparátust. (Ijesztő hírek keringtek arról, milyen fiaskóval járt a régi katalógusok mikrofílm-lapra való fényképezése; erre azért volt szükség, hogy a teljes állomány katalógusai hozzáférhetőek legyenek az alsóbb szinteken és a feldolgozó osztályon is. Örömmel jelentjük, a hírek túlzók voltak, az erősebb nagyításra képes olvasókészülékek beszerzése megoldotta a legfőbb problémát, a némely olvashatatlan felvételt tartalmazó lapokhoz készülnek a kiegészítések. Ha a használatuk nem is olyan kényelmes, mint a számítógéphez kapcsolt, a képernyő érintésével vezérelhető katalógusoké, mégis segítséget jelentenek.)

S harmadszorra említjük a bírálat kötelezettségét. Egy könyvtárárpületet mérlegre tenni nem ugyanaz, mint egy irodalmi művet kritizálni. Ha egy regényt vizsgál meg kritikus, jelentése legyen bármennyire helytálló, alapos és objektív, aligha garantálja, hogy a szerző következő műve, vagy egy másik író alkotása jobban fog sikerülni, mint emez. Bár az építészet művészet jellegét nem vonja kétségbe senki, alkotásainak praktikus rendeltetése miatt a velük szemben támasztott szabályok, követelmények, összefüggések a bennük működő életből következnek, s mindenekeelőtt ennek kell megfelelniük, mielőtt

az esztétika mércéjét lehetne rájuk alkalmazni. Ez a bírálat a praktikum mesgyéin belül akar maradni, s elsősorban az a célja, hogy levonja az épület tanulságait a remélhetőleg később mégiscsak megépülő könyvtárak tervezői számára. Ezért nem azt a módszert követi, hogy egy elvont könyvtármodell szempontjából kér ezt vagy azt számon könyvtároson és építészen, hanem az épület és a benne elhelyezkedő szolgáltatások, munkafolyamatok, tevékenységek közvetlen szemléletéből kiindulva próbál meg rámutatni az előnyös, követendő, illetve a hátrányos, kerülendő vonásokra.

Annál kevésbé sem teheti meg, hogy egy elvont könyvtármodell felől közelítsen az épülethez, mert a térrendszer zavarainak egyik okozója éppen az, hogy a szakmai ős-program nem a Somogyi Könyvtár adottságaiból, s az időközben valóban végrehajtható változtatásokból indult ki, hanem a nagy közművelődési könyvtárakra akkoriban kidolgozott általános elképzelésekből. Más kérdés, hogy a szaktanácsadó és a működtető könyvtáros, valamint az építész között kialakult-e az az elengedhetetlen munkakapcsolat, amely sorozatos viták és nézetegyeztetések révén az absztrakt modellt a Somogyi Könyvtár arculatára konkretizálta volna, hogy a megvalósuló épület is ezt tükrözhesse volna.

Ős-programot említettünk, mert az építkezés dokumentációját átlapozva nyugodtan állíthatjuk, ritka sok változáson ment át az eredeti elképzelés. A társbérlok változása, a termv módosítások, a beruházási program többszöri csökkentése mind oda vezetett, hogy a tervezőnek egyre több kompromisszumot kellett kötnie. Érthető módon igyekezett némiképp ragaszkodni pályanyertes művének egyes gondolataihoz akkor is, amikor már messze nem a több, mint húszezer négyzetméteres könyvtárkombinációról volt szó, hanem a tízezer négyzetméterhez közelítő könyvtári, levéltári, éttermi és nyilvános illemhelyi konglomerátumról. Durván – és természetesen túlzón – fogalmazva azt mondhatnánk, hogy a homlokzat mögül elfogyott az épület, s homogén, könyvtári funkciók helyett heterogén, egymással vitatkozó funkciókat kellett egy tető alá hozni. Aligha lehetett ezen az úton minden szempontot és igényt kielégítő megoldáshoz jutni.

Mert jól jártak-e a társbérlok? A vendéglátóipar föltételezhetően jól, hiszen az idegenforgalmi centrumban vehetett éttermet magának, s az étterem – a környező közintézmények, áruházak, boltok miatt – holtszezonban is tisztes forgalmat bonyolíthat le. Más kérdés, hogyan járt a könyvtár? A földszinti traktusnak közel felét kellett átengednie (s hagyjuk most figyelmen kívül az alagsori tereket); a földszintből kellett adnia, ami minden középületnek a legértékesebb szintje. Persze megértjük, nem kerülhetett a III. vagy IV. emeletre az étterem (elég, ha néha a boszorkánytól illata szivárog fel a szolgálati liftaknán); a kérdés nem is ez, hanem az: miért kellett egy ekkora könyvtárat és egy ekkora éttermet ugyanazon, egységes üzemeltetésű épületbe helyezni? A kérdés nem költői. Tessék megnézni a könyvtárhoz és az étteremhez vezető lépcsősor "tisztasági indexét", tessék megfigyelni esténként a két intézményből távozó látogatókat, tessék meghallgatni az üzemeltetési vitákat (közös a fűtés, a világítás, a légcseré, a hideg-meleg vízellátás).

Érdekes, a nyilvános illemhely látszik a legkevésbé zavarni a könyvtárat. Részben ki is esik az épületből, s csak a szabadtéri játékok idején tartják nyitva.

A Megyei Levéltárat pedig sajnáljuk. Bár gyönyörű irodákat foglal el az első, még mindig nagyon értékes emeleten (napi néhány látogatója hadd érje minél közelebb, s a

könyvtárba jövő napi százak menjenek csak a második meg a harmadik emeletre!), nehezen képzelhető el, hogy elégedett elhelyezésével. Hiszen a mintegy 300 négyzetméternyi raktár, amihez a IV. emeleten jutott, a könyvtárnak fullasztóan hiányzik, de a levéltári funkció szempontjából a kevésnél is kevesebb. Előbb-utóbb szembe kell néznie a hogyan tovább kellemetlen problémájával: vállalja-e, hogy állománya, műhelyei távoleső épületekben működjenek, hogy saját üzemelése és kutatói-használói kiszolgálása mind nehezebbé váljék, vagy pedig megpróbál saját, önálló székházhoz jutni. Ez pedig manapság mind nehezebben elérhető cél.

De hagyjuk a társbérloket, s nézzük inkább az épület jellegzetességeinek és a könyvtári technológiának az összefüggéseit.

Sajnos, *Urbán* László késve írta meg levelét az építésekhez a kerékbekötöttekről², mert itt bizony nem voltak tekintettel rájuk. Nyolc lépcsőfokot kell megtenni az utcától az ajtóig, s innen további kilencet a földszintnek becézett, de valójában első emeletnek tekinthető szintig, ahonnan persze már liftek szolgálják a használókat. (Érdemes összevetni: a fogadalmi templom előtti platóhoz a járdaszinttől hat, majd innen a kapuhoz öt lépcsőfok visz, – ráadásul ezeket bármikor helyettesíteni lehetne rampával, ami a könyvtár esetében lehetetlen. Majd elfeledtük: a szerb templomba egyetlen, küszöbnyi lépcsőn át lehet belépni.) Igen lépcső nélkül is meg lehet közelíteni a könyvtárat: a szolgálati bejárat felől, s – úgy mondják – a mozgássérültek használják is ezt a bejáratot. De ez kényszermegoldás. Tud-e róla minden érdekelt? Sikerül-e mindig kísért adni az olvasó mellé? S gondolkodjunk el azon is, hogy a hátrányt szenvedőket külön utakra terelve, kisebbségi érzéseiket növelve tudjuk-e könnyebben integrálni a társadalomba, vagy pedig ha egyre kevésbé érezzük velük helyzetüket?

A könyvtártechnológia szempontjából a legtöbb nehézség az épület két egymással összefüggő jellegzetességéből adódik: a sok (hat) szint és az elnyújtott téglalap-alakú alaprajz. A nyilvános szolgálat öt (!) szinten oszlik meg az alagsortól a III. emeletig, holott alapterületét tekintve elég lenne két szint is. Az állományrészek és szolgáltatások nem egy centrális pont körül, könnyen áttekinthetően helyezkednek el, hanem a hosszú téglalapon egymás után. Ebből a tagoltságból és elrendezésből a következő nehézségek erednek:

- az épület flexibilitása igen lecsökkent, az egyes részlegek alapterülete alig módosítható (ld. a betelepítés problémáit);
- az alagsorban helyet találó klubövezet gyakorlatilag kiesik a könyvtárból (nem szólva olyan hibáiról, mint a természetes világítás hiánya, kifűthetetlensége – a bejárat szelfogót a könyvtárosok többször is, de hiába igényelték, a légtechnika pedig nem működik kielégítően, tehát a hideg marad, – rideg atmoszférája, előadóteremként való használhatatlansága);
- az ellenőrzés és az adminisztráció megnehezült és bonyolulttá vált (a könyvtár az állományvédelem érdekében olyan barkács-megoldásra kényszerült, mint a kölcsönzési pult mellé helyezett külön ellenőrzési pont, vagy olyan nehézkes eljárásra, mint az egyes szintek forgalmának külön adminisztrálása és ellenőrzése, – az embernek óhatatlanul Karinthy Ady-paródiája jut eszébe: „... Hogy ez mindent kétszer mond, kétszer mond?”

- a földszinti előtér inkább reprezentatív, mint funkcionális (pl. kiállítások csak nagy kompromisszumokkal, szinte idegen testekként helyezhetők el benne), a hozzá csatlakozó ruhatárt alig lehet észrevenni, s kiszolgáló pultjának elhelyezése nem szerencsés;
- mivel a gyerekrészt nem kerülhetett a zenei részleg mellé, részben meg kellett kettőzni a lejáró berendezéseket;
- túl sok hasznos teret nyelnek el a vízszintes és különösen a függőleges közlekedő utak és a mosdók;
- az ellenőrzés szempontjából nem szerencsés, hogy a lépcső és a liftek nem egymás mellett, egyetlen "csőben" helyezkednek el, hanem egymással szemben, az épület két oldalán: az ellenőrző könyvtárosnak egyszerre kétfelé kell figyelnie;
- a rízalitokba helyezett gyűjtemények működését önálló, elszigetelt egységekként kell megszervezni.

A kényelmes lépcső és a liftek elvileg jó helyen, az ellenőrzési pont mögött, a traktus közepén vannak, de a hosszú és viszonylag keskeny épületet mintegy kettévágja a függőleges közlekedés. A "darázsdereket" ugyan tovább szorítja a könyvlift, de jól kapcsolja össze az olvasószolgálat kulcspontjait és a raktárt. Az előtte kialakított könyvtárosi tájékoztató pontoktól azonban a II., még inkább a III. emeleten az emlékkönyvtár elhelyezkedése miatt nem lehet áttekinteni a szintek nyilvános tereit, s mindenképpen szükség volt a mozgó ellenőrzés megszervezésére. Ez azonban nem tehermentesíti a tájékoztató pont szolgálatát, mert annak a szintre érkező és az innen távozó forgalmat kell szemmel tartania. Mindez azt eredményezte, hogy az olvasószolgálatnak rendkívül megnőtt a munkaerőigénye.

Az épület jellege igen nagy igényt támaszt a gépészeti felszereléssel szemben, s ezen nemcsak az épületgépészetet értjük. Úgy látszik, amit beépítettek, az rendszeren működik is, a baj csak azzal van, ami – egyelőre még – hiányzik. Ez pedig a párásító berendezés. Reméljük, hamarosan beszerzik, s akkor kidoblják a párologtató tálcákat, amelyek segítségével a 20%-nál alig magasabb relatív páratartalmat (az ideális kb. 55% lenne) nagy nehezen 40% fölé emelték. A párásítóra annál is inkább szükség van, mert az épületet körülvevő üvegfüggöny nem teszi lehetővé a természetes szellőztetést. A működési nehézségek felszámolása érdekében különös nyomatékot nyernek az egyelőre ugyancsak hiányzó könyvtártechnikai berendezések. Új helyzetet teremtené a számítástechnikára alapozott állományfeltárás és kölcsönzés bevezetése a könyvtári technológia racionalizálásával, egy elektromágneses biztonsági berendezés felszerelése segítené megoldani az ellenőrzés gondját, s a gyorsmásolók sűrű telepítése az olvasók kényelme mellett az állományvédelmet is szolgálná.

Tényleges, felszámolható ellentmondás mutatkozik az épület kivitelezése, a nemes és tartós külső-belső burkoló- és egyéb anyagok között egyfelől, s az épület bútorzata között másfelől. Nem a TÉKA-típusú állványok ellen van kifogásunk, hanem főként a bútorozás kevert mivolta ellen: valahogy nem illenek egymáshoz a beépített TÉKA-állványok, a szinte primitívnek ható asztalok, a tonett-székek és a más jellegű fotelek. A tervezőnek nem sikerült – lehet, hogy önhibáján kívül, – a stílusegységet megteremteni; ez a hiányosság azonban – ha kerül rá pénz, – idővel felszámolható. Szükség is lesz rá,

mert nem kifejezetten kényelmes ülőhelyek hosszabb ideig tartó olvasótermi munkára a bár tetszetős tonettek. Előbb-utóbb talán sikerül egy karfás változattal felváltani őket.

Viszont örömmel üdvözölhette a könyvtár minden régi olvasója a könyvtár néhány régi olvasótermi asztalát a III. emelet övezeteiben. Ezek, a maguk szoliditásával megnyugtatóan használókat: a régi szellem él tovább az új épületben is. Az asztalok a minden napok bútorai; a Somogyi-emlékkönyvtár és berendezése az ünnepnapok szentélye. Nem üres hiúságból hozták át a régi berendezés egy szakaszát, s helyezték el rajta *Somogyi Károly* eredeti gyűjteményének legértékesebb részét: a könyvtárnak ez a kincsháza azt akarja mondani, hogy a nagy elődök vágta úton akar haladni továbbra is a könyvtár.

Idestova két évtizedes múltja van már zenei részlegeinknek, de stúdiót – úgy látszik, – még mindig nem tudunk építeni, pedig a szakirodalom épp elég tanácsot adott hozzá. Nem tetszik, hogy a stúdiót alig lehet megtalálni a részlegben, hogy technikai megoldásai problematikusak, hogy nincs kiszolgáló pultja (a használó a stúdió két szélén levő két keskeny ajtón át érkekezhet a könyvtárossal), s nagyon ügyetlenül helyezték el a kölcsönzésre kiválasztott hanglemezekbe való "behallgatást" lehetővé tevő lemezjátszókat, – ami egyébként igen dicséretes újítás. Ugyanakkor a részlegben levő carrel-ekben egyelőre nincsenek csatlakozók, s mondani sem kell, a kényelmes fotelekben sem lehet zenét hallgatni, – helyette a tonett-székeken kuporognak a zeneélvezők. Biztató azonban, hogy vannak elképzelések a zenei részleg átforgatására. A fő bajon (minthogy a gyerekrészleg más szintre került, a stúdió szolgáltatásait nem használhatják közvetlenül a gyerekek) máris segítettek: a gyerekrészlegben – helyesen a legfiatalabbak számára is megszervezték a zenei szolgáltatást, vállalva a legszükségesebb berendezések megkettőzését.

Nemcsak szűknek látszik, de szűk is a tér a II. és – ismét különösen – a III. emelet tájékoztatói pontja körül. Igen szerény méretű a tájékoztatói kézikönyvtár, de elegendő hely csak az egyes szakok számára van az olvasói öblökben; az általános referenz-apparátus alig fér el a katalógusok mellett. Persze, a katalógusoknak sincs elég helyük. Ezért kellett néhány szekrényt az üvegfal elé tolni (rontva az esztétikai benyomást), ezért nem lehet a kihúzott katalógusfiókkal sehová sem leülni, ezért lehet alig hozzáférni a referenz-állomány állványa felé néző katalógusszekrényekhez. Föltétlenül ki kell valamit találni e probléma megoldására, annál is inkább, mert ezen a kis területen folyik az olvasó és a tájékoztató könyvtáros kommunikációja is; a zsúfoltságot tovább fokozza, hogy a szintre érkező és távozó olvasóknak jelentkezniük kell e ponton.

A raktár kicsiny. Kicsiny lenne akkor is, ha felébe nem költözött volna be a levéltár. Itt világlik ki leginkább, hogy a szakmai program nem vette kellőképp tekintetbe a könyvtár adottságait. A IV. emeleten levő raktárba csak a periodikumok visszamenőleges évfolyamai és a nagyalakú könyvek férnek be, s a III. emeleti, eredetileg olvasói övezetnek szánt területet kellett raktárként hasznosítani, – amit persze csak egy kordon választ el az olvasók jövés-menésétől. Elgondolhatók az ellenőrzés nehézségei. Pedig hajlamunkra a nagy közművelődési könyvtárak raktári kapacitásának alulméretezésére *Tóth Gyula* már 1972-ben rámutatott a székesfehérvári országos könyvtárápítási konferencián.³ S tanulságul szolgálhatott volna a jó emlékű *Szönyi László* merész tette is: a miskolci Megyei Könyvtár alapozásakor kihányt földet – a terv ellenére – nem engedte visszatemetni, hanem az így nyert területtel a raktár befogadóképességét növelte meg.

Biztosan segítenek némiképpen néhány különgyűjtemény raktározási gondjain a rizalitok: az ezekben levő helyiségekkel szemben az az aggályunk, hogy nem kapcsolódnak szervezen sem a raktári, sem az olvasói terekhez: csak izoláltan és csak könyvtárosi felügyelet mellett működhetnek. Igaz, hogy e különgyűjteményi helyiségekbe könyvtárosi munkahelyek is települtek.

Az imént említett székesfehérvári konferencián elhangzott egy másik figyelmeztetés is, *Bezerédy* István szájából.⁴ Ő mondta ott, hogy nagy, országrészre kiható jelentőségű könyvtáraink esetében alaposan át kell gondolnunk, milyen – többek között a munkahelyek méretezésére vonatkozó – következményekkel és igényekkel jár ez a szerepkör. Szegeden is le kellett vonni, ha utólag is, a következtetéseket: egy sor, eredetileg kutatószobának szánt helyiséget használtak fel munkahelyként (módszertani osztály, gazdasági hivatal stb.), sőt egy I. emeleti helyiség nyelvi laboratórium helyett olvasószolgálati munkaszoba lett. (A műhelyek alapterületének méretezésekor sem látszottak még igazán a szükségletek; ezért nem férnek el teljes egészükben a technikai szolgálatok az új épületben.) Nem békült még meg az állománygyarapítási-feldolgozó osztály sem a neki jutott nagyterű irodával: az egyébként kielégítő méretű alapterületen munkahelyi minikonfliktusok játszódnak le. Lehet, hogy revideálnunk kell idevágó elképzeléseinket? Vagy a technológia menetének pontos feltérképezése után bútorzattal is megoldható a probléma? A szociális helyiségek (öltöző, teakonyha) viszont olyan aprók, hogy olyanok, mintha nem is lennének.

* * *

Sok viszontagság után készült el a Somogyi Könyvtár új székháza. Ha nem is haladtak mindig az optimális pályán az előkészületek, ha az eredményt a tanulságok hasznosítása végett szigorú kritikának vetjük is alá, ha végső sommázatként azt kell is mondanunk, nehogy ezután építendő könyvtárak mintájává válják az épület egésze, mindezek tudatában és mindezekkel együtt elfogadjuk és nem tagadjuk meg a szegedi palotát. Mindenki – talán – okosabb 1984-ben, mint volt a hatvanas-hetvenes években, ma – talán – másképpen bonyolódna le ez a vállalkozás, s – talán – más eredményt is hozna: azonban nem tisztességes dolog a követelményeket visszamenőlegesen felállítani.

Mert mit mondanak a használók? Szeretik a könyvtárat, büszkék az épületre. A felhasznált anyagok kiváló minősége, a részletek szépsége (korlátok, világító testek stb.), a látvány változatossága megkapja őket, s a jó feliratkozás könnyen vezeti őket a számukra érdekes szolgáltatásokhoz. Igen népszerű körökben a korábbi körülményekhez képest nagyságrendekkel gazdagabb zenei szolgáltatás, a csoportos foglalkozásokat befogadó intim terekben (mesesoba, a pianóval is felszerelt zeneterem) jól érzik magukat, s – elsőként kellett volna említenünk, – azt vették észre, hogy több könyve van a könyvtárunknak, mint hitték volna. Hogy gazdagabb a kínálat különösen a szak- és ismeretterjesztő irodalomból. Hogy az új működési rend szabályainak megtanulása után kényelmesebbé vált a használat, bővültek a szolgáltatások. Az érdeklődés ennek következtében megnőtt. (Csak egy adat: az igazán vonzó gyerekrészleg beiratkozott olvasóinak száma 900-ról 2000-re emelkedett.) S meggyőződésünk, hogy a Somogyi Könyvtár nekivágott

története legújabb szakaszának, amelynek fő jellemzője minden bizonnyal az lesz, miképpen lehet a nagyszerű hagyományok megőrzésével és folytatásával megalapozni a következő száz év könyvtárát; a könyvtárosok munkájukkal máris megkezdtek írni az első száz év történetét feltáró vaskos kiadvány⁵ második kötetét. Mindannyian szurkolunk nekik.

JEGYZETEK

- 1 GYURIS György: Épül a szegedi Somogyi Könyvtár új otthona. = Könyvtári Figyelő, 29.évf. 1983. 2.sz. 132–145.p.
- 2 URBÁN László: Levél az építészekhez a kerébkötötték sorsa fölötti aggodalommal. = Könyvtári Figyelő, 27.évf. 1981. 6.sz. 429–431.p.
- 3 Országos könyvtárépítési konferencia, 1972. szeptember 14. Székesfehérvár. Bp. – Székesfehérvár, 1973. 78 p. TÓTH Gyula hozzászólása a 46. lapon.
- 4 Id. m. 53.p.
- 5 A Somogyi Könyvtár száz éve. Könyvtártörténeti tanulmányok. Szerk. PÉTER László. Szeged, 1984. 448 p. 49 t.

BUDAPEST TÖRTÉNETÉNEK BIBLIOGRÁFIÁJA

1981

Budapest történetének bibliográfiája 1981. Főszerk. Berza László. (Kiad. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) Bp. FSZEK, 1983. 560 p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye új sorozatot indított útjára a fenti címmel. A további kötetek évenként jelennek majd meg. Ez a kötet az 1963–1974 között megjelent Budapest Történetének bibliográfiája és a Budapest Gyűjtemény cédulakatalógusainak 1981. évi gyarapodását tartalmazza. A bibliográfiai rész az írott források több mint hatezer tételes jegyzéke, a második rész (Budapest képekben) a városképi változásokat rögzítő képanyag lelőhelykatalógusa, a harmadik rész pedig (Életrajz, arckép) biográfia, s ha valakiről arckép is megjelent egy könyvben

vagy folyóiratban, akkor ez is szerepel a tétel leírásában. A bibliográfia nemcsak a kutatók számára hasznos segédlet, hanem az egyszerű érdeklődő is kedvére böngészhet benne.

ADALEKOK AZ INFORMÁCIÓHASZNÁLÓK OKTATÁSÁNAK HELYZETÉHEZ

MÁRTYÁN GYULA

Németh Zsófia alapos munkát végzett.¹ Tárgyilagosan és következetesen tárta fel mindazokat az okokat, amelyek az információszolgáltatókat mindenütt a világon rákényszerítették arra, hogy a felhasználókat ne csak kiszolgálják, de fel is keltsék bennük az igényt a rendelkezésükre álló információk iránt, pontosabban megtanítsák őket az információk használatára. Helyesen tekinti a szerző a felhasználók oktatását az információs rendszer részének. Ebből kiindulva jól áttekinthető képet ad e tevékenység nemzetközi és hazai kialakulásáról, illetve helyzetéről. Számomra úgy tűnt, hogy a nemzetközi mezőnyhöz mérve a hazai tábornak nincs szégyenkeznivalója, hiszen szinte valamennyi vezető könyvtárunk és információs intézményünk bevezette már az információfelhasználók oktatásának valamilyen formáját. Az is szerény öröömre szolgált, hogy körükbe tartozik az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) is, mint a felhasználói képzés egyik vállalkozója. E lap olvasóit minden bizonnyal érdekelni fogja, hogy az említett cikk megírása, illetve megjelenése óta eltelt időszakban az OMIKK ilyen irányú oktatási tevékenysége jócskán kiszélesedett.

Első lépések az OMIKK-ban

Az OMIKK csakúgy, mint a többi hazai társintézmény, felismerte, hogy az információfelhasználók képzése egyik legfontosabb feladatát képezi. Ez a felismerés 1980–1982 között érlelődött és fokozatosan valósággá is vált.

Így indult a – Németh Zsófia cikkében is jelzett – potenciális információfelhasználók képzése a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskolán^{3, 4} (KKVMF) majd a középszintű vezetőknek, mint a már szakmai tevékenységet folytató információfelhasználóknak az oktatása az Ipari Vezetőképző Intézet (IVI) komplex vezetőképző tanfolyamainak keretében. Valójában ebben az időszakban alakult ki az OMIKK oktatói gárdája és ekkor készült el az IVI-tanfolyamhoz a kísérleti jegyzet is.⁴

Az előadók, mint hallgatók maguk is rendre részt vettek a komplex IVI-tanfolyamokon, hogy a saját bőrükön érezzék az információfelhasználó vezetők napi gondjait, valóságos igényeit, illetve esetleg ki nem mondott igénytelenségük rejtett okait és eredőit. Talán ennek, meg a sok-sok szakmai és módszertani vitának, oktatási tapasztalatnak és hallgatói visszajelzésnek volt köszönhető, hogy az előadások egyre inkább illeszkedtek a vezetők tényleges információigényeihez, érdeklődési köréhez. Valószínű, hogy ez a komplex tanfolyamba illeszkedő, indikatív jellegű képzési forma a középpvezetők képzési rend-

szerében az eddigi tapasztalatok szerint bevált és folyamatos tematikai korszerűsítés mellett feltehetően továbbra is fennmarad. Az OMIKK azonban a jövőben egyre komplexebb és korszerűbb tematikával, átfogóbb képzési programmal, saját erejével és valamennyi együttműködésre kész partner támogatásával az információfelhasználók elérhető legteljesebb körének oktatására törekszik.

Együttműködés az IVI-vel

Az OMIKK 1985. júniusában önálló, egyhetes felhasználóképző tanfolyamot indít az Ipari Vezetőképző Intézetben "Információs rendszerek és szolgáltatások a vállalatvezetésben" címmel. E tanfolyam előkészítő munkái jelenleg még folynak, de lényegéről, fontosabb jellemzőiről már most beszámolhatok. Annál is inkább, mivel az IVI vezetői e tanfolyamot már meghírdették és bizalmukkal, biztatásukkal, szakmai tanácsaikkal döntően hozzájárultak az önálló tanfolyam alapjainak lerakásához.^{5, 6} A tematika összeállításánál eleve abból indultunk ki, hogy a középszintű vezető számára a belső, az üzemben jelentkező termelési, üzemviteli információ az elsődleges, számára csak ez igazán fontos és csak ezen keresztül, vagy ennek kapcsán van valóságos igénye szakirodalmi információra.

Ennek megfelelően az indítandó tanfolyam részletes tematikáját a következőképpen alakítottuk ki:

- A Kismotor- és Gépgyár szakirodalmi információs rendszere (esettanulmány video-bemutatóval egybekötve);
- Információs rendszerek és szolgáltatások az ALUTERV-FKI Vállalat vezetésében (esettanulmány video-bemutatóval egybekötve);
- Szakirodalmi információ a vezetés erőforrása (video-bemutatóval egybekötve);
- Kisebb volumenű vállalati információs táruk és rendszerek korszerű rendezése és nyilvántartása;
- Hazai számítógépes szakirodalmi információkereső szolgáltatások (online-bemutatóval egybekötve);
- Mikrográfiai eljárások szerepe és felhasználása az információs munkában (hangosított dia: "A mikrográfia a jövő médiája");
- Nemzetközi szervezetek tudományos-műszaki információs tevékenysége (hangosított dia a KGST-tagországok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszeréről);

Amint a tematikából kitűnik, az oktatási munkában az OMIKK oktatói mellett vállalati információs szakemberek és részt vesznek. A témakörök egyszersmind a készülő jegyzetek címei; a hallgatóknak módjuk lesz az előadások mondanivalójának felidézésére és az önálló tanulásra. Az egyes témák videofilmjei közül néhány már el is készült.

Együttműködés más szervekkel

Az OMIKK igyekszik minden lehetőséget megragadni, hogy a vezetőknek és a különböző szakembereknek az információk használatát megtanítsa. Különösen fontosnak

tartja, hogy ez a téma szerepeljen a különböző főhatóságok, szervezetek és intézmények vezetőképző tanfolyamainak programjában. Az alábbiakban néhány idevágó kezdeményezést mutatunk be.

A Külkereskedelmi Minisztérium Oktatási és Továbbképző Központ, valamint a HUNGAROTEX Külkereskedelmi Vállalat közép- és felsőszintű kereskedelmi vezetők részére szervezett tanfolyamain az OMIKK előadásokat tartott a tudomány és szakirodalmi információ szerepéről, népgazdasági jelentőségéről. Az előadásokat a vezetők érdeklődési köréhez illeszkedő szimulációs szakirodalmi online-bemutató egészítette ki. A szimulációs bemutatók sikeres megvalósításához a SZTAKI adott technikai és szakmai segítséget.

Az OMIKK ugyan arra törekszik, hogy a jövőben felzárkózzék e tanfolyamok technikai követelményeihez, s képes legyen maga is ilyen és hasonló bemutatókat megszervezni, de továbbra is változatlanul együtt kíván működni a SZTAKI-val, illetve valamennyi partnerével. Az előadásokat, illetve a bemutatókat két alkalommal Dobogókőn, egy ízben Balatonkenesén tartottuk, 60–60 felső- és középszintű vezető számára, akik élénk érdeklődést tanúsítottak. Ez az oktatási forma már jelzi: a jövőben különös súlyt kell helyeznünk arra, hogy az információval "házhoz" menjünk. Jelenleg a Külkereskedelmi Minisztérium, valamint a Kereskedelmi Kamara vezetői részére szervezünk, illetve tartunk online bemutatóval kiegészített tanfolyamokat a szakirodalmi információ felhasználásának fontosságáról, a tudomány és a K+F gazdasági jelentőségéről.

Hasonlóan közös vállalkozás "A világpiaci eredményességhez felhasználható külföldi műszaki információforrások és hazai igénybevételük lehetőségei" című 34 órás tanfolyam, amelyet a BME Mérnöki Továbbképző Intézettel együtt szerveztünk meg. A tanfolyam ez év márciusában indul, előadói az OMIKK munkatársai. A cél az – amelynek megvalósulása főként az érdeklődéstől és az előadások sikerétől függ –, hogy e program évről-évre rendszeresen szerepeljen a BME Mérnöki Továbbképző Intézet tanfolyamai sorában.

Oktatási stratégiánk fontos eleme, hogy a szakirodalmi információt beillesszük a fejlődés fő irányvonalába, beépítsük a tudományos-gazdasági jövőképbe, felvázoljuk korszakformáló szerepét. E terv megvalósításának első állomása volt 1984 szeptemberében a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Közgazdasági Továbbképző Intézetével közösen szervezett tanfolyamunk, amelyet "Információ, – Jövőkép – A magyar műszaki fejlődés" címen hirdettünk és indítottunk meg.⁷ A tanfolyam célja, hogy a hallgatók – vállalatok, intézetek, irányító szervek gazdasági és műszaki vezető munkatársai –, sokoldalú képet kapjanak a világ- és a hazai gazdaság, a tudomány és a technika várható fejlődéséről és azokról az információs forrásokról, eszközökről, amelyek révén a fejlődés tervezéséhez és realizálásához a kellő információkat idejében megszerezhetik. Az egyes témákat (pl. korszerű információs technikák és módszerek, a bel- és külföldi piackutatási és marketing tapasztalatok, a hazai K+F perspektívái) neves információs, gazdasági, számítástechnikai, kereskedelmi szakemberek, egyetemi tanárok, állami vezetők adják elő.

A szervezés kezdeti nehézségei ellenére szeretnénk ezeket az oktatási formákat továbbra is fenntartani, s reméljük, hogy az egész gazdaságra jellemző megújulási folyamat

részeként az érdeklődés e tanfolyamok, pontosabban e tárgykör iránt is fokozatosan megnövekszik.

További tervek

Már többször utaltam arra, hogy az információfelhasználók képzésében az OMIKK számára az együttműködés létfontosságú kíváncsi. Így a jövőben is szeretnénk megnyerni az ügynök mindazokat az oktatási intézményeket, amelyek a vezetőképzésben nagy tapasztalattal, élenjáró oktatási módszerekkel és korszerű oktatási eszközökkel is rendelkeznek.

Elvi megállapodás született, s megvalósítása már folyamatban van, az Országos Vezetőképző Központ (OVK) és az OMIKK között az információfelhasználás közös oktatásáról az OVK oktatási tematikájához tartalmilag és ütemezésileg illeszkedve.

Továbbra is fenntartjuk, sőt kezdeményezzük a különböző főhatóságok, vállalatok, intézmények oktatási központjaival, irodáival közösen szervezett tanfolyamokat, különös tekintettel a felső- és középszintű vezetők oktatására.

A potenciális felhasználók képzését a jelenlegi bázis (Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola) fenntartása mellett szeretnénk kiszélesíteni; mindenesetre a KKVMF-ben 1986-ban induló informatika szak tematikája keretében vállaljuk a szakirodalmi információról szóló ismeretek oktatását.

Mindezekon túlmenően az OMIKK kötelességének tartja, hogy valamennyi közművelődési, általános ismeretterjesztési, illetve természettudományos-műszaki oktatási fórumon következetesen felhívja a figyelmet az információfelhasználók oktatásának társadalmi méretű fontosságára.

JEGYZETEK

- 1 NÉMETH Zsófia: Az információhasználók oktatásának helyzetéről. = Könyvtári Figyelő, 30.évf. 1984. 6.sz. 607–617.p.
- 2 SZABÓ István: Informatikai képzés a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskolán. Interjú Dr. Domonkos Sándor főigazgatóval. = Számítástechnika. 16.évf. 1985. 1.sz. 12.p.
- 3 Februártól a Kandóban informatika üzemtechnikusoknak. = Esti Hírlap. 1984. 301.sz. dec. 22. 3.p.
- 4 ÁGOSTON Mihály – RÁDY Ferenc – ROBOZ Péter: A szakirodalmi információ a vezetés erőforrása. (Kísérleti jegyzet és segédlet előadók részére). Bp. [Kiad.az.] Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár. 1983. 48 p. 9 transzparens
- 5 Tájékoztató 1985–1986. Esztergom. [Kiad. az.] Ipari Vezetőképző Intézet Szervezete az Ipari Reklám és Propaganda Vállalat. 1984. 207 p.
- 6 Képzési és továbbképzési program az 1985. évre. Esztergom-Kertváros. [Kiad. az.] Ipari Vezetőképző Intézet. 1984. 74 p.
- 7 Jelentkezési felhívás az "Információ – Jövőkép – A magyar műszaki fejlődés" c. tanfolyamra. Bp. [Kiad. az.] Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Közgazdasági Továbbképző Intézete. [1984. június.] 8 p.

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS MUNKÁJA 1984-BEN

Az Országos Könyvtárügyi Tanács új ügyrendjét és személyi összetételét a kulturális miniszter 1979 végén hagyta jóvá. Egyidejűleg kinevezte a Tanács új elnökségét és tagjait. (Könyvtári Figyelő 1980. 1.sz.). A Tanács megbízatása öt évre szólt. A végzett munkáról minden évben jelentés készült a Művelődési Minisztérium részére és ezt, a következő év munkatervével együtt a Könyvtári Figyelő rendszeresen közölte; év közben a Könyvtáros folyamatos tájékoztatást adott a Tanács tevékenységéről (1984. 4., 5., 6., 8., 9., 12. és 1985. 1., 2., 3. sz.).

A szakmai tanácsadó testületek munkája általában nehéz, tevékenységük eredményei aligha lehetnek látványosak. Az 1979/1980. évi jelentéshez írt bevezetőm is tanúsítja (Könyvtári Figyelő 1981. 4.sz.), hogy mindazokkal a problémákkal, amelyekkel szembe kellett néznünk, már munkánk legelején tisztában voltunk.

Úgy érzem, hogy az 1984. évi jelentés elé, – egy öt éves ciklus utolsó évéről lévén szó, – kötelességem, hogy néhány általános értékelő megjegyzést is írjak.

Mindenekelőtt köszönet jár azoknak a tanácsstagoknak, – a többség ilyen volt – akik képességeik javát adva, igyekeztek feladataiknak eleget tenni. Ők személyükben, az általuk irányított munkacsoportokban és a testületi üléseken aktív részt vállaltak azokból a vizsgálatokból, előterjesztések kidolgozásából, amelyek munkatervünkben szerepeltek. Külön köszönet jár azért a segítségért is, amit a Tanács tagjai és a felkért szakértők az egész könyvtárügyet érintő, de a Tanács feladatkörén túlmutató operatív tevékenység keretében nyújtottak.

A Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya a Tanács múlt évi utolsó ülésén nagyra értékelte a testület öt éves teljesítményét. A magam részéről ugyanezen az ülésen az eredmények elismerése mellett, több szempontból is elégedetlenebb voltam. Én is eredménynek tartom, hogy a Tanács alaposan átgondolt munkatervének megfelelően, folyamatosan és rendszeresen dolgozott, számos égető problémát vizsgált meg, nyílt, őszinte, kritikus és önkritikus légkörben folytatta vitáit, a megoldásokra javaslatokat, irányelveket fogalmazott meg és ezek közül a legfontosabbakat közzé is tette, ezzel is mozgósítva a könyvtárakat feladataink előbbrevitelére.

Fontos szerepet töltött be a Tanács azzal, hogy a különböző felügyeleti szervekhez tartozó, különböző típusú könyvtárak vezetői és munkatársai az üléseken együtt tudták megvitatni a fejlesztés kérdéseit, és így figyelembe tudták venni e széles sávon működő szakma nagyon különféle, nemegyszer egymással ütköző szempontjait. Átnézve a jegyzőkönyveket és az előterjesztéseket, megállapítható, hogy általában sikerült egységes és kiegyensúlyozott álláspontra jutni, és a javasolt teendők helyes irányba mutatnak.

Mindezen dicséretes eredmények ellenére úgy érzem, hogy a Tanács munkája hatékonyabb lehetett volna elsősorban akkor, ha a tanácsadói szerepkörben kidolgozott észrevételek és javaslatok több és nyitottabb fülekre találva, több és gyorsabb intézkedést szültek volna.

Nem elég ugyanis a hibákat észlelni, okaikat elemezni és következtetéseket levonni; a hatékonyság megkívánja, hogy a javaslatok az eddigieknél nagyobb mértékben és gyorsabban is realizálódjanak. Munkánk gyengeségét mutatja, hogy nem sikerült tevékenységünkkel megfelelő hivatalos és társadalmi visszhangot kiváltanunk. Nem elég, hogy egy ilyen könyvtári szakmai tanácsadó testület, akár a legjobban válogatja meg és tűzi napirendre azokat a kérdéseket, amelyeket a legfontosabbnak vél, az is szükséges, hogy a felhasználói oldal általában, de az államigazgatási szervek, oktató és kutató intézmények különösen közöljék elvárásait e testülettel, és munkáját különösen a végrehajtás tekintetében erőteljesebben támogassák. Hogy csak néhány nagy átfogó témát említsek példaként, ahol ezt a követelményt nem sikerült megvalósítanunk: a képzés és továbbképzés, a modern tájékoztatási technikák bevezetése, a különféle intézmények együttműködésének megvalósítása és az egységes országos rendszer kialakítása, a könyvtárak ellátottsága, a központi szolgáltatások kiterjesztése és javítása és így tovább.

A Tanács kapcsolatai a Művelődési Minisztériummal és különösen a könyvtári osztállyal, nemcsak zavartalanok, hanem kifejezetten jónak minősíthetők. Ennek ellenére, még a tárca területén is, a kidolgozott javaslatok realizálása vontatott és akadozó volt, és nem egy kezdeményezés nem jutott tovább a megállapítások tudomásulvételén.

Az elmúlt öt év tapasztalatai mindannyiunkat, akik felelősséggel tartozunk könyvtár- és tájékoztatásügyünk fejlesztéséért, arra kell hogy figyelmeztessenek, minden terv, elképzelés és javaslat annyit ér, amennyit abból megvalósítunk. Ez kell, hogy értékelésünk mércéje legyen!

VÁLYI Gábor
az Országos Könyvtárügyi Tanács
elnöke

* * *

Plenáris és elnökségi ülések

Plenáris ülések

1984. április 17.	A könyvtáros szakmai továbbképzési rendszer fejlesztése
Előadó: Katsányi Sándor
1984. május 10.	Az országos műszaki szakirodalmi tájékoztatás helyzetének és fejlesztésének egyes kérdései
Előadó: Ágoston Mihály
1984. december 20.	Az országos állományvédelmi program kidolgozása
Előadó: Kastaly Beatrix
Az OKT 1984. évi munkája és 1985. évi munkaterve
Előadó: Papp István

A plenáris üléseken kívül az OKT tagjai írásban véleményezték Kastaly Beatrixnak az országos állományvédelmi tévről szóló előterjesztésének első változatát, valamint Tóth Gyula dolgozatát a pedagógusképző intézetek könyvtárainak helyzetéről és fejlesztéséről.

Elnökségi ülések

1984. január 27. A könyv- és könyvtárpropaganda középtávú fejlesztési terve
Előadó: Arató Antal, Pelejte Tibor
A Könyvtári Figyelő c. folyóirat szerkesztőségének ügyrendje
Előadó: Gerő Vera, Papp István
1984. február 24. A könyvtáros szakmai továbbképzés rendszerének fejlesztése
Előadó: Katsányi Sándor
Az Állományvédelmi Szakbizottság ügyrendje
Előadó: Kastaly Beatrix, Papp István
1984. május 3. A Könyvtári Figyelő c. folyóirat szerkesztőségének átdolgozott ügyrendje
Előadó: Gerő Vera, Papp István
Az egyes könyvtártípusokra vonatkozó szakmai irányelvek kiadásának kérdése
Előadó: Juhász Jenő
1984. június 15. Az országos műszaki szakirodalmi ellátás fejlesztése
Előadó: Ágoston Mihály
A tanár- és tanítóképző főiskolák, óvónőképző intézetek könyvtárainak helyzete és fejlesztése
Előadó: Tóth Gyula
A könyvtárellátás helyzete
Előadó: Drucker Tibor
1984. szeptember 25. Az Állományvédelmi Szakbizottság tagjai
Előadó: Kastaly Beatrix
A Könyvtérképesítő Vállalat könyvtárellátó tevékenysége
Előadó: Arató Antal
Az Országos Könyvtárügyi Tanács ügyrendje
Előadó: Vályi Gábor, Papp István
1984. október 26. Az Oszályozási Szakbizottság tagjai és munkatervének tervezete
Előadó: Babiczky Béla
A Könyvtári Figyelő c. folyóirat szerkesztő bizottságának megújítása
Előadó: Gerő Vera, Papp István
Az Országos Könyvtárügyi Tanács tagságának megújítása
Előadó: Papp István
A Soros Alapítvány könyvtári programja
Előadó: Vályi Gábor
1984. november 22. A könyvtárosképzés tankönyvekkel való ellátása
Előadó: Katsányi Sándor
Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1984. évi munkája és 1985. évi munkaterve
Előadó: Papp István

A fentiekben kívül az elnökségi ülések napirendjén rendszeresen szerepeltek a folyamatban levő ügyek.

* * *

Az 1983–1985-ös program végrehajtása

A könyvtárosok szakmai továbbképzési rendszerének fejlesztéséről szóló előterjesztést először az elnökség, majd átdolgozott változatát a plénum vitatta meg, s alkalmasnak

ítélte arra, hogy az elkövetkező 10–15 évre megszabja a továbbképzés fő tartalmi irányait, módszereit és szervezeti kereteit. Elhatározta az OKT füzet sorozatában való közzétételét is.

A pedagógusképző intézetek könyvtárai sajátos csoportot képeznek a magyar könyvtárügyben; ezért tartotta fontosnak az OKT, hogy helyzetüket felmérje és fejlesztési irányokra javaslatot tegyen. Miután a leginkább érdekeltnek, vagyis ezen intézmények könyvtárvezetőinek több alkalommal is módjuk nyílt észrevételeiket megtenniük a munkálatok folyamán, az ő és az OKT tagok véleményeinek figyelembevételével készült el az a jelentés, amely 1985-ben fog megjelenni az OKT füzet sorozatában. Ez segítséget kíván nyújtani az *"Útmutató a felsőoktatási könyvtárak működtetéséhez"* c. MM iránymutatás megvalósításához.

Nemcsak egy országos állományvédelmi program kidolgozásának előkészítését, hanem egy széles körben ható, sok erőforrást mozgósító vállalkozás megindítását jelentette az az előterjesztés, amelyet először írásbeli véleményezésre kapott kézhez a OKT tagsága, majd plenáris ülés napirendjére is került. Mivel folyamatos figyelmet igénylő kérdésről van szó, az OKT elnöksége külön szakbizottságot szervezett erre a feladatra. Az OKT Állományvédelmi Szakbizottsága az 1984. december 20-i plenáris ülésén megvitattott és jóváhagyott tervezet szerint 1985-ben hozzákezd az országos állományvédelmi program kidolgozásához.

A Könyvértékesítő Vállalat (KÉV) könyvtárellátó tevékenységével foglalkozó munkabizottság megtette jelentését az elnökségnek; a könyvtárellátás terén mutatkozó problémák készítették egyébként a KÉV vezetőségét is arra, hogy az elnökséget tájékoztassa a vállalat helyzetéről és fejlesztési terveiről. Mindezek alapján az elnökség egy további megbeszélést kezdeményezett az MM kiadói főigazgatósága illetékeseinek bevonásával, s arra az eredményre jutott, hogy támogatni kell a KÉV gyökeres változásokat ígérő erőfeszítéseit, ugyanakkor azonban garanciákat kell kapni az átmeneti időszak problémáinak megoldására és a könyvtári érdekek elsődleges érvényesülésére.

Megindultak a külföldi folyóiratokkal való ellátottságot elemző vizsgálódások. Egy munkacsoport néhány szakterületen összeállította a magyar szempontból fontos, ún. magfolyóiratok listáját, sőt egyes területeken e folyóiratok hazai meglétét is felmérte.

A könyvtárosképzés tankönyveiről, illetőleg tankönyvszükséglete kielégítéséről szóló jelentést az elnökség megtárgyalta. Tudomásul vette az ELTE tanszéke vezetőjének több ízben kifejtett álláspontját, hogy az egyetemi szintű képzést nem tankönyvekre, hanem a szakirodalomra kell alapozni, bár a maga részéről hasznosnak tartaná szöveggyűjtemények, fordítások megjelentetését is. Az alapfokú könyvtárosképzés és a könyvtárkezelők képzésének tankönyvellátottságát kielégítőnek ítélte, s helyeselte, hogy az erőfeszítések a főiskolai tankönyvek megjelentetésére összpontosulnak. Fontos lenne azonban ezekre való tekintettel, de tőlük függetlenül egy monográfi sorozatot indítani, amely a könyvtári munka különböző területeit dolgozná fel.

Az 1984-es munkatervben szereplő további feladatok végrehajtásuk különböző stádiumában vannak. Legelőrehaladottabb állapotban a számítógépes hálózatszerkezéssel, a közművelődési kutatási főirány könyvtári vonatkozásaival, az országos tárolókönyvtárral, a büntetés-végrehajtási intézetek könyvtáraival, a városi könyvtárak és a művelődési otthonok kapcsolatával foglalkozó munkálatok látszanak.

Egyéb ügyek

Ez évben ismét foglalkozott az országos műszaki szakirodalmi ellátás kérdéseivel az OKT. Plenáris ülése – amelyet az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár olvasótermében tartott, – ez alkalommal meghívta az ügyben érdekelt intézmények képviselőit is. A tárgyalás középpontjában a számítógépesített tudományos-műszaki információ állt, s felmerült e célra egy intézményközi társulás létrehozatalának javaslata is. Az OKT-nak az volt az álláspontja, hogy a szervezeti-társulási kérdés tisztázása előtt a dolog érdemi oldalát kell megalapozni. Ezért a leginkább érintett intézmények vezetőiből munkabizottságot szervezett a számítástechnikai fejlesztési irányok, szükségletek és beruházási javaslatok kidolgozására. E fejlesztési koncepció elkészítése azért is vált aktuális feladattá, hogy a könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügy megfelelőképpen szerepelhessen az elektronika, informatika elterjesztésére, hatékony és széles körű alkalmazására irányuló központi gazdaságfejlesztési programnak a VII. ötéves tervidőszakra vonatkozó terveiben. A fejlesztési koncepció alapvonásai már kialakultak.

A *Soros Alapítvány* könyvtári területen való hasznosítása érdekében az OKT szorosán együttműködött az MKE-vel és az egyes szakterületek vezető könyvtáraival. Elsőként egy 200 ezer dollárnyi összeget kitevő állománygyarapítási akciót szervezett meg. Az év során az OKT elnöke tárgyalásokat folytatott az alapítvány képviselőivel az 1985-ös keret növeléséről és felhasználásáról. Ennek eredményeképpen valószínűleg lehetségessé válik nem csak egyetemi kiadók, de bármely amerikai, esetleg kanadai kiadó kiadványait beszerezni, s könyvvásárlás mellett mód nyílik kisméretű (gyorsmásológépek, mikrofilmolvasók) vásárlására is.

A Művelődési Minisztérium előterjesztést adott a Tudománypolitikai Bizottságnak a kutatás és fejlesztés információellátásáról. Ennek előkészítésében részt vett az OKT elnöke is. A dokumentum tartalmazta a kurrens külföldi devizás folyóiratok megrendeléseinek nyilvántartására, mint a koordináció eszközére vonatkozó javaslatot is.

Az OKT eljárta az MM Tudományszervezési és Informatikai Intézeténél annak érdekében, hogy a megyei könyvtárak – elsősorban helyismereti gyűjteményeik feltárására, – személyi számítógépeket szerezhessenek be. Az akció – nem az OKT hibájából – a tervezett formában nem valósult meg.

Az MM könyvtári osztálya kérésére az elnökség foglalkozott a könyv- és könyvtár-propaganda közértvívi fejlesztési tervével, s tanácsokat adott a tervkoncepció módosítására, a fő célok meghatározására és a végrehajtás módjára.

Szervezet és működés

Az OKT elnöke és titkára az elnökség megbízásából megvizsgálta az érvényben levő ügyrendet abból a szempontból, mennyiben jelent alkalmas keretet az OKT működéséhez. Arra az eredményre jutottak, – s ezt az elnökség is elfogadta, – hogy bár indokoltak lennének kisebb módosítások, az ügyrend jelen formájában is kellő rugalmassággal szabályozza a testület munkáját, s ezért egyelőre nincs szükség megváltoztatására. Ugyanakkor

a jelentés hangsúlyozta az OKT könyvtárpolitikai, elvi jellegű feladatkörét, amelybe aligha illeszthetők gyakorlati, operatív feladatok, folyamatos szolgáltatások; viszont kívánatos lenne, ha a jövőben az OMFB is igénybe venné az OKT szolgáltatait. Az OKT tagságában erősítendő a könyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügy vezető intézményeinek képviselete, de továbbra is fenntartandó az egyéni felkérésen alapuló tagság. A szakértői közreműködést elsősorban a szak- és munkabizottságok révén kell biztosítani. Sajátos szakbizottságoknak lennének tekinthetők az igazgatói tanácsok, amelyek egy-egy könyvtártípus felé jelenthetnének kapcsolatot az OKT számára. Előnyös lenne, ha az OSZK KMK látná el az egyes szakbizottságok titkársági feladatait. Az OKT tagjai tájékoztatásul megkapták az elnökség által jóváhagyott jelentést.

Egyelőre három területen látszott szükségesnek állandó szakbizottságot létrehozni. Az Osztályozási Szakbizottság és az Állományvédelmi Szakbizottság szervezése befejeződött: az OKT elnöke kiadta ügyrendjeiket és felkérte tagjaikat; az MM könyvtári osztálya már korábban felkérte Babiczky Bélát, illetve Kastaly Beatrixot az elnöki tisztek ellátására. A Kutatáspolitikai Szakbizottság szervezése még folyamatban van.

A könyvtári videotékák munkabizottsága az év végén adott jelentést működéséről; az elnökség még nem foglalt állást a továbbiakat illetően.

Az OKT elnöke felkérte a három igazgatói tanács (egyetemi, főiskolai, megyei) elnökeit, hogy tűzzék az általuk vezetett testület napirendjére a rendelkezésükre bocsátott ügyrendtervezet megvitatását, s tegyenek javaslatot a tervezet módosítására, illetve elfogadására. Egyelőre még csak a Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsa foglalkozott a tervezettel 1984. december 19-i ülésén, s felkérte egyik tagját és egy jogi szakértőt a kérdés alaposabb megvizsgálására.

A vonatkozó jogszabályok alapján az OKT 1979-ben alakult újjá; megbízása öt évre szólt, tehát 1984 végén lejár. Újjáalakulása 1985 elejére várható.

Az elnökség több ízben foglalkozott a *Könyvtári Figyelő* c. folyóirat szerkesztőségi ügyrendjének tervezetével. Az MM könyvtári osztályának jóváhagyása után az OKT elnöke és az OSZK-KMK igazgatója 1984. május 15-én adta ki az új ügyrendet. Ennek értelmében került sor a szerkesztő bizottság megújítására 1985. január 1-vel; az OKT tagjai javaslatokat tettek a szerkesztő bizottság összetételére. Az elnökség javaslatára az MM könyvtári osztálya elismerését fejezte ki a szerkesztő bizottságból kiváló tagoknak odaadó munkájukért.

A Könyvtári Figyelő továbbra is az OKT és az OSZK-KMK lapjaként működött; azonban nem csak a két szerv keretében elkészült munkálatoknak igyekezett fórumot nyújtani, de ezen túlmenően a könyvtár- és tájékoztatásügy különféle kérdéseit feldolgozó írásoknak is. Az elmúlt évfolyam jellegzetességei közül megemlítenők a számítógépek alkalmazásáról, a feltárás és visszakeresés problémáiról szóló közlemények, valamint a korábbi számokban megjelent tanulmányokra reflektáló, kritikai hangvételű hozzászólások. A szerkesztőség szókimondóbb könyvbírálatra biztatta recenzenseit, s arra törekedett, hogy a külföldi könyvtárügyéről is kiegyensúlyozott képet adva a hazai gyakorlat szempontjából fontos vonásokat emelje ki. Külön említést érdemel a magyar-brit könyvtári szimpóziumról megjelentetett célszám.

Az OKT tagjainak tájékoztatására a titkárság megküldte három szakfelügyeleti vizsgálat (Állami Gorkij Könyvtár, Heves és Zala megye) jelentését.

A Művelődési Minisztérium 1984-ben felkérte az OKT tagjául *Babiczky* Bélát, *Kastaly* Beatrixot és *Havasi* Zoltánt.

Az OKT fájdalommal emlékszik vissza elhunyt tagjára, *Héberger* Károlyra, aki hosszú időn keresztül szolgálta elkötelezetten e minőségében is a magyar könyvtár- és tájékoztatásügyet.

PAPP István
az Országos Könyvtárügyi Tanács
titkára

* * *

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS MUNKATERVE 1985.

Az 1983–1985-re szóló program feladatai

1984-ben megkezdett feladatok

1. Az országos tárolókönyvtár kérdései
Előterjesztő: Futala Tibor
Hi.: III. 31.
2. A külföldi folyóiratokkal való ellátottság
Előterjesztő: munkacsoport
Hi.: VI. 30.
3. A könyvtárközi együttműködéses vállalkozások és társulások szakmai, jogi és pénzügyi kérdései
Előterjesztő: Hegedűs Péter
Hi.: III. 31.
4. A hazai folyóiratirodalom kurrens és retrospektív feltárása
Előterjesztő: Lisztes László
Hi.: III. 31.
5. A könyvtárak szerepe és feladatai a nemzeti kutatási főirány keretében
Előterjesztő: Havasi Zoltán
Hi.: IX. 30.
6. A közgyűjtemények kapcsolatai, együttműködésük lehetőségei
Előterjesztő: Fogarassy Miklós
Hi.: III. 31.
7. A könyvtárhasználati szokások változása és könyvtárpolitikai következményei
Előterjesztő: OSZK-KMK
Hi.: III. 31.
8. A közművelődési könyvtárak és társadalmi környezetük
Előterjesztő: Kiss Jenő
Hi.: VI. 30.
9. A művelődési otthonokkal integrált B-típusú közművelődési könyvtárak
Előterjesztő: Sóron László
Hi.: III. 31.

10. A büntetés-végrehajtási intézetek könyvtárainak helyzete és fejlesztése
Előterjesztő: Bereczky Lászlóné, Dóra Béla
Hi.: III. 31.
11. A közművelődési könyvtárak bibliográfiai tevékenységének összehangolása
Előterjesztő: MKE Bibliográfiai Bizottsága
Hi.: III. 31.
12. A közművelődési kutatási főirány könyvtári vonatkozásai
Előterjesztő: OSZK-KMK
Hi.: III. 31.
13. A számítógépes hálózatszervezés a hazai könyvtári rendszerben
Előterjesztő: Szőnyi Katalin
Hi.: VI. 30.

1985-ben indítandó munkálatok

14. A könyvtárosok közérzete, a pálya társadalmi megítélése
Előterjesztő: MKE
Hi.: IX. 30.
15. A tudományos könyvtárrá való minősítés tapasztalatai
Előterjesztő: Fogarassy Miklós
Hi.: IX. 30.
16. A könyvtári jogi szabályozás áttekintése
Előterjesztő: Kenyéri Katalin
Hi.: IX. 30.
17. A könyvtárak munkaerőhelyzete, munkaerőstruktúrája, kádergazdálkodása
Előterjesztő: Katsányi Sándor
Hi.: XII. 31.
18. A könyvtárközi kölcsönzés helyzete és fejlesztése
Előterjesztő: OSZK-KMK
Hi.: XII. 31.
19. A nemzetközi kiadványcsere koncepciója
Előterjesztő: Marót Miklós
Hi.: IX. 30.
20. Az országos forrástájékoztató központ koncepciója
Előterjesztő: Vajda Erik
Hi.: IX. 30.
21. A nemzetiségek könyvtári ellátásának helyzete és fejlesztése
Előterjesztő: Verseghe György
Hi.: IX. 30.
22. A betegek könyvtári ellátása
Előterjesztő: Bereczky Lászlóné
Hi.: XII. 31.
23. Az óvodások könyvtárhasználata és a családi könyvtárhasználat
Előterjesztő: Gereben Ferenc
Hi.: IX. 30.

Egyéb feladatok

24. A gyerekrészelek szervezeti, ellátottsági, személyzeti kérdései, tekintettel a gyerekek könyvtári ellátására
Felelős: Mónus Imre
Hi.: IX. 30.
25. Javaslat tájékoztatási segédletekre használók számára
Felelős: Billédi Ferencné
Hi.: III. 31.

26. **Javaslat könyvtártani monográfiák kiadására**
Felelős: Katsányi Sándor
Hi.: III. 31.
27. **A Soros Alapítvány könyvtári ügyeinek gondozása**
Felelős: Vályi Gábor
Hi.: folyamatos
28. **Az Állományvédelmi Szakbizottság működtetése**
Felelős: Kastaly Beatrix
Hi.: külön munkaterv szerint
29. **Az Osztályozási Szakbizottság működtetése**
Felelős: Babiczky Béla
Hi.: külön munkaterv szerint
30. **A Kutatáspolitikai Szakbizottság megszervezése, ill. működtetése**
Felelős: Papp István, ill. Havasi Zoltán
Hi.: III. 31., ill. külön munkaterv szerint
31. **Az igazgatói tanácsok (egyetemi, főiskolai, megyei) ügyrendjeinek kidolgozása**
Felelős: Walleshausen Gyula, ill. Ottovay László, ill. Takács Miklós
Hi.: III. 31.
32. **A Könyvtári Figyelő szerkesztése, az 1975–1984-es évek repertóriumának összeállítása**
Felelős: Gerő Zsoltné
Hi.: folyamatos, ill. 1986. VI. 30.
33. **Az OKT füzet sorozatának gondozása**
Felelős: Papp István
Hi.: folyamatos
34. **A szakfelületesi vizsgálatok jelentései eljuttatása az OKT tagjaihoz**
Felelős: Papp István
Hi.: folyamatos
35. **Az OKT különböző fórumai üléseinek előkészítése**
Felelős: Papp István
Hi.: folyamatos
36. **Az OKT 1986–1988-ra szóló programjára javaslat kidolgozása**
Felelős: Papp István
Hi.: XII. 31.
37. **A könyvtáros közvélemény rendszeres tájékoztatása az OKT tevékenységéről**
Felelős: Papp István
Hi.: folyamatos

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTAR KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT BESZÁMOLÓJA AZ 1984. ÉVRŐL

Éves tevékenységünket a munkatervhez mérve megállapíthatjuk, hogy minden lényeges vállalásunkat teljesítettük. Az intézmény a szervezeti és működési szabályzatában rögzített feladatkörben eredményesen munkálkodott mind a folyamatos, szolgáltatásszerű kötelezettségeinek, mind az egyszeri, vállalkozásszerű feladatainak teljesítésén.

A munkahelyi légkör jó volt, egészséges együttműködés volt tapasztalható a közös munkában érintett munkatársak és osztályok között. Jó volt a kapcsolat a vezetés és a társadalmi szervek között is. A vezetői testület általában kéthetente foglalkozott a munkával és annak feltételeivel kapcsolatos információkkal. Egyetértő döntések születtek minden fontos intézménypolitikai, munkaelosztási, gazdálkodási és személyzeti kérdésben. Az intézmény egészét, vagy a még tágabb könyvtári érdekeket érintő szakmai produktumokat nyílt fórumon tűztük napirendre, hogy mindenkinek lehetővé tegyünk a véleménynyilvánítást.

Rendszeres és tartalmas munkakapcsolat alakult ki a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályával, a SZOT kulturális ügyeit intéző osztályával, a többi, országos hatáskörű könyvtárfenntartó és felügyeleti szervvel és a Hazafias Népfront Olvasó Népért mozgalom koordinátorával. Kollegális, barátságos viszony és együttműködési készség jellemzi közös dolgainkat az Országos Széchényi Könyvtárral és a többi országos szerepkörű könyvtárral.

Hagyományosan a legerősebb szálakkal a közművelődési könyvtárhálózatokhoz, azok fenntartó és felügyeleti szerveihez kapcsolódunk, de a szakfelügyeleti funkció révén máris biztatóan erősödik jelenlétünk a felsőoktatási könyvtárak és a szakkönyvtárak ügyeinek alakulásában is.

Hiányosnak és javítandónak ítéljük kapcsolatunkat az iskolai könyvtárak hálózati központjaival és az országos koordinációs központtal. Az utóbbi azért is indokolt, mert hálózatfejlesztési és szolgáltatásszervezési elvi kérdések várnak tisztázásra. Intenzíven részt vettünk az Országos Könyvtárügyi Tanács minden fórumának munkájában és munkatársaink aktív közreműködők a Magyar Könyvtárosok Egyesületének különféle szervezeteiben. Ami a kapcsolatoknak a nem közvetlen könyvtári vonatkozásait illeti, ezekről a szervezési és propaganda feladatok között szólunk részletesebben.

Több szakmai szervezet és bizottság titkársági feladatait láttuk el. Közülük a fontosabbakat felsoroljuk: Országos Könyvtárügyi Tanács, Társadalomtudományi Információs Munkabizottság, Nemzetközi Zenei Könyvtáros Szövetség magyar nemzeti bizottsága, Magyar Nemzeti Hangtár előkészítő bizottsága, a könyvtárak tudományos minősítését előkészítő bizottság, a megyei Könyvtárigazgatók Tanácsa, az MM könyvtárosképzési és továbbképzési állandó bizottsága.

Nemzetközi kapcsolataink a hagyományos keretek között fejlődtek mind a szakmai információcserét mind a személyes látogatásokat és konferenciákra való tevékeny részvételt illetően. 71 külföldi kolléga tett látogatást intézményünkben. A látogatók közül tizenegyen a Művelődési Minisztérium, ötvennégyen más intézmények vendégeként érkeztek hozzánk. A KMK személycsere keretében a különböző szocialista országok könyvtáraival fennálló megállapodások alapján 1984-ben 6 kolléga tett látogatást intézményünkben. Az MM vendégek közül 7-nek mi készítettünk 136 napra programot, illetve a személycsere keretünkben érkezőknek 5 programot állítottunk össze 31 napra.

A KMK dolgozói közül 1984-ben a Művelődési Minisztérium keretében 4 fő utazott külföldre 13 napra. Személycsere keretünkben 9 fő látogatott a környező szocialista országokba 45 napra.

Hálózatfejlesztési, koordinációs és szakfelügyeleti feladatok

A hálózatfejlesztési és koordináló szerepünket a jogszabályokban és a IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlásaiban rögzített célok közvetítése érdekében bontakoztattuk ki.

Elkészítettük a vállalati információellátás modellgyűjteményét, mely 1985-ben kerül a szélesebb szakmai nyilvánosság elé.

Összefoglalót készítettünk a megyei könyvtáraknak a pedagógiai szakirodalmi ellátásban betöltött szerepéről és az OPIR-ban betöltendő szerepük lehetőségeiről.

A közgyűjteményi kooperáció helyzetéről elkészült az alapozó jellegű vitaanyag.

Konzultációkat tartottunk a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem szervezeti és könyvtártechnológiai rekonstrukciójáról.

A győri, a szentendrei, a miskolci, a kecskeméti és a szekszárdi megyei könyvtárral közös szervezésben tartottuk meg a gyermekkönyvtárosok regionális tapasztalatcseréit. Központi témái a képregény, az újabb magyar gyermekirodalom, a gyermekek versolvasási kultúrájának fejlesztése voltak.

Elkészítettük az *Alapvető könyvek jegyzéke óvodák számára* c. kiadvány szinopszist.

Szakmai tanácsadással részt vettünk a betegek könyvtári ellátásának fejlesztéséről szóló irányelvek előkészítésében.

Összefoglalót készítettünk a büntetésvégrehajtási intézetek közművelődési könyvtárainak fejlődéséről.

Közreműködünk a büntetésvégrehajtási intézetek nevelőtisztjei számára szervezett módszertani konferencián.

Közreműködünk a Magyar Néphadsereg közművelődési könyvtári hálózatának szervezeti és működési szabályozásában.

Pályázat útján megszerveztük 28 közművelődési könyvtár hangoskönyv ellátását.

Előkészítettük a *Zenei szakirodalmi információellátás* c. kiadványt.

A közművelődési könyvtári statisztika számítógépes feldolgozásának előkészítését szakmai tanácsadással segítettük, elkészítettük a számítógépes feldolgozáshoz szükséges új nyomtatványokat.

Közreadtuk a *Településeink könyvtári ellátása és a Szakszervezeti könyvtárak működési adatai* című statisztikai gyorstájékoztatót.

Megszerveztük a középvárosok információellátásával foglalkozó konferenciát a váci városi könyvtárral együttműködve.

Megszerveztük és gondoztuk az új gyűjtőkori kódex munkálatait, jelenleg a szerkesztés folyik.

Szakfelügyeleti jelentést készítettünk a kötelespéldányok regionális felhasználásáról.

Megkezdjük a szakfelügyeleti vizsgálatok módszertani segédleteinek előkészítését. A szakfelügyeleti vizsgálatok egységes szempontjegyzéke ennek alapján 1985-ben közre adható.

Megszerveztük Szabolcs-Szatmár megye és Szolnok megye átfogó könyvtári felügyeleti vizsgálatát. Részt vettünk a Vas megyei könyvtári szakfelügyeleti utóvizsgálatban, az AGROINFORM általános szakfelügyeleti vizsgálatában és az Országgyűlési Könyvtár minisztériumi szakfelügyeleti vizsgálatában. Célvizsgálatot folytattunk a Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Osztályán a kötelespéldányok kezelésének és hasznosításának helyzetéről. Megszerveztük az OSZK Olvasószolgálati és raktári osztályán – a várba való felkészülést segítő – vizsgálatot. Szakfelügyeleti látogatást tettünk a következő főiskolák könyvtáraiban: Pollack Mihály Műszaki Főiskola, Pécs; Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged; Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola.

Tanácsadó szolgálatunk keretében előre nem tervezhető feladatként több száz esetben adtunk szakvéleményt, ezek között olyan fajsúlyos, munkaigényes vállalkozások is szerepelnek, mint a KNEB vizsgálata a közművelődési könyvtárak tevékenységének változásáról 1978–1983. időszakban.

Módszertani, kutatási, továbbképzési feladatok

A terveknek megfelelően láttuk el módszertani, továbbképzési feladatainkat.

A nagy közművelődési könyvtárak feldolgozó osztályának vezetői részére értekezletet szerveztünk, melyen a szakkatalógusok helyzetét, továbbfejlesztésük és gépesítésük lehetőségét, valamint a leíró katalógusok továbbépítésének kérdéseit vitattuk meg.

Helyzetfeltáró és javaslattevő jelentést készítettünk a megyei könyvtárak tárgyi katalógusrendszeréről.

Az új szabványok szerint megváltozott besorolási adatokhoz utalójegyzéket készítettünk.

Elkészítettük a kották bibliográfiai leírásának magyar szabványát.

"Az osztályozás és információkeresés" című szöveggyűjteményt sajtó alá rendeztük.

A "Könyvtár és szervezés" témakörben bibliográfiát állítottunk össze a hazai és külföldi szakirodalom legfontosabb kézikönyveiből.

Elkészítettük a könyvtári ügyviteli nyomtatványok és felszerelési cikkek új katalógusát.

Összeállítottuk a "Könyvtári és információs intézményi munkakörök képesítési követelményei" c. módszertani segédanyagot.

Könyvtárépítési és berendezési ügyekben rajzos tervanyagokat készítettünk a salgótarjáni és a pécsi könyvtárhoz, a debreceni és a szegedi tudományegyetem könyvtárához, a Videoton és a MEDOSZ szakszervezeti könyvtárhoz, kilenc intézeti és községi könyvtárhoz, konzultációt folytattunk számos olyan könyvtár esetében, amelyek tervezéséhez grafikai anyagra nem volt szükség.

A könyvtárépítés távlati terveinek kidolgozásához a statisztikai adatokat értékelhető táblázatok és grafikonok formájában összesítettük. Fénykép-illusztráció céljára fél-száz színes felvételt készítettünk.

Új ajánlati terveket dolgoztattunk ki a kisvárosok ill. lakótelepek könyvtárépítéséhez.

Új technikai eszközök gyártására, forgalmazására és könyvtári alkalmazására tettünk javaslatot a Könyvtár Könyvtárellátó Főosztálya, a Biztonságtechnika Ipari Szövetkezet, a Körmendi Vas és Fémipari Szövetkezet, az Országos Oktatástechnikai Központ, a Metrimplex Külkereskedelmi Vállalat, az Információ Technikai Vállalat részére. Folyamatosan tájékoztattunk a könyvtári munkában használható legújabb technikai eszközökről, az alkalmazás lehetőségeiről.

Jelentést állítottunk össze a szocialista országokban található könyvtári eszközökről, berendezésekről, azok gyártóiról és forgalmazóiról.

Tanulmányt készítettünk az elektronikus könyvtári lopásgátló berendezésekről, a beruházást megelőző állományelemző módszerekről.

Eredményesen lezártuk olvasáspedagógiai továbbképző tanfolyamunkat, az olvasószolgálatban dolgozóknak szervezett szépirodalom-ismereti továbbképző tanfolyamot és a *"Régi könyvek gondozása"* c. továbbképzést.

Tipográfiai tanfolyamot szerveztünk a kiadványok előkészítésével és gondozásával foglalkozó könyvtárosoknak, továbbá a könyvtár társadalmi kapcsolatai és kapcsolat-szervezése címmel féléves tanfolyamot indítottunk a közművelődési könyvtárak munkatársai részére.

Megkezdjük egyéves továbbképző tanfolyamunkat a megyei könyvtárak társadalomtudományi szakreferensei részére.

Ugyanilyen időtartamú tanfolyamot indítottunk a nagyobb könyvtárak könyvkötészeiben dolgozó munkatársaknak az új technológia megismertetése céljából.

Egyhetes továbbképző konferenciát szerveztünk *"A könyvtárhasználat oktatásának didaktikája a felsőfokú képzési intézmények"*-ben címmel a felsőoktatási intézményekben dolgozó könyvtárosok és tanárok részére.

Községi könyvtárosok részére egyhetes szakmai olvasótábort szerveztünk, egyhetes konferencián vehettek részt *"Könyvtárhasználatra való felkészítés a középfokú iskolákban"* témakörben, az iskolai könyvtárosok.

Elkészítettük a magyar könyvtárasképzés rendszeréről szóló propagandafüzetünk angol nyelvű kéziratát.

Nyomdában van a helyzetfelismerés és alkalmazkodás módszertanáról készült példagyűjtemény. Ebben a témában egyhetes bentlakásos céltanfolyamot szerveztünk a könyvtárosi ismereteket oktatók részére.

Feladatsort állítottunk össze a könyvtárkezelői tanfolyam számára az állománynyilvántartás tantárgyának oktatásához.

A könyvtárkezelői tanfolyamokat gondoztuk. Elláttuk az írásbeli vizsgák szervezésével kapcsolatos feladatokat, részt vettünk a vizsgákon, elvégeztük az anyakönyvezést, megszerveztük az új tankönyv soron kívüli eljuttatását a szervező könyvtárakhoz. Az időszaki kérdéseket tanári konferencián vitattuk meg.

A könyvtáros továbbképzés helyzetéről és fejlesztésének lehetőségeiről tanulmányt készítettünk, amelyet az OKT plénuma megvitatott.

Ugyancsak az OKT számára készült előterjesztés a könyvtárosképzés taneszközellátásáról és a fejlesztés lehetőségeiről.

Megoldottuk a gimnáziumi könyvtárosképzés tankönyvellátását: elértük, hogy a KMK kiadásában megjelent könyvtárkezelői tankönyvet gimnáziumi tankönyvként alkalmazzák.

Összeállítottuk a könyvtárosképzésben használatos kötelező olvasmányok listáját, megjelölve a hozzáférhetőség lehetőségeit.

Elemző tanulmány készült az utóbbi évek olvasási pályázatairól.

Kutatómunkánk eredményei közül az alábbiakat tartjuk említésre érdemesnek:

Az értékközvetítés és a könyvtáros témakörből két tanulmány készült a hátrányos helyzetű olvasók és a közművelődési könyvtár kapcsolatával foglalkozó és a *"Miről kell tudnia a könyvtár(os)nak?"* című.

Elkezdődött a könyvtáros pálya szociológiai vizsgálata – részletes kérdőív segítségével. Elkészült a mintaválasztás, az adatfelvétel és a kódutasítás. Befejeződött a kódolás nagyobbik része.

A könyvtár és társadalmi környezete témakörben helyzetfeltáró kutatásokat folytattunk. Elkészült az öt esettanulmányt tartalmazó kötet kézírata. Megkezdődött a további tanulmányok készítése.

Három általános iskolai mintakönyvtár vizsgálata és a kutatás eredményeit összegező tanulmány megírása befejeződött.

Szemle és tanulmány készült a könyvtárhasználati szokások változásáról.

Megkezdtuk a könyvtárosok kapcsolatcultúrájának vizsgálatát.

Elkészült A Mester és Margarita c. regény magyarországi fogadtatását vizsgáló kutatás tanulmánya, valamint egy kiegészítés *"A Mester és Margarita és diák-olvasói"* címmel.

Az "Olvasás, olvasmányközvetítés" témakörben alapozó jellegű elméleti tanulmány készült el *"Az olvasó"* címmel.

A finn-magyar összehasonlító olvasásszociológiai vizsgálat keretében összegező tanulmányt írtunk a magyarországi olvasási szokásokról.

"A kisebbségi magyarság olvasáskultúrája" témakörben a szakirodalmi szemle szerkesztése befejeződött. A kb. 10 íves kézirat kiadásra készen áll.

Folyamatban levő kutatásaink: "Az olvasási szokások és az olvasói ízlés alakulása a 60-as és 70-es években", "A 15–18 éves korosztály olvasási és könyvtárhasználati szokásai" és "Az óvodáskorúak könyvtárhasználatát".

Gyűjteményfejlesztési és bibliográfiai tanácsadási feladatok

Gyűjteményfejlesztési és bibliográfiai tanácsadó munkánk keretében elkészült és négy kötetben megjelent az Új Könyvek 1984. évi anyagának szakrendbe szerkesztett kumulációja és az éves anyag betűrendes mutatója.

Az Új Könyveknek 31 száma jelent meg, 2714 tétellel.

A *Könyvtári kis tükör* sorozatban: befejeződött és nyomdába került a Természet-tudományok c. kötet; a "Gyermek- és ifjúsági irodalom 1981–1985" anyagának bibliográfiai adatgyűjtése megtörtént; az "Általános művek, filozófia, pszichológia, vallás" szerkesztése még folyamatban van, leadása 1985-re áthúzódik; az "Irodalomtudomány, nyelvészet" anyaggyűjtése megindult; a "Prominens szerzők" anyaggyűjtése befejezés előtt áll; a "Művészetek, sport 1980–1984" anyaggyűjtése folyik.

Halasztást szenvedett a Helyismereti munka kézikönyve. Befejezésére, nyomdába adására 1985-ben kerül sor.

Két nagyobb szakfelügyelet részeként vizsgáltuk a helyismereti munkát, szemináriumot vezettünk, számos konzultáción vettünk részt, szaktanácsot adtunk, helyismereti kiadványok lektorálásában vettünk részt.

Három nagyobb bibliográfiai vállalkozásban vettünk részt tevékenyen (Közhalmi-bibliográfia, Új Írás repertórium, Körösi Csoma-bibliográfia), számos kisebb bibliográfiai munkálathoz nyújtottunk elméleti és gyakorlati segítséget, több bibliográfia lektorálásában vettünk részt.

A Könyvtárellátóval és az OSZK Bibliográfiai Osztályával közösen megrendeztük a megyei, városi és SZMT könyvtárak állománygyarapító könyvtárosainak országos értekezletét.

Elkészítettük a hazánk felszabadulásának 40. évfordulójára szóló ajánló bibliográfiát.

Összegyűjtöttük és értelemszerűen rendszereztük a könyvtárak által kiadásra javasolt művek jegyzékeit. A javaslatokat továbbítottuk az illetékes kiadókhöz.

Szervezési és propaganda feladatok

Kapcsolatszervezési és propaganda munkánkban folytattuk a korábbi vállalkozásokat, emellett törekedtünk arra, hogy újabbakat is elindítsunk.

Tervet készítettünk az Eseménynaptár új, *Könyv- és könyvtárpropaganda, közönségkapcsolatok, reklám* című állandó rovatának szerkesztésére. A rovat számára folyamatosan állítunk össze és írunk megfelelő hírszerkezetet.

A *Könyvtári Hírlevél* három számát jelentettük meg. Elemeztük a központi napilapokban 1984 első negyedévében megjelent könyvtári vonatkozású cikkeket laponként és sajtóműfajok szerint. Könyvtári érdekű polémiát kezdeményeztünk olyan közlemények esetében, amikor ez indokolt volt. (*Papp István: Könyvtár vagy járda? = Élet és Irodalom; Kamarás István: Teszteljük, mert tiszteljük – Népszabadság.*)

300 könyvtárnépszerűsítő plakátot gyűjtöttünk be a világ minden részéről a jövőre tervezett kiállításához.

Értékeltek az Olvasó ifjúságért pályázatot és a könyvtári sajtópályázatot, közreműködtünk a díjkiosztásban.

Javaslatot készítettünk az Ünnepi Könyvhét Könyvtári és információs napok programjának rendezésére: Székesfehérvárott és Hatvanban kezdeményeztük a könyvhét új típusú, a könyvtárügy érdekeinek jobban megfelelő megrendezését.

A TV Közművelődési Főosztálya számára több konkrét műsortervet dolgoztunk ki a könyvtárakról. A Képűtség rendszeresen közli a könyvtári vonatkozású híreket, valamint évfordulókhoz kapcsolódó, a közművelődési könyvtárakban hozzáférhető irodalmat.

Az első csehszlovák-magyar barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződés aláírásának 35. évfordulóján a prágai állami könyvtárban bemutattuk a Híres könyvtárak, híres könyvek Magyarországon című kiállításunkat, amelynek nagy sikere volt.

Az IBUSZ Belföldi Idegenforgalmi Osztálya részére tervezetet dolgoztunk ki az "Idegenforgalmi kirándulások" című program továbbfejlesztésére, a könyvtárak részvételére, szolgáltatásaik igénybevételére. A Belföldi utazások és üdülések programja '85 című tájékoztató tartalmaz könyvtári szolgáltatásokat ajánló reklámot is.

Nemzetközi szemlét jelentettünk meg a közönségkapcsolatokról, lefordítottuk az *Öffentlichkeitsarbeit und Werbung Öffentlicher Bibliotheken* c. kiadványt, diára vetettük a teljes illusztrációs anyagát.

Periodikumaink folyamatosan megjelentek, a kiadói tervben szereplő 31 egyedi kiadványból megjelent 11. A meg nem jelent 20 kiadvány zöme kiadás, ill. nyomdai előkészítés alatt áll. (A kiadói terv irreális volt, mert pl. szeptemberi kézirat leadási határidejű, terjedelmes kiadványok is szerepeltek benne.) Ugyanakkor 12 művet jelentettünk meg terven felül. (Pl. *Vajda* Kornél: Felszabadulás (Ajánló bibliográfia.), *Urosevics* Daniló: Könyvtárosok iskolai és szakmai képzettsége, *Gyimes* Ferenc: Idegen nyelvű zenei könyvek a közművelődési könyvtárakban, Alapelvek az általános művelődési központok oktatástechnológiai kérdései stb.) Több kiadványt egyéb intézményekkel közösen, az ő nyomdai kapacitásukat felhasználva jelentettük meg. Pl. *Halmasi* Józsefné: Mondák és mítoszok analitikus bibliográfiája (KMK–Tatabányai Megyei Könyvtár), *Zsidai* József: A könyvtárközi együttműködés elvi alapjai (KMK–Miskolci Nehézipari Egyetem Központi Könyvtára), Könyv- és könyvtárhasználati játékok, vetélkedők forgatókönyvei (KMK–Szolnoki Megyei Könyvtár) stb.

A pécsi kábeltelevízió részére műsortervet dolgoztunk ki.

Útmutatót készítettünk hazánk felszabadulásának 40. évfordulójához kapcsolódó könyvtári tennivalókról. Tanulmányokat készítettünk a Lenin Könyvtár jubileumi kiadványa számára a szocialista magyar könyvtárügy egyes részterületeinek 40 éves fejlődéséről.

Közreműködtünk a "Kell a jó könyv!" olvasópályázat szervezésében.

A Kossuth Könyvkiadó számára a "Mit kell tudni Magyarországról?" című kiadvány könyvtári fejezetét kidolgoztuk.

Kezdeményeztük és támogattuk számos olyan kiadvány megjelenését, amely közvetlenül kapcsolódik a könyvtárpropagandához: Hatvani Hirmondó (Kiad. a Hatvani Városi Könyvtár), Bakosi György: Útmutató a Kell a jó könyv 1983/1985. olvasópályá-

zaton szereplő könyvekhez (MSZBT), A nemzet könyvtára (plakátnaptár – KÖNYVÉRT), Barokk könyvtári belsők (Falinnaptár – Gondolat Könyvkiadó) stb.

Könyvtárnépszerűsítő reklámfilmterveket dolgoztunk ki.

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár feladatai

Könyvtártudományi Szakkönyvtárunk a folyamatos napi munkák és egyenletes szolgáltatás fenntartása mellett felkészült az átköltözésre és decemberben zökkenőmentesen elfoglalta új helyét a várpalotában.

A szolgáltatás mindössze két hétig szünetelt. A könyvtárosképzésben használatos könyveket, folyóiratokat a könyvtár régi helyén hagytuk, ahol napi ügyeletet tartottunk vállaltuk a kért dokumentumok lehozatalát hetente kétszer és kielégítettük a könyvtárközi kéréseket.

Kidolgoztuk a vári szabadpolcos állomány felállítási rendjét, folyik a könyvek és folyóiratok szakcsoportba osztása és a dokumentumok átjelzeteleése.

A könyvtár állományából nagyarányú selejtezést hajtottunk végre.

A besorolási szabványok megjelenése óta nagyobb ütemben folyik a leíró katalógus átszerkesztése.

A könyvtári és informatikai szakirodalom központi gyarapodási jegyzékének négy füzetét megjelentettük.

A külföldi folyóiratokat analitikusan feldolgoztuk és szerkesztettük a cikk-katalógust. A KDSz (Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom) évi négy számát a mutatókkal együtt nyomdába adtuk. Az 1974–1978-as évek kumulált mutatója is megjelent. Az 1979–1983-as évek kumulált mutatóit szerkesztettük, nyomdába adása 1985-ben történik.

A MAKSZAB (Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája) négy füzete helyett csak három jelent meg betegség miatt. Megjelent az 1983-as évfolyam kumulált mutatója.

A magyar szakirodalmat válogatva referáló orosz és angol nyelven megjelenő folyóiratunknak (HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts, VELBI Vengerskaâ literatura po bibliotekovedeniû) két füzetét, a mutatókkal együtt elkészítettük.

A Könyvtári Figyelő évi 6 száma megjelent. Az OKT elnöksége jóváhagyta a lap szerkesztőségi ügyrendjét, és ennek értelmében megújítottuk a szerkesztő bizottságot.

Nyomdába adtuk a Könyvtári Szemle 4. és 5. kiegészítő füzetének hasonló kiadását.

SZENTE Ferenc

KITEKINTÉS

AZ "ONLINE" KATALÓGUS: FORRADALOM?

KILGOUR, F.G.: The online catalog revolution; FREEDMAN, M.J.: Must we limit the catalog?; FARBER, E.J.: Catalog dependency és SIMONDS, M.J.: Database limitations and online catalogs (*Library Journal*, vol.109. 1984. no.3. pp.319–330.) c. tanulmányok alapján VARGA Ildikó szemléje.

A *Library Journal*-ban megjelent négy cikket a jelek szerint az ALA 1983. évi Los Angeles-i évi közgyűlésén felbolydult kedélyek terelték egymás mellé. Ismertetésük közös címűl *Kilgour* cikkét választottam, de kérdőjellel, mivel ezt a tanulságot vélem levonni belőlük. A cikkekben, "mint cseppben a tenger", tükröződik minden lényeges nézet, amely a számítógép könyvtári használatáról összecsaphat: *Kilgour* sci-fi-re emlékeztető, euforikus lelkendezése (amelyet bizonyára amerikai büszkesége táplált esseni hallgatósága előtt), *Freedman* időnként farmernadrágot öltő gondolatai a programozó katalógizáló meg nem szűnő jelentőségéről, *Farber* tanáros figyelmeztetése, hogy nem minden a katalógus, mégha elektronikus is, és végül *Simonds* szerény, de kijózanító megjegyzései arról, hogy az amerikai online katalógusok számításba jövő adatbázisa, a MARC elégtelen e feladathoz.

Milyennek képzei el *Kilgour* a jövő (a következő évtized) számítógépes katalógusát? Olyannak, amelynek célja, hogy folyamatosan tökéletesítse az információ hozzáférést, a felhasználó közösség minden tagja számára; mindig, minden percben rendelkezésre álljon, amikor és ahol szükség van rá; egyénre szabottan tudjon tájékoztatni; mind időt, mind pénzt takarítson meg, és legyen olcsóbban fenntartható, mint a többi katalógusfajta. A cél érdekében 24 órás üzembn, heti hét nap szolgáltasson adatot, de ne csak könyvtárban, hanem az otthoni vagy a munkahelyi személyi vagy hivatásos számítógép révén is, és ölelje fel a regionális, az országos és a nemzetközi adatbázisokat.

Az új katalógus jelentőségének méltatását *Kilgour* hatásosan készíti elő: felsorolja a könyvtártechnológia, majd a technika utóbbi másfél évszázadban elért jelentősebb eredményeit, s levonja a tanulságot: a technika hatalmas eredményeihez mérten a könyvtártechnológia igen szerény lépésekkel haladt előre – eddig. A mikrofényképezés (a 30-as évek eleje), a gyorsmásolás (1960) és a COM katalógus (1966) után a számítógép még csak új segédeszközt jelentett a katalógizálásban, beszerzésben, kölcsönzésben, de gyökeres változást még nem hozott – eddig. "A számítógép ereje az, amely a könyvtárat hagyományrengető szociotechnológiai változás szélére sodorja – mondja –; az információt kérő örömmel tépi el attól a hagyományos katalógustól való függőségének szálait, amely tételeit egyetlen, legfeljebb kettős lineáris elrendezésben tartalmazza, s részesíti előnyben azokat a katalógusokat, amelyek többdimenziós, miniatűr katalógusok sokaságát állítják elő (ezt a katalógust, mint látni fogjuk, *Freedman* "minikat"-nak becézi,

V.I.), s így több, eddig elérhetetlen bibliográfiai és nem bibliográfiai úton lehet hozzájuk férni; az olvasó mindinkább olyan katalógust keres, amely elektronikus adatbázisokhoz kapcsolódik, és személyi számítógépével, otthon, iskolában, munkahelyen elérhető." Az új katalógus ne követelje meg a felhasználótól, hogy kulcsszavakat jegyezzen meg, hanem minden nagyobb erőfeszítés nélkül lehessen benne szerzőt, címet, szakjelzetet, tartalmi deszkriptort, folyóiratcímét, ISBN-t stb. visszakeresni. A heti 168 órás üzemet "nonstop" számítógép tegye lehetővé, amely automatikusan, telefonon jelenti, ha valamelyik alkatrésze elromlott. A számítógépre ne kelljen felügyelni, ne kelljen légkondicionált helyen tartani, és lehessen mikrofonban, szóban is kérdezni.

A Kilgour vezetésével kidolgozott, miniatűr katalógusokra való bontással szükségelenné válik, hogy olyan terjedelmes katalogizálási szabályzatokat alkossanak, mint az AACR2 vagy a RAK, sőt, a katalogizálást majd gépesíteni is lehet.

A közeljövő legizgalmasabb eredményének Kilgour a katalógus és a tájékoztatás egybeolvadását tartja. Amint a felhasználó megtudja, mi az általa keresett dokumentum "hívószáma", már tárcsázhatja is, és nem sokkal később maga a dokumentum is megjelenik előtte. Ezzel természetesen a hagyományos értelemben vett könyvtár jelentősége is csökken. A 70-es években vonult be a számítógép a könyvtárba; a 80-as években indul meg az átmenet a hagyományos gyűjteménytől az elektronikushoz, a 90-es évek pedig teljesen új tájékoztatási kultúra alakul ki. . . és bizonyára olyan új olvasótábor, amelynek minden tagja legalább akkora szenvedéllyel érdeklődik hajnali háromkor Kilgour munkahelyén, az ohioi Dublinban a zalaegerszegi megyei könyvtár tegnap délután beszerzett diamesesorozata iránt, mint a személyi számítógépéhez most megvett új, elektronikus játék iránt. De hagyjuk az epés megjegyzéseket következő szerzőnknek!

Freedman leszögezi, hogy a katalogizálásnak, a hagyomány és a nagy könyvtáros gondolkodók által szentesített alapelvei szerint hármass feladatot kell ellátnia: egy szerző minden művét, egy mű minden kiadását és fordítását, és egy téma minden dokumentumát a felhasználó elé kell tárnia. E hármass feladat teljesítésének nehézsége abban van, hogy egy szerző több néven is publikálhat, egy mű több kiadásban, fordításban jelenhet meg, s címe változhat, végül az egy témáról szóló művek visszakeresését az nehezíti, hogy a témát a felhasználók többféleképpen fogalmazhatják meg, s ez nem mindig esik egybe azzal a megfogalmazással, amelyet az osztályozó használt.

A nehézség megoldása mindhárom esetben ugyanaz: az utalás egy egységesített névre vagy címre, vagy mindegyikről mindegyikre (keresztutalás), pl. "Donald Westlake, lásd még Richard Stark és Tucker Coe"; "Richard Stark, lásd még Donald Westlake és Tucker Coe"; "Tucker Coe, lásd még Donald Westlake és Richard Stark". A katalógus attól válik lelőhelyjegyzékből katalógussá, ha a katalogizáló felkutatja ezeket a kapcsolatokat, beépíti a katalógusba.

"A kérdés most az – írja Freedman ironikusan –, hogy mi lesz a katalógus ilyen lényegbevágó funkcióival a zárt katalógus, a számítógép, a miniszámítógép, a mikro-számítógép bevonulásával, s a mai katalogizáló guruk kijelentései hallatán, akik katalogizálási "forradalomról" beszélnek. Még a kevésbé mai guruk is azt mondják, hogy a "minikat" elfoglalja a klasszikus katalógus helyét (nyilvánvaló utalás Kilgourra! V.I.) . . . Mi lesz a könyvtári katalógus hagyományos és alapvető funkcióival ebben a megváltozott

helyzetben? . . . Ha a katalógus fel akarja mutatni egy szerző összes művét, akkor valakinek meg kell mondania annak a katalógusnak (akár cédulákból áll, akár egy színes tévéképernyő-jének pislogó kis micsodáiból), hogy Coe, Stark és Westlake ugyanaz a személy, hogy "A melankolikus dán" a "Hamlet" egyik kiadása. Ha a "forradalom" azt jelenti, hogy a katalógusnak ezekre az alapvető funkcióira nincs szükség, akkor én például a reakciós erők oldalára állok, és kijelentem, hogy a katalógust alapvető funkcióiban alacsonyítják le."

Freedman egyébként számítógépen dolgozik, de ellenzi a számítógéppel szemben támasztott túlzott igényt. Nem állhatom meg, hogy ismét ne idézzem: "Amikor a mi új gurujaink azt mondják, hogy az "online" PAC (Public Access Catalog, mondjuk nyilvános katalógus, a nyilvános telefon mintájára, bár nem egészen jó ez a magyarázat, hiszen a PAC-ot otthonról is lehet majd használni, míg a nyilvános telefont még az utcáról sem mindig. V.I.), ujjlenyomatunkból kiolvassa, milyen tétel kell nekünk, vagy kiír egy vagy 25 idézést, amelynek mindnek "westl" a közös gyöke, akkor azt mondom, kösz, és gratulációm". A keresőkulcs azonban nem hozza eléink azokat a műveket, amelyeket Coe vagy Stark írt. Ugyanez a helyzet a melankolikus dánnal, vagy azzal a tárgyszóval, hogy "Pillangó": nem számíthatunk rá, hogy megkapjuk a "Pillangók"-at és a "Lepidopterák"-at is – hacsak valaki meg nem mondja gépünknek. (A "westl" gyökkel Freedman Klingour minikájára céloz. Ezt az elektronikus katalógus katalógusfiókjának nevezhetnénk. Az "előkoordinált, derivált, csonkított keresőkulcs" (pre-coordinated, derived, truncated search key) a Westlake szerzőnevet "westl" alakban keresi, és az összes "westl" valamilyen módon már előre össze van állítva a katalógusban.)

Freedman tudatában van a számítógép előnyeinek. A régi, sztatikus katalógus lineáris: méretének irtatlan megnövelése nélkül lehetetlen valamennyi művet valamennyi címe alatt, valamennyi szerzőt valamennyi neve alatt stb. feltüntetni. Az online katalógus képes erre, feltéve, ismétlem, ha megtanítják rá, vagyis a katalogizáló elvégezte a munkáját. Ha pedig nemcsak könyvkatalógusra gondolunk, hanem integrált katalógusra is, ahol tehát cikk, könyvrészlet, külön költemény, filmszék stb. is szerepel, akkor még szembe-tűnőbb a számítógép adta lehetőség nagysága. A számítógép óriási kombináló és elemző képessége tehát nagy előny, hasznosan segíti, egészíti ki a katalógus hagyományos funkcióit, de nem helyettesítheti, még kevésbé korlátozhatja ezeket. Előfordul ugyanis, hogy ezeknél az új online katalógusoknál korlátozzák a műhöz kapcsolható adatelemek számát, s ezzel kiszolgáltatják a régi katalógust egy technológiai divat hőbortjainak.

Míg Freedman a számítógép bálványozása ellen közvetlen érvekkel hadakozik, Farber közvetett káros hatására hívja föl a figyelmet: arra, hogy az olvasó, az online katalógus nagy lehetőségeitől megintatva, még az eddigieknél is hajlamosabb lesz a katalógust a tájékozódás egyetlen eszközének tekinteni. Ebbéli tapasztalatait egyetemi hallgatók körében gyűjtötte. Véleménye szerint, ha jól megtanítják őket a cédulakatalógus használatára (nem szerkesztésének elveire!), akkor meg is elégednek azzal, amit benne találnak, nem szoknak rá, hogy a munkájuk adott szakaszához legjobb forrást keressék, azaz értékeljenek. A katalógus mindenhatóságát sugallja könyvtári elhelyezése is: a belépő rendszerint vele találja magát szemben, mihelyt belép a könyvtárba, mintegy a könyvtár jelképével.

A katalógusnak pedig van hiányossága. Minden könyvtár valamit kihagy belőle: térképet, művészi diát, kormányzati kiadványt. Utalással ugyan hozzájuk irányíthatja

az érdekeltet, mégis csökken az ilyen dokumentum forgalma. Másik hiányosság, hogy a katalógus nem tart nyilván könyvrészletet, egyes költeményt, novellát. Külön mutató, kiadvány ugyan hozzájuk segíthet, de erre valakinek fel kell hívnia az olvasó figyelmét. Még nehezebb ez a kérdés, ha monográfia tartalmaz olyan információt, amelyről a cím nem árulkodik. A metodizmus történetével foglalkozó hallgató például tudhatná meg, hogy Thompsonnak az angol munkásosztály történetéről írt művében talál kitűnő fejezetet e kérdésről? Újabb hiányosság, hogy a katalógus nem értékeli a könyvtár állományát. Igaz, a beszerzés ténye már arra utal, hogy erre érdemesnek ítélték a művet, de néha azért vesznek rossz könyvet, hogy jó például szolgáljon, milyen is a rossz könyv. A katalóguscédulán található kiadási év vagy kiadó ugyan ad valamelyes útmutatást, de nem mindig a legfrissebb mű a legjobb, és ismeretlen kiadó is bukkanhat értékes gyöngyszemre. Recenzió, bibliográfia segíthet az értékelésben, de itt ismét a tájékoztató könyvtáros játssza a főszerepet, nem a katalógus. Nem tökéletesek a tárgyszavak sem, és a cédulán azt sem igen jelzik, hogy a kiadvány a raktárban, kötetesen vagy kölcsönben van.

Még ha e hibákat az online katalógus nem is öröklí mind, bizonyos feladatokat továbbra sem láthat el, pl., hogy megmondja, mely művek alkalmasak a kezdőnek, melyek a kutatás későbbi szakaszában dolgozónak. Az online katalógus tartalmi gazdagsága, sokféle kérdezési lehetősége még jobban megerősíti majd a felhasználót abban a nem teljesen alaptalan, de nehezen megingatható hitében, hogy egyedüli támasza a katalógus. A könyvtárnak azonban nemcsak az a küldetése, hogy átnyújtsa, amit az olvasó kér, hanem hogy nevelje is az olvasót, miként kérjen, hogy valóban meg is kaphassa, amit kér.

Míg eddigi szerzőink magával a katalógussal foglalkoztak, Simonds az online katalógus adatbázisára irányítja figyelmünket – helyesebben az amerikai könyvtáros társadalom figyelmét, de a példa intő példa azoknak is, akik még nem dolgoztak ki gépi adatbázist. Simonds sommásan megállapítja: a MARC adatbázis nem megfelelő alap az online katalógus tartalmi visszakereséséhez. Ez a megállapítás igen súlyos következménnyel jár, tudvalevő ugyanis, hogy a Kongresszusi Könyvtár MARC adatbázisa gyakorlatilag a szabvány az Egyesült Államokban.

Hogyan állhatott elő ez a helyzet? Két évtizede, amikor létrehozták a MARC-formátumot, már többen felhívták a figyelmet arra, hogy ne a cédulakatalógus elektronikus változata legyen, hanem vegyék számításba a jövő igényeit is. Nem hallgattak a jó szóra, sőt, e ballépést tetézték azzal a hibával, hogy összekeverték a MARC-formátumot a Kongresszusi Könyvtár katalógusával, pedig talán ez a rendszer az, amelyik a világon legjobban kötődik a cédulakatalógushoz. Mi lett volna, ha helyet hagytak volna további jelzeteknek? Talán hosszabb katalogizálást, talán több raktározási igényt, de nagy egyszerűsödést az online katalógus létrehozásában. Most, utólag, többféle megoldás jön szóba: a MARC-formátumhoz hozzá lehetne adni a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait, adatokat lehetne keresni, esetleg gépi úton, a címben, tartalomjegyzékben, mutatóban, de minden a szerzőtől és kiadótól tenné függővé a katalogizáló munkáját. Talán fel kellene a szerzőket szólítani, hogy a cím fejezze ki a tartalmat. . . Az ilyen utólagos toldozás-foldozás hátránya az is, hogy ezt minden könyvtárnak magának kellene elvégeznie, s ez éppen az a felesleges párhuzamos munka lenne, amelytől a MARC-kal meg akarták kímélni a könyvtárakat.

Magával a Boole-algoritmusos visszakereséssel is baj van. Mivel a MARC-formátum a művek jelentős részénél csak egyetlen tárgyszót tartalmaz, az "és"-t tartalmazó keresési utasítás figyelmen kívül hagyja ezeket a műveket. Az ilyen rosszul indexelt anyag Boole-kereséséhez feleslegesen nagy számítógép-kapacitásra van szükség.

Valamilyen átmeneti megoldás felbukkanására várnak. A jelenlegi helyzetben ugyanis a között választhatnak, hogy vagy létrehoznak nagy költséggel olyan online katalógust, amely még kevesebbet tud, mint a cédulakatalógus, vagy még nagyobb költséggel lesznek kénytelenek olyan rendszert kiépíteni, amelynek már a kezdet kezdetétől rendelkezésre kellett volna állnia. Ebből a hibából mindazok okulhatnak, akik még nem kötelezték el magukat egy adatbázis mellett, vagy akiknek még nem akkora ez a bázisuk, hogy ne lehetne hajlékonyabbá, lehetőségeiben használhatóbbá, ezáltal a jövő online katalógusát sokkal olcsóbbá tenni, mint e tanulság nélkül.

A négy írás látszólag vitatkozik egymással, pedig ugyanarról beszél: milyen legyen az online katalógus, mekkora legyen benne a gép szerepe, s mekkora az emberé. Nem titkolom, hogy Freedman cikke a legrokonszenvesebb nekem, nemcsak, mert kiegyensúlyozott és szakmailag megalapozott véleményt fejt ki, hanem azért is, mert amit mond, azzal a csipetnyi frivolitással fűszerezi, amely szükséges ahhoz, hogy ne csak az olvasó bírja ki a könyvtáros (egyébként kötelező!) precizkedését, de maga a könyvtáros is.

PAKISZTÁN KÖNYVTÁRÜGYE. – Az elmúlt tíz évben Pakisztán történetében lényeges változások mentek végbe: az ország megcsonkítása, ipari létesítmények, bankok, oktatási intézmények államosítása, tömeges munkaerő-kivándorlás – hogy csak néhányat említsünk. Ilyen háttérrel természetesen a könyvtárügy fejlesztése érdekében tett erőfeszítések sem hozhattak eredményeket, már csak azért sem, mert a tervek a külföldi tapasztalatok alapján születtek és nem számoltak a tényleges belső szükségletekkel és lehetőségekkel. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak lehangoló képet mutatnak. Valamivel jobb a helyzet a közművelődési könyvtárak területén, de itt meg az iskolák könyvtári ellátása megoldatlan. A közművelődési könyvtárak szolgáltatásai helybenolvasásra és kölcsönzésre szorítkoznak. Az állományalakításhoz nincsenek elegendő anyagiak. Gondot okoz az is, hogy a szakképzett könyvtárosokat elcsábítják az olajban gazdag országok. A könyvtári ellátás javulását a nemzeti könyvtár megnyitásától – a tervezését 1983-ban fejezték be – várják. A szakkönyvtárak helyzete és jövője biztatóbb, mert itt a dokumentumok és a szolgáltatások sokfélesége folytán a többi könyvtártípushoz képest már most is magasabb szintű szolgáltatást tudnak nyújtani. Számítógépes információszolgáltatás bevezetését is tervezik. (HAIDER, S. J.: Pakistan librarianship in 1970s. Current issues and emerging patterns. = Libri. vol.3. 1983. no.3. pp.208–235.) TÉGLÁSI Ágnes híradása.

A KÖNYVTÁRGEPESÍTÉS HÁROM SZAKASZA

DE GENNARO, Richard: Library automation and networking perspectives on three decades. (*Library Journal*, vol.108, 1983, no.7, pp.629-635.) c. tanulmányát ZOLTÁN Imre tömörítette.

Világszerte minden területen a decentralizálás trendje figyelhető meg. Így van ez a könyvtárügyben is. A helyzetet elemző szakírók magyarázatát keresik annak a látszólagos ellentmondásnak, miszerint alig 10–15 éve még a hatalmas központi számítógépekhez kapcsolódást tűztük ki egyedül üdvözítő célként a könyvtárak számára, ma viszont a központosítás ellen, a függés lazítása mellett és a helyi önállóság megvalósításáért emelünk szót. Az indokolások egybehangzón arra utalnak, hogy a ma már szinte valamennyi könyvtár számára rendelkezésre álló mikroprocesszorok teremtették meg a teljes online feldolgozás lehetőségét; a számítógépesítés ezáltal bárhol bevezethetővé válik, nem előfeltétel többé ezért valamely konzorciumhoz csatlakozni vagy szolgáltató ügynökséggel megállapodni.

Mélyen benne járunk a gépesítés harmadik évtizedében. Az elsőt, az 1960-ast a kezdetleges helyi rendszerek jellemezték. A másodikban, az 1970-esben a nagy könyvtárhálózatok voltak az uralkodók. A harmadik, az 1980-as jellegzetes vonása a visszatérés a helyi rendszerekhez.

A könyvtárgépesítés ügye és üteme az elmúlt három évtized alatt erősen függött a számítógépes és kommunikációs technika lehetőségeitől és az áráktól. A helyi rendszerek azért domináltak kezdetben, mert az akkori technika csak ezt engedhette meg. A korai hetvenes években megjelentek az első nagy teljesítményű olcsó számítógépek, az intelligens rendszerek és a hatékony távközlési lehetőségek. A kereskedelmi szerek hozzáláttak a miniszámítógépes, kulcsrakész könyvtári rendszerek kifejlesztéséhez és azokat egyedi könyvtáraknak, majd könyvtári hálózatoknak ajánlották fel. A hetvenes évek további nagy vívmánya a MARC formátum és a MARC elosztási rendszer széles körű bevezetése volt, továbbá az OCLC típusú könyvtári számítógépes hálózatok megteremtése, amelyek mind az osztott katalogizálási rendszerekre támaszkodtak.

Az új technika birtokba vétele az egyes könyvtárak számára megfizethetetlen lett volna, ki kellett alakítaniuk az együttműködő hálózati szervezeteket és rendszereket, hogy megoszthassák a számítógépes technika magas költségeit. Megjelentek az első úttörő vállalkozások (OCLC, RLIN, WLN) s bevezették az online technikát több ezer kisebb és nagyobb könyvtárban is.

A könyvtárgépesítés kezdete óta megfigyelhető két fejlesztési irány – a helyi rendszerekre összpontosító és a hálózati rendszereket előtérbe helyező – a nyolcvanas években közös pályára terelődött, a nagy teljesítményű és sokoldalú mini- és mikroszámítógépes rendszerek választékának gyors és tömeges elterjesztésével.

Néhány szolgáltatási hálózat megszűnt ugyan, szilárd alapokon áll azonban a három nagyobb vállalkozás (OCLC, RLG, WLN) és az a húsznál több regionális hálózat, amelyet a könyvtárosok hoztak létre főleg az OCLC szolgáltatások terjesztésére.

Ezek a vállalkozások kénytelenek mindinkább alkalmazkodni a gazdasági realitásokhoz, ahol számukra a növekvő finansziális nyomás jelöli ki az utat a versengéstől az együttműködés felé.

A 70-es évek kapcsolatteremtési és hálózatépítési lendülete fokozatosan lefékeződött, hiszen a legtöbb nagy és közép méretű könyvtár addigra már tartozott valahová és a meglevő hálózatok a könyvtári világ lényeges és elfogadott szervezetévé váltak.

A 80-as években várhatóan igen sok könyvtár vásárol és működtet saját számítógépes rendszert, tehát az együttműködéshez a hálózatba tömörülés kényszere megszűnik. A 80-as évek koncepciója a decentralizált hálózat, amelyhez néhány kulcsfontosságú könyvtár számítógépes rendszere és lazán kapcsolódó, változatos módon összehangolt helyi, regionális, országos és speciális célú hálózatok választéka tartozik.

A könyvtárak számára várhatóan már a következő években lehetőség kínálkozik a legtöbb könyvtári művelet ellátására alkalmas kulcsrakész rendszerek megvásárlására. A korábban meghirdetett "totális integrált rendszer" ezáltal valósággá válik.

Biztosra vehető, hogy a kereskedelem ki fog fejleszteni és piacra dob majd miniszámítógépek számára funkcionális komponenseket. Egy példája az ilyen "hozzáilleszthetőségnek" (mix and match) az újabban már kapható szerzeményezési rendszer (acquisition system). Sokan lehetségesnek és kíváncsnak tartják, hogy a 80-as évek könyvtárosa a különböző kereskedelmi cégek sok funkciójú komponenseiből rakja majd össze könyvtári rendszerét, tehát amint az egyes részelemek elavultakká válnak, módjában lesz azokat a piacon beszerezhető újabbakkal felcserélni.

Sokasodnak a piacon a számítógépre alapozott igen változatos szolgáltatások. Itt teszünk említést az egyik ígéretes kezdeményezésről, a Carolton Press REMARC tervezetéről, amely arra vállalkozik, hogy a Library of Congress állományjegyzékének 5,2 millió rekordját géppel olvasható formába konvertálja, és ezt a retrospektív konvertálási lehetőséget a könyvtárak megvásárolhatják.

A kereskedelmi szervek kellő tőkével és rugalmassággal rendelkeznek, hogy kockázatot is vállalva kutassanak újabb piacok és szolgáltatások után. Jelenlétük, tevékenységük és konkurenciájuk termékenyítőleg hat a meglevő hálózatok szolgáltatásaira és a helyi rendszerek fejlesztésére.

A könyvtárosoknak szembe kell nézniük azzal a kérdéssel, hogy mely funkciókat képesek előnyösebben végezni a kereskedelmi szervek, a helyi rendszerek, és melyek azok, amelyek ellátására a szolgáltató vállalatok és a hálózatok az alkalmasabbak.

Hosszú időig a könyvtárgépesítés fő iránya a technikai feldolgozás és a bibliográfiai rendszerek számítógépesítése volt – előbb helyben, majd a szolgáltató vállalkozások révén. A 80-as évek végén ezek a funkciók visszakerültek a helyi könyvtárakhoz. A könyvtárgépesítés fejlesztése és alkalmazása a helyi könyvtár szintjén fog folytatódni, míg a szolgáltató vállalatok a dokumentumok szállítására és szöveges, illetve számszerű adatok elektronikus formában való szolgáltatására helyezik a hangsúlyt.

A régiből az újba való átmenet során az egyedi könyvtárak komoly szerephez jutnak az irodagépesítési rendszerek megvalósításában, ide értve a szövegfeldolgozási, pénzügyi, személyzeti, statisztikai és hasonló funkciókat is. A könyvtárigazgatói irodában csakúgy, mint az információs pultnál a szöveg- és adatfeldolgozó állomások hamarosan megszokottá válnak.

Könyvtári és hálózati szakemberek közötti legvitatottabb témák egyike, hogy vajon szükség van-e a hálózati adatbázisokban az automatizált "egységesített névformák ellenőrzési rendszerére" (authority control systems). Egyes szakértők úgy érvelnek, hogy a számítógépek hatalmas kereső kapacitása ezt feleslegessé teszi és akik mégis emellett vannak, valójában a katalóguscédulákat akarják számítógépes alakban átmenteni. Mások viszont azt állítják, hogy az automatizált authority control lényeges része a géppel olvasható adatbázisnak és a leghatékonyabb szerepét éppen a hálózati szinten tölti be. Megjegyzendő, hogy az OCLC Inc.-nek nem érdeke, de nem is volna képes a meglevő 10 millió rekordos adatbázisnál az automatizált egységesített névformákat megvalósítani. Az RLG eredetileg tervezte ugyan az RLIN adatbázisnál az automatizált egységesített névformákat megvalósítani, de erre legfeljebb csak a kurrens anyagnál kerülhet sor. Általában az az elfogadott álláspont, hogy az authority control kiterjesztése egy könyvtár retrospektív katalógusára sokkal inkább helyi, mint hálózati feladat.

A könyvtárak csak addig fognak a szolgáltató vállalatokhoz fordulni, amíg azok hatékonyan és elfogadható áron tudják kéréseiket teljesíteni. Nagyon is lehetséges, hogy a közeli években fénylemez technika révén jut el a MARC adatbázis gazdaságosan a helyi és regionális felhasználókhoz. De éppígy lehetséges az is, hogy valamelyik kereskedelmi adatbázis-vállalat (DIALOG, ORBIT, BRS) hozzáférhetővé fogja tenni a MARC-file-okat közvetlenül a könyvtáraknak, egyben lehetővé téve, hogy a könyvtárak a használóik számára a géppel olvasható rekordokról másolatokat készíthessenek.

A 80-as években erőteljesebben fog kibontakozni a könyvtárak törekvése, hogy műveleteik és döntéseik terén visszaszerezzék maguknak azt az irányítást, amiről a 70-es években a hálózatok számára lemondtak. Könyvtárigazgatók a saját kulcsfontosságú tevékenységük fölötti felelősséget ugyanis nem ruházhatják át olyan külső képviselőtekre, amelyekről nem is igen várható el, hogy felismerjék a helyi politikai és pénzügyi környezet által megkívánt teendőket. A hálózatoknak most már versenyezniük kell a helyi rendszerekkel.

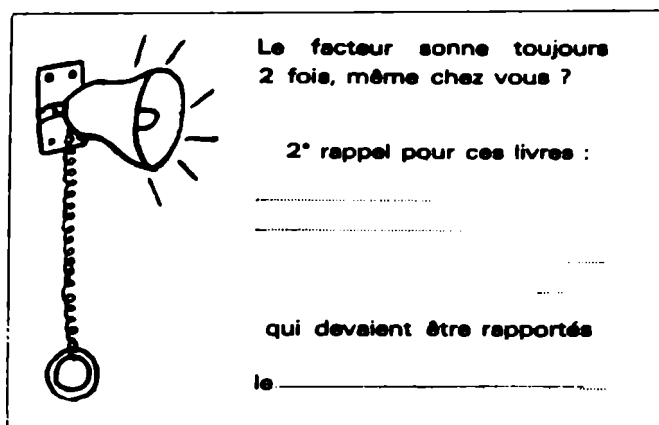
Miközben a könyvtárak megteremtik a helyi online katalógusokat és géppel olvasható formába konvertálják a retrospektív rekordjaikat, szükségképpen előnyben részesítik saját rendszereiket és adatbázisaikat.

Megjelennek a színen a decentralizált hálózatok, maximális önállóságot engedve valamennyi résztvevő könyvtárnak. Néhány ilyen megvalósítási kísérlettel már találkozhattunk. Ilyen például az a kanadai kezdeményezés, amely – mint decentralizált országos könyvtári és információs hálózat – egyedi terminálokról közvetlen hozzáférést garantált az információs rendszerek gazdag választékához. Ezt elérendő a National Library of Canada együttműködik a Trans Canada Telephone System számítógép-kommunikációs csoportjával (Computer Communications Group, CCG), amely a számítógépes rendszerek egybekapcsolására a speciális DATAPAC kommunikációs rendszert fejlesztette ki; az

1982-ben készült kísérleti terv, az iNet Gateway Project azt a célt tűzte ki, hogy kulcsszerepet betöltő hat kanadai könyvtár, valamint különféle állami és kereskedelmi információs vállalatok számítógépes rendszereit egy nyílt hálózatban kapcsolja össze.

Az előbbi kanadai kezdeményezés annak az amerikai stratégiának egy változata, amely keresi a koordinálási lehetőséget az RLG, a WLN és az LC rendszerek között. A kanadai kísérletek jelentőségét korai volna túlbecsülni, de ha az idő igazolni fogja, úgy más országok nyílt információs hálózatainak is modellül szolgálhat.

Gyors ütemben távolodunk a hetvenes évek törekvéseitől, az OCLC-re és néhány más számítógéptől-számítógépig összekapcsolt hálózatra épített hierarchikus vagy centralizált országos könyvtár koncepciójától. A decentralizált rendszereknek és szolgáltatásoknak szemünk előtt kibontakozó sokfélesége harmonikusan illeszkedik formálódó információs társadalmunk fő áramlataihoz.

"A postás mindig kétszer csenget, ugye Önnél is? Másodszor figyelmeztetjük az alábbi könyvek visszaadására."
(Mediatthèques publiques, 1983. 67-68.no.)

A TUDOMÁNYOS-MŰSZAKI INFORMÁCIÓELLÁTÁS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK IRÁNYAI A SZOVJETUNIOBAN*

BATENKO, AL'BINA IVANOVNA

A tudományos-műszaki forradalom és a tudomány közvetlen termelőerővé válása meghatározó szerepet játszik a társadalmi-gazdasági fejlődésben. Az ismeretek, a tapasztalatok, az információk a fejlesztésnek ugyanolyan fontos forrásaivá váltak, mint az energia, a nyersanyagok, a berendezések, a gépek. Mindez az iparilag fejlett országokban a tudományos-műszaki információs rendszerek kialakulásához vezetett.

A Szovjetunióban is létrejött és eredményesen működik az országos tudományos-műszaki információs rendszer (OTMIR), amelynek felépítése összhangban van a népgazdaság irányítási struktúrájával. Az OTMIR fő feladata, hogy felderítse, gyűjtse, feldolgozza, elemezze, kiértékelje, tárolja, visszakeresse és terjessze a publikált hazai és külföldi dokumentumokban, valamint a nem publikált anyagokban található információkat.

A tudományos-műszaki és egyéb szakkönyvtárak hálózata (53 000 könyvtár), mint a primer források legfontosabb őrzőhelye részét képezi az OTMIR-nak. Legfontosabb láncszemeit a vállalatok, intézmények, kutatóintézetek, tervezőirodák könyvtárai jelentik, amelyek a szakkönyvtárak 70%-át teszik ki. A könyvtári hálózatban egyre nagyobb szerepet töltenek be az ipari, az ipari-kutatói és mezőgazdasági-ipari egyesületek könyvtárai. A könyvtári ellátás és a hálózat módszertani irányításának fő funkcióit az egyes népgazdasági ágazatokban a minisztériumok és más főhatóságok központi könyvtárai, az egyes régiókban pedig a köztársasági tudományos-műszaki könyvtárak, illetve a területi tudományos-műszaki információs központok könyvtárai töltik be.

Az olvasók differenciált ellátása szempontjából kiemelkedő jelentőségű volt a nagy szakkönyvtárak részlegeinek (fiókkönyvtárainak) létrehozása, ami elősegítette a könyvtári hálózatok könyvtári-bibliográfiai erőforrásainak teljesebb és operatívabb kihasználását.

Így az országos tájékoztatási rendszer jelenleg az intézmények négy szintjét foglalja magába:

– Az *első* – össz-szövetségi – szinthez az össz-szövetségi információs intézmények tartoznak. Ezeknek az a feladata, hogy a népgazdaságot feldolgozott információkkal lássák el, a hazai és külföldi tudományos-műszaki szakirodalom és dokumentáció különböző típusainak centralizált feldolgozása alapján. E szint könyvtárai rendelkeznek az országban a legteljesebb és a különböző dokumentumtípusokat felölelő tájékoztató apparátussal.

– A *második* – ágazati – szint az egyes népgazdasági ágazatok központi tudományos-műszaki információs intézményeit és a központi, ágazati tudományos-műszaki könyv-

*A Szovjet Kultúra és Tudomány Házában 1984. október 24-én elhangzott előadás szövege.

tárat foglalja magába. A tudományos-műszaki tájékoztatás ágazati központi intézményei – támaszkodva az össz-szövetségi intézmények információs anyagaira, valamint a hazai és külföldi szakirodalomra és dokumentációra, – az igényeknek megfelelően kialakított tematika szerint látják el kiértékelt és célra orientált információkkal a minisztériumokat, főhatóságokat, vállalatokat és szervezeteket. A központi ágazati tudományos-műszaki könyvtárak az illető népgazdasági ágazat fejlődési irányainak és feladatainak figyelembevételével gyarapítják állományukat.

– A *harmadik* – regionális – szint a köztársasági tájékoztatási intézetekből és az ágazatközi területi tudományos-műszaki információs központokból, valamint a köztársasági és területi központi tudományos-műszaki könyvtárakból áll. E szervezetek fő feladata a kormányzati szervek, valamint a köztársasági, körzeti, megyei irányítás, továbbá – főhatósági hovatartozástól függetlenül – az adott régió vállalatai, intézményei és szervezetei kiértékelt és célra irányított információkkal való ellátása. Munkájukban felhasználják az össz-szövetségi és az ágazati központi információs szervezetek anyagait, továbbá gyűjtik és felhasználják a hazai és külföldi tudományos-műszaki szakirodalmat és dokumentációt, figyelembe véve a köztársaság, a körzet és a megye gazdasági fejlődésének sajátosságait.

– A *negyedik* – elsődleges (alsó) – szintet a speciális információs központok, valamint a kutatóintézetek, tervezőirodák, vállalatok információs részlegei, továbbá a tudományos-műszaki fő- és báziskönyvtárak jelentik, amelyek a szakemberek közvetlen kiszolgálását végzik.

Megjegyzendő, hogy az össz-szövetségi szinthez tartozó könyvtárak egyben információs központok, és ellátják mindazokat a funkciókat, amelyeket az OTMIR-ről szóló rendelkezés az össz-szövetségi tudományos-műszaki információs szervezetekre ruházott. A második (ágazati) és harmadik (regionális) szinthez tartozó könyvtárak szorosan együttműködnek a megfelelő információs szervezetekkel.

A tájékoztatási részleggel nem rendelkező vállalatok, intézmények és szervezetek tudományos-műszaki és egyéb szakkönyvtárai a könyvtári ellátás mellett információs szolgáltatásokat is nyújtanak. A vállalatoknál, illetve a tudományos-műszaki információs intézményekben az információs és a könyvtári szolgáltatásokat egységes állományra alapozzák. A Szovjetunió tudományos-műszaki és szakkönyvtári hálózata jelenleg több, mint kétmilliárd könyvvel, folyóirattal és egyéb dokumentummal rendelkezik. A tudományos, műszaki és egyéb szakkönyvtárak állandó olvasóinak száma meghaladja a 41 milliót, s évente mintegy 1,4 milliárd könyvet, folyóiratot és egyéb dokumentumot, valamint 172 millió oldalnyi másolatot vesznek igénybe.

A tudományos-műszaki és egyéb szakkönyvtárak hálózatának szervezeti felépítése lehetővé teszi, hogy e könyvtárak hatékonyan lássák el mindazokat a funkciókat, amelyek az OTMIR keretében rájuk hárulnak, s összhangban áll az OTMIR általános szervezési elveivel és struktúrájával.

Az ipari-kutatási egyesülések, valamint a mezőgazdasági-ipari komplexumok létrejötte megkövetelte a könyvtárak centralizálását, s ezzel együtt olyan fő- és báziskönyvtárak kialakítását, amelyek központosítva végzik el a fő munkafolyamatokat. Az ipari egyesülés dolgozói a komplexum bármely könyvtárának állományához hozzáférhetnek.

A főkönyvtár az egyesülés könyvtárainak állományára alapozva egységes tájékoztatási apparátust épít ki, s naprakész tájékoztatást nyújt a hozzátartozó könyvtárak új beszerzéseiről.

A könyvtárak típusuktól és az OTMIR-ban betöltött funkcióiktól függően szerzik be a primer dokumentumokat. Fejlett az ágazatközi, ágazati és regionális állománygyarapítási koordináció, a gyűjtőkörök egyeztetése, a primer dokumentumok központosított feldolgozása. Az egységes ágazati és regionális tájékoztatási apparátus alapot nyújt a hálózat dokumentumállományának megszervezéséhez és használatához. Megvalósulóban van az egybehangolt állományépítés az azonos szakterületen (pl. építőipar, gépipar, kémia, mezőgazdaság, bányászat és kohászat) működő könyvtárak között, s ugyanígy a nagy regionális könyvtárhálózatokban. Az állománygyarapítás javítása érdekében a könyvtárosok rendszeresen, s különféle módszereket (kérdőív, interjú, a teljesítetlen kérések elemzése) alkalmazva vizsgálják az olvasók igényeit.

Létrehozták az országban a tárolókönyvtárak rendszerét a kevésbé használt, de tudományos és kulturális szempontból értékes irodalom számára. Minden könyvtár – felügyeleti hovatartozására való tekintet nélkül – tárolókönyvtárban helyezi el kevésbé használt dokumentumait, s szükség esetén könyvtárközi kölcsönzés révén vagy másolatban veszi őket igénybe. A szakirodalom racionális elosztását célozza a tudományos-műszaki könyvtárak között széles körben elterjedt állománycseré.

Az OTMIR bármely szintjéhez tartozó könyvtár tájékoztató-bibliográfiai munkája mindenekelőtt a központi bibliográfiai kiadványokon (referáló lapok, nyomtatott központi katalógusok, tematikus bibliográfiai sorozatok stb.) alapszik. Ez lehetővé teszi, hogy aktívabban hasznosuljanak az össz-szövetségi és ágazati bibliográfiai források, kibővídjön a tematika és növekedjék a könyvtárakban készített bibliográfiai segédletek száma. A tervek között szerepel, hogy megteremtik az ajánló bibliográfiák egységes rendszerét, amely kiterjed valamennyi, a népgazdaságban tömegesen művelt szakmára.

A különféle típusú könyvtárak együttes munkája a koordináció és a kooperáció elvére épül. A hazai és külföldi irodalom gyarapítási terveinek egyeztetése és a szakosított, központosított regionális állományok létrehozása biztosítja a legkülönbözőbb olvasói kategóriák legteljesebb könyvtári ellátását.

A tudományos-műszaki és egyéb szakkönyvtárak legfontosabb feladata a dolgozók ideológiai-politikai nevelése. A könyvtárak széles körű segítséget nyújtanak a kommunista munka iskoláinak, a gazdasági oktatási rendszernek, s könyvtári-bibliográfiai szolgáltatásokkal segítik a politikai és szakmai önképzést. Mindez elősegíti a könyvtári olvasók (munkások, mérnökök, kutatók, szakemberek) kommunista világnézetének, ideológiai meggyőződésének kialakulását, erkölcsi tulajdonságai és aktív életfelfogásuk kifejlődését.

Az OTMIR fejlesztése azon az úton halad, hogy Országos Automatizált Tudományos Műszaki Információ Rendszerré (OATMIR) váljék. Az OATMIR alapját az automatizált információk központok fejlett hálózata fogja képezni, amely kiterjed minden össz-szövetségi, ágazati és köztársasági tudományos-műszaki információs intézményre, valamint az ország tudományos-műszaki könyvtárainak jelentős részére. Az automatizált információk központok hálózata olyan osztott adatbankként működik, amely a hírközlő csatornákon keresztül a felhasználók számára lehetővé teszi a faktografikus és a doku-

mentumokra vonatkozó információk elérését, s a primer dokumentumokhoz való hozzáférést.

Az információk teljességét és komplex voltát az OATMIR központjai fogják garantálni. Ezek a központok a világ információtermésének feldolgozása alapján problémára orientált adatbázisokat hoznak létre, s kapcsolatban állnak a külföldi és nemzetközi rendszerekkel, elsősorban a KGST-tagországok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerével. Az információk elérhetőségét és kényelmes használatát modern adatbáziskezelő eszközök (pl. interaktív terminálok) széles körű bevezetésével biztosítják. Az információk bevitelének és visszakeresésének (beleértve a retrospektív keresést is) hatékonyságát szolgálja a nagy teljesítményű számítógépek, a nagy kapacitású optikai tárolóberendezések, a terminálok és a kábeltelevízió széles körű elterjesztése.

A fentiek értelmében jelenleg az OTMIR legfontosabb feladata, hogy az országban kialakítandó automatizált központok hálózatára támaszkodva intenzív módon bevezesse az automatizált szolgáltatások különféle formáit. Ilyen körülmények között a tudományos-műszaki könyvtáraknak folyamatosan át kell alakítaniuk tevékenységüket mind a hagyományos könyvtári munka terén, mind pedig az információs és könyvtári szolgáltatások automatizálása és gépesítése következtében – a tárgyköröket és a nagyságrendeket illetően.

Ezzel összefüggésben az ország társadalmi-gazdasági és tudományos-műszaki fejlődése szempontjából a fő feladatok a következők.

1. Az információk feldolgozásának és szolgáltatásának átfutási időit le kell rövidíteni. E feladat megoldása feltételezi a munka hatékonyságának növelését a könyvtári ellátásban, a technológia javítását modern műszaki berendezések alkalmazásával, valamint a könyvtári-bibliográfiai és az információs tevékenységekre megállapított normák betartásának szigorú ellenőrzését.

2. Kiemelten kell gondoskodni az össz-szövetségi, köztársasági (köztársaságközi), ágazati (ágazatközi) tudományos-műszaki programok és a régiók, valamint a területi-ipari komplexumok programjainak információellátásáról, s megvalósulását figyelemmel kell kísérni. Ennek során alkalmazni kell a tájékoztató munka valamennyi módszerét és formáját, meg kell valósítani az igényeknek elébemenő tájékoztatást, s fontossági sorrendet kell érvényesíteni az ellátásban.

3. Jelentősen növelni kell a hazai és külföldi tudományos és műszaki eredményekről szóló információkat tudományosan elemző és kiértékelő, szemletanulmány jellegű információs feldolgozások volumenét. Az információs-bibliográfiai kiadványok körében emelni kell a szemle jellegű információk részarányát, operatívan és célzottan kell ellátni az információs szolgáltatásokat tematikus gyűjteményekkel, fejleszteni kell a szelektív információterjesztést.

4. Az OATMIR-t, s ezen belül elsősorban az automatizált tudományos-műszaki információs központok hálózatát a tervezett szintre kell fejleszteni, s a bibliográfiai és faktografikus információkat mikrohordozókon és géppel olvasható formában, híradástechnikai csatornákon keresztül kell széles körben terjeszteni. E feladat megoldásában fontos szerep jut az automatizált rendszerekben részt vevő tudományos-műszaki könyv-

táraknak, amelyek primer dokumentumokkal, méretazonos és mikromásolatokkal, valamint bibliográfiai információkkal biztosítják e rendszerek működését.

5. Az új technológia bevezetése érdekében meg kell szervezni az OTMIR és a tudományos-műszaki könyvtárak munkatársainak továbbképzését. Ugyanakkor célszerű fejleszteni a felhasználók képzését is, tekintettel az új munkakörülményekre.

Az ország tudományos-műszaki könyvtári hálózata fejlesztésének fő iránya az, hogy állományuk alapvető része következetesen és fokozatosan az OATMIR dokumentumbázisává váljék. E folyamat a tudományos-műszaki könyvtárak egy sor alapvető tevékenységében megmutatkozik:

- információs adatbázisok létrehozása és kezelése az egyes népgazdasági ágazatokban, együttműködve a különböző szintek tudományos-műszaki információs intézményeivel;
- a felhasználók valamennyi kategóriája számára biztosítani a dokumentumállományokhoz való hozzáférést, beleértve – terminálok kiépítésével – a távhozzáférést is;
- bibliográfiai és faktografikus információk szolgáltatása online üzemmódban, szelektív információterjesztés és a vezetők differenciált információellátása;
- eredeti dokumentumok vagy azok méretazonos, illetve mikromásolatainak szolgáltatása;
- tájékoztató-bibliográfiai kiadványok, témabibliográfiák összeállítása, gépesített információtároló és -visszakereső rendszerek kialakítása és működtetése;
- a gyarapítás, feldolgozás, tárolás és a raktári kiszolgálás munkafolyamatainak automatizálása, illetve gépesítése.

Mindezek megvalósításában igen nagy szerepet vállal az Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár (Gosudartstvennaâ publicnaâ naučno-tehničeskaâ biblioteka – GPNTB), amely az ország tudományos-műszaki könyvtári hálózatának vezető könyvtára.

A GPNTB automatizált rendszert dolgozott ki a külföldi kiadványok lelőhelyének nyilvántartására. A rendszer tartalmazza az egyes könyvtárak kódjait, amelyek egybevágóan a tudományos-műszaki információs szervezetekben, valamint a tájékoztatási és könyvtári gyakorlatban alkalmazott jelölési rendszerrel. A rendszerbe eddig több mint 1500 könyvtár és információs szervezet kapcsolódott be, s évente több mint 70 ezer külföldi időszaki kiadvány adatait jelenti. A műszaki bázist ESZR számítógép képezi.

A rendszer a következő szolgáltatásokat nyújtja:

- lelőhelytájékoztatás az ország tudományos műszaki könyvtáraiban és információs szervezeteiben található külföldi kiadványokról;
- a felhasználók egy-egy tárgykörre vagy bibliográfiai adatokra vonatkozó kérdéseinek megválaszolása (a lelőhely megadásával) mind az új beszerzéseket, mind a retrospektív állományt illetően;
- különböző statisztikák összeállítása;
- a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények külföldi előfizetéseinek elemzése;
- információs adatbázisok összeállítása mágnesszalagon.

A rendszer adatbázisát felhasználják a *"Külföldi könyvek össz-szövetségi központi katalógusa"* c. kiadvány elkészítéséhez és kiadásához is.

A külföldi kiadványok lelőhelytájékoztató szolgálata mellett a GPNTB-ben még a következő rendszerek működnek: az NTMIR-tagországok időszaki kiadványainak gépesített nyilvántartási rendszere, a könyvtárközi kölcsönzéseket nyilvántartó rendszer ("Abo-nent"), s bevezetés alatt áll a külföldi könyvekről és a hazai irodalomról tájékoztató, össz-szövetségi könyvtári-bibliográfiai rendszer.

Folyamatban van a GPNTB automatizált rendszerének kialakítása a könyvtári munkafolyamatok komplex gépesítésére és egységes információs bázis létesítésére.

Az integrált, gépesített könyvtári-információs rendszer hat alrendszert foglal magába; ezek közül az egyik lehetővé teszi a párbeszédés üzemmódot, s a következő funkciók ellátására alkalmas:

1. bibliográfiai keresés a külföldi könyv- és folyóiratállományban;
2. tájékoztatás a GPNTB állományában levő külföldi könyvekről és folyóiratokról, megadva egyben raktári jelzetüket is.

Az alrendszer lehetővé teszi a keresést a bibliográfiai leírás elemei, illetve azok tetszőleges logikai kombinációi szerint. Ezzel jelentősen kibővültek a konferenciaanyagokban való bibliográfiai keresés lehetőségei.

Napjainkban a GPNTB automatizált rendszerének 3. lépcsőjén dolgoznak, amely a képernyős terminálok széles körű alkalmazását tűzte ki célul, s a most szerveződő információfeldolgozó központ műszaki bázisának közös használatára épül. A távolabbi jövő terve, hogy a GPNTB automatizált rendszere szoros együttműködésbe lép az ország automatizált tájékoztatási központjainak hálózatával, s így bővülni fognak mind a GPNTB, mind az egész hálózat használóinak nyújtott szolgáltatások az adatbázisokhoz való hozzáférést lehetővé tevő, helyi és távolsági képernyős terminálok révén.

A belátható jövőben a tudományos-műszaki könyvtári hálózat fejlődésére az információszolgáltatási folyamatok intenzívebbé válása lesz jellemző. A könyvtári-bibliográfiai munka operativitása és minőségi javulása, a tevékenységi kör kibővülése mindenekelőtt az új, információs és könyvtári technika és technológia révén valósul meg. Ez jelentősen emelni fogja a munka termelékenységét, megszilárdítja a végrehajtási fegyelmet, s általában növeli a könyvtári és információs-bibliográfiai tevékenység hatékonyságát.

JAPÁN KÖNYVTÁRI ÉS INFORMÁCIÓS RENDSZERE

CHANDLER, George: The Japanese library and information system: a broad comparative survey of its evolution and structure 1947–82. (*International Library Review*, vol.15. 1983. pp.389–407.) alapján TÉGLÁSI Ágnes tömörítése.

A rendelkezésre álló kevés számú dokumentum és Japán könyvtáraiban tett személyes látogatása arra indította a szerzőt, hogy kronológiai sorrendben feltárja Japán könyvtári és információs rendszerének alakulását 1947 és 1982 között, s egyben ajánlja a japán modellt Ázsia és Óceánia országainak.

* * *

1947. A Japán Könyvtáros Egyesület újjászervezése. Ez volt az első lépés az országos könyvtári rendszer kialakítása felé vezető úton. A JKE alapításakor 966 főt, 1979-ben már 4183 tagot számlált, köztük 1486 testületi tagot. Az egyesület 26 főfoglalkozású munkatársat alkalmaz. Az egyes szekciók a könyvtár- és információügy valamennyi ágát átfogják. A szekciók mellett bizottságok is működnek, feladataik közé tartozik a terminológiai kérdések tisztázása, kutatásirányítás, felmérések készítése stb. Az egyesület főbb kiadványai között a havonta megjelenő *Library Journal*, a negyedévenként megjelenő *Modern Library* és az évente megjelenő könyvtári statisztikák érdemelnek említést. Az egyesület gondozásában jelent meg a japán könyvtárakról készült, 1958-as és 1980-as felmérés anyaga angol nyelven. Az egyesület kiterjed valamennyi könyvtártípusra és információs központra; 14 kisebb szakmai szervezet országos összefogója.

Az Országgyűlési Könyvtár létesítéséről szóló törvényt ugyancsak ebben az évben adták ki, amerikai mintát követve. Az Országgyűlési Könyvtár lett Japán nemzeti könyvtára. A korábbi Császári Könyvtár, amely alapításától, 1872-től működött nemzeti könyvtárként, az Országgyűlési Könyvtár része lett. Gyűjteményét és szolgáltatásait hét főosztályba sorolja a szervezeti szabályzat. A nemzeti könyvtár egyaránt szolgálja az országgyűlést, az egyes könyvtárakat és a lakosságot. Az adminisztrációs főosztály felelős az Országgyűlési Különgyűjteményért és a hozzá kapcsolódó olvasói övezetért, a Császári (Ueno) Könyvtárért és a Keleti (Toyo) Könyvtárért. Érdekesség, hogy a nemzeti könyvtár élére váltakozva hol általános vezetői képességekkel, hol könyvtári szakképzettséggel rendelkező igazgatót neveznek ki. Az Országgyűlési Könyvtárról szóló törvény kimondja, hogy az igazgatót a parlament két házának elnökei nevezik ki. Fizetése és rangja miniszteri tisztségnak felel meg. Helyettese – aki miniszterhelyettesi rangban van – kinevezése

és felmentése a könyvtárigazgató hatáskörébe tartozik. Az Országgyűlési Könyvtár felügyeletét a parlament két háza által kiküldött állandó bizottság látja el, amely félévenként ülésezik. Az üléseken tesz eleget a könyvtár igazgatója beszámolási kötelezettségének. Emellett működik még egy koordináló bizottság, melynek tagjai: az állandó bizottság két elnöke, a Legfelsőbb Bíróság egy bírása, akit a Legfelsőbb Bíróság elnöke nevez ki. A bizottságnak javaslattevő joga van. Ajánlásokat csupán az országgyűlés és a kormány törvényhozó és végrehajtó szerveinek könyvtári és információs ellátására tehet, de nem tartozik feladatkörébe sem az ország egészének nyújtandó szolgáltatások, sem a könyvtár nemzeti funkcióiból adódó tennivalók fejlesztése. E hiányosságok kiküszöbölésére alakították meg 1978-ban az országgyűlés tagjaiból álló Könyvbarát Ligát.

1950. Közművelődési könyvtári törvény. A következő fontos lépés a közművelődési könyvtárakról szóló törvény kiadása volt. A háború végére a legtöbb közművelődési könyvtár elpusztult, így az első teendők közé tartozott a közművelődési könyvtárak létrehozása, illetve újjászervezése és az egész országra kiterjedő könyvtári szolgálat kiépítésének megkezdése. A könyvtárak alapításához nyújtott állami adókedvezmény ellenére 1980-ig csak 1200 közművelődési könyvtár létesült. 1979-es adatok szerint a nagyvárosok 23%-ában, a kisvárosok és falvak 75%-ában egyáltalán nem működött közművelődési könyvtár. A közművelődési könyvtári törvény hibája, hogy a köznevelési törvény szellemében fogalmazták meg, és így túlságosan nevelés-központúra sikerült. A közművelődési könyvtár feladata, hogy a lakosság minden rétegét ellássa szolgáltatásaival; ugyanakkor a számadatok azt bizonyítják, hogy a könyvtári forgalom 53%-át a gyerekek bonyolítják le, így jogos igényként merült fel a felnőtteknek nyújtandó szolgáltatások körének kibővítése és a hátrányos helyzetűek ellátásának megszervezése.

1953. Törvény az iskolai könyvtárakról. Az iskolai könyvtárakról szóló törvény ösztönzőbb hatású volt, mint a köznevelődési könyvtáraké. 1981-re a 40 ezer általános-, közép- és felsőoktatási intézmény 98%-ában működött könyvtár. Ez lehetővé tette, hogy a közművelődési könyvtárak nagyobb súlyt helyezzenek a széles olvasóközönség számára nyújtott könyvtári és információs szolgáltatásokra, tekintve, hogy az oktatási-nevelési funkciót jelentős mértékben átvállalták az iskolai könyvtárak. A törvény megalkotásánál az amerikai gyakorlatot vették figyelembe, mely szerint az iskolai forrásközpontokban tanár-könyvtárosok dolgoznak, akik a tanárokkal azonos erkölcsi és anyagi megbecsülésben részesülnek. Ennek ellenére 1980-ban 8000 iskolai könyvtáros dolgozott Japánban tanári képesítés nélkül. A Japán Iskolai Könyvtárosok Egyesületének irányelvei többek között kimondják, hogy

- az iskolai könyvtárakban tegyék kötelezővé a tanárkönyvtáros kinevezését;
- hozzanak létre forrásközpontokat és gondoskodjanak ezek fejlesztéséről;
- kis településeken az iskolai könyvtár is járuljon hozzá a lakosság könyvtári ellátásához;
- alakítsanak országos pedagógiai információs hálózatot.

1979-es adatok szerint a főiskolák könyvtáraiban átlagosan 13 500 kötet található, egy tanulóra 15,1 kötet jut, és a tanár-könyvtárosok a teljes személyzet 89%-át teszik ki.

Nem ilyen kielégítő a helyzet a középfokú oktatási intézmények könyvtáraiban. Itt átlagosan 6500 kötet található iskolánként, egy tanulóra 8,9 kötet jut, és csak 38% a tanár-könyvtárosok aránya a teljes személyzet létszámához képest. Az alpfokú oktatásban még kedvezőtlenebb a helyzet: egy könyvtárra átlagosan 4400 kötet jut, egy tanulóra 7,5 kötet jut és csak 27% a tanár-könyvtárosok aránya.

1957. Törvény a Japán Tudományos és Információs Központ (JICST) létesítéséről. A dolgok logikus menetéből következett, hogy a japán kormány intézkedett a JICST létrehozásáról. (Így jött létre egyébként – szintén az Unesco támogatásával – 1952-ben Indiában az INSDOC, 1954-ben Egyiptomban a NIDOC, 1955-ben Pakisztánban a PANSDOC). Az Országgyűlési Könyvtár korábban már felismerte a tudományos-műszaki információs szolgáltatások szükségességét és 1953-ban felállított egy tudományos műszaki részleget, amelyet jelenleg is 50 fővel működtet. A JICST létrehozása nem tette feleslegessé az Országgyűlési Könyvtár tudományos műszaki részlegét, sőt – a JICST szabályzata szerint – együttműködik vele. A JICST pénzügyi támogatást kap a kormánytól szolgáltatásai fejlesztésére. Feladata a tudományos-technikai információ gyűjtése, szisztematikus feldolgozása és szétsugárzása. Gazdag folyóirat-, kutatási jelentés- és szabadalomgyűjteményen alapul a központ referáló tevékenysége. A referátumokat külső szakemberekkel (mérnökök, természettudósok) íratják, de a JICST-ben dolgozó 100 információs szakember is rendelkezik műszaki képzettséggel. A referátumok egyébként kb. 100 angol szó terjedelműek. A JICST saját, online módon hozzáférhető adatbázissal rendelkezik, s kapcsolatban áll a CA Search, a MEDLINE és a TOXLINE adatbázisokkal.

1978. Az egyetemi könyvtárak külön pénzösszeget kapnak, hogy bizonyos szakterületek (orvosi, élettani, műszaki és az agrár) periodikumgyűjteményét szisztematikusán kifejlesszék és kapcsolódjanak az országos információs rendszerhez. A költségeket az Oktatási Minisztérium fedezte. A támogatás egyelőre csak az országos jelentőségű nagy egyetemi könyvtárakat érintette. Az intézkedés hatására 1981-re már 9000 címmel nőtt a jelzett területek periodikumainak száma.

Az Országgyűlés tagjaiból álló Könyvbarát Liga megalakulása szintén 1978-ra esik. Fő feladatai közé tartozik, hogy szorgalmazza a könyvtári állomány jobb kihasználását, segítsen az Országgyűlési Könyvtárak szolgáltatásai folyamatos fejlesztésében és javításában, nyújtson lehetőséget tagjainak, hogy tájékozódjanak a kurrens és a régi irodalomról és támogassa azokat a megmozdulásokat, amelyek az olvasási szokásokat kialakítják és növelik az olvasási kedvet.

1986. Az Oktatási Minisztérium ekkorra tervezi a Tudományos Információs Központ létrehozását Tokióban. A központ feladata lesz az információellátás koordinálásán kívül az online szolgáltatások kiépítése, a bibliográfiai adatszolgáltatás megszervezése, központi katalógus felállítása és a könyvtárhasználók elméleti és gyakorlati oktatása.

* * *

Japán nemcsak az ország határain belül kívánja megvalósítani az együttműködést, hanem bekapcsolódik a nemzetközi információs rendszerek munkáiba, és részt vesz a nemzetközi munkamegosztásban is. Az utóbbi időben megnövekedett a japán tagok száma a nemzetközi szervezetekben és itt is megfigyelhető az a törekvés, hogy a japán intézmények és szervezetek aktív szerepet vállaljanak a nemzetközi könyvtári- és információügyben. E törekvés jegyében 1982-ben az Országgyűlési Könyvtár rendezte meg az ázsiai és óceániai nemzeti könyvtárak igazgatóinak II. konferenciáját és Japán lesz az 1986-os IFLA konferencia házigazdája is.

„Szállj le a fellegekből, s gondolj rá, hogy vissza kell vinned a könyvtárba ezeket a könyveket Már-ig kellett volna!”
(Mediathèques publiques, 1983. 67-68.no.)

SZEMLE

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
BIBLIOGRÁFIA
1980–1981
BIBLIOGRAPHIA IURIDICA HUNGARICA
1980–1981

Állam- és jogtudományi bibliográfia 1980–1981. Bibliographia iuridica Hungarica 1980–1981. (Összeáll. Nagy Lajos, Balázsne Veredy Katalin) [Közread. az] Országgyűlési Könyvtár. Bp. 1983. 353 p.

Egy bibliográfia megújodása

Szakkbibliográfiák tekintetében nem vagyunk elkényeztetve. Túlságosan sok az olyan összeállítás, amely korrekt regisztráció ugyan, de a tételek együttese nem áll zavartalan összhangban azzal a feladattal, amelyet a bibliográfiának a szaktudományban be kellene töltenie.

Örvendetes kivételként vettük kézbe az Országgyűlési Könyvtár új kiadványát, az Állam- és jogtudományi bibliográfia 1980–1981-es kötetét. Szerkesztőiben a jogi bibliográfia nagy öregjét, az élő klasszikusnak számító Nagy Lajost és a jogi tájékoztatás tekintélyét, Balázsne Veredy Katalint tisztelhetjük. A bibliográfia előzményei ismertek: az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében – Nagy Lajos jóvoltából – készült az 1945 utáni sorozat tizenkét kötete. Úgy tűnik a bibliográfia javára vált, hogy átkerült az Országgyűlési Könyvtárhoz. Itt ugyanis az intézmény fő profiljában készült, kiterjedtebb dokumentációs bázisra támaszkodott, több figyelem is jutott rá.

Mitől jó egy szakkbibliográfia, túlmenően a tételek hiteles és pontos regisztrációján? Mi a titka annak, hogy egy bibliográfia láthatóan a szaktudománynak szerves részévé, hatékony eszközévé válik, minden ízében kötődve annak problémavilágához?

Az egyik titok nyitja a rész és egész kölcsönhatásában rejlik. Az Állam- és jogtudományi bibliográfiában nemcsak az egyes tételek, fejezetek hordoznak hasznos információt számunkra, hanem a bibliográfia anyaga egy magasabb minőségi szinten alkot egészet, amely már több mint részeinek összessége. A feldolgozás tárgyveiben kialakult valóságos arculatnak megfelelő, hiteles portrét nyújt a jogtudományról, s részben a jogi életéről. Ezt elsősorban a részek arányaival éri el: minden a maga helyén van, nincs bennük sem fölösleg, sem hiány. A bibliográfia részleteiben minden magától értetődő, a tételek a maguk természetes helyén, természetes funkciójukban állnak. Ezért olyan hihetetlenül egyszerű és áttekinthető az egész. Az ilyenfajta egyszerűség, világosság, egyenletesség csak hosszú érlelődés eredménye lehet. S tudjuk jól: a letisztult, kiforrott, lényegyet tükröző egyszerűség a legnehezebben elérhető bibliográfiai erény.

Az Állam- és jogtudományi bibliográfia dicséretét egyetlen szóban lehet tömöríteni: forrásértékű munka. Sok egyéb mellett mindenekelőtt jegyzetapparátusa miatt. Ez megszokott jelenség gondos filológiai vagy történeti munkáknál, bibliográfiáknál azonban ritkán találkozunk vele. A jegyzetek a fejezetek végén vannak – sajnos alig olvasható,

apró betűkkel – s utalnak az egyes tételek előző vagy más feldolgozására, történeti vagy más részleteire, vagy éppen a határterületek irodalmáról adnak útbaigazítást. Ezek a jegyzetek összességükben olyan hálót szőnek a bibliográfia korpuszára, amely a rendező elv, jelen esetben a szakrend kohézióján túl az összefüggések más dimenzióját tárja fel, más-fajta kapcsolatok útjaival köti össze az egyes szakcsoportokat vagy tételeket. Ezek a jegyzetek a téma vagy az egyes tételek előzményeihez, egyéb (nem jogi) vonatkozásaihoz vezérlelnek, mondhatnók: az élet, a kutatói heurisztika, a gyakorlat által produkált kapcsolatokat tükrözik. És ez legalább olyan fontos, mint a tételeket néha mereven és formálisan összetartó szakrend, amely gyakorta valójában csak a tárgy azonos voltán nyugszik, s megfelelkezik fontos "mellékes" körülményekről, fazettákról stb., összehozván így olyan tételeket, amelyek a jogi életben nem is tartoznak össze. A tapintatos és okos jegyzetelés révén a bibliográfia nemcsak szakszerűen és korrektül regisztrálja a tárgyéviek irodalmát, hanem eleven és színes beszámoló a szellemi élet egy mozgó, fejlődő organizmusáról.

Ha a bibliográfia metodikájából a fenti jellegzetesség kívánczik is az első helyre, ez korántsem jelenti azt, hogy nem szólhatnánk elismerően a bibliográfia hagyományosabb módszereiről is. Ezzel kapcsolatban kiemelendő a bibliográfiai ökonomizmus, ti. hogy sem több, sem kevesebb adat nem szerepel benne a kelleténél. Mivel a szakrend eléggé kimunkált és részletező, a tételenkénti osztályozás nem volt kíváncsi. Gondoltak egyébként a magyarul nem tudó külföldi felhasználóra is: a fő fejezeteket oroszul és angolul is megnevezik, míg a részletezőbb csoport neve után a könyvtárosok és a kutatók nemzetközi nyelvén, ETO-jelzettel írják le a témát. A tartalomjegyzék teljes részletességgel e két nyelven is olvasható. A bibliográfia folyamatos tételszámozást alkalmaz, erre utal vissza egyetlen indexe, a névmutató. A gyűjtőkört érezhetően gondos mérlegeléssel és mérséklettel, adott esetekben biztos döntésekkel sikerült kialakítaniok. A gyűjtés köre nem parttalan, a határterületekre inkább a bőséges jegyzetek irányítják a használót. Viszont gyűjtőköre határain belül alighanem megbízhatóan teljes. Természetes dolog, hogy a gyűjtőkört nem szűkítik le a magyarországi irodalomra, hanem felveszik a magyar szerzők külföldön publikált műveit is. Fontos ez a szempont: szaktudományról lévén szó, aligha fogadhat el más gyűjtési elvet az, aki a "magyar" jogtudomány bibliográfiáját használja.

Az Állam- és jogtudományi bibliográfia olyan kutatói és tájékoztatási műszer, amely mind a használó, mind a könyvtáros számára biztonságot ad. Minden ízében a bibliográfiai alapfunkciók érvényesítését szolgálja. Egyszerű és klasszikus célkitűzés. Mégis, milyen nehéz és milyen ritkán sikerül teljesíteni.

HORVÁTH Tibor

ERDŐSI Gyula – ROHLA Mártonné: Vezetés és szervezés az innovációban. Bp. 1983. BME soksz. 173 p. (BMEKK Tudományos műszaki bibliográfiák 19.)

Bibliográfia az innováció szervezési kérdéseiről

Három évtizede (1954-ben) indította meg a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára a BMEKK Tudományos Műszaki Bibliográfiák c. sorozatát, melyet az utóbbi években Héberger Károly igazgató szerkesztett. A sorozat hazai szempontból időszerű tudományos-műszaki, gazdasági, esetenként egyetemi problémák válogatott szakirodalmát tárja fel címbibliográfiákban vagy annotált bibliográfiákban. A különféle témák bibliográfiai feldolgozása elsősorban az egyetemi oktatók és kutatók, felsőéves hallgatók, továbbá a kutatásban, fejlesztésben, vezetésben dolgozó szakemberek szélesebb körének kíván segítséget adni egy-egy szakmai probléma irodalmának alaposabb megismeréséhez. Jól szolgálja természetesen a sorozat az érintett tudományos és szakkönyvtárak tájékoztatási munkáját is.

Az utóbbi tíz évben (1973-tól) a BMEKK sorozatában a következő tárgykörök bibliográfiája készült el: számjegyzézlésű (NC) szerszámgépek; diákokthoz; utak hó- és jégmentesítése; közlekedés- és gépjárműzaj; lakótelepek; optikai hírközlés; napenergia felhasználása; mechanikus hajtások. Kitűnik a felsorolásból, hogy mindegyik témakör igen fontos, részben a műszaki fejlesztés, részben az általános műszaki-gazdasági, társadalmi fejlődés szempontjából.

A sorozat legújabb kötete is olyan témakörrel szól, amely rendkívül időszerű az egész magyar társadalmi-gazdasági fejlődés számára. Nem kell különösebben hangsúlyoznunk (bár csak *látszólag* olyan nyilvánvaló), hogy milyen jelentősége van gazdasági nehézségeink leküzdésében, reformterveink valóra váltásában az innovációnak, a társadalom s benne az egyes emberek megújító és megújuló képességének. Amint köztudomású, egyre-másra jönnek létre a különböző szakterületek (ipar, építőipar, mezőgazdaság stb.) innovációs alapjai, amelyek a sikerrel biztató kezdeményezéseket, kockázatvállalásokat támogatják. Nagyon időszerű tehát, hogy az innováció vezetését és szervezését bibliográfiai eszközökkel is elősegítsük.

Ezt a feladatot jól tölti be a BMEKK-sorozat 1983-ban készített s 1984 elején terjesztésre került füzeté, amely az innováció vezetési és szervezési kérdéseinek a hazai könyvtárakban (információs intézményekben) hozzáférhető szakirodalmát tárja fel az 1975-től 1983 júniusáig megjelent, illetőleg beszerzett művek, közlemények regisztálásával.

A bibliográfia elején tömören, világosan fogalmazott tanulmányt olvashatunk Erdősi Gyulától (BME Ipari üzemgazdaságtan tanszék adjunktusa). A szerző az innováció

bonyolult, szerteágazó problémakörének egyik neves hazai szakértője, ebben a témakörben írta kandidátusi értekezését is. Tanulmányában három fő problémacsoporttal foglalkozik: az innováció értelmezésével, az innovációs magatartásra ható tényezőkkel, s az innovációs tevékenység fokozására irányuló törekvésekkel. Összefoglaló jellegű tanulmánya után azt várhatnánk, hogy a bibliográfia a tanulmányban felvetett tárgyköri csoportosítás alapján rendezze majd anyagát. A bibliográfiai tételek elrendezése azonban csak formai szempontok alapján történt. (Ezt némileg ellensúlyozhatta volna egy tárgyköri index.)

A bibliográfia – amelyet *Rohla* Mártonné állított össze – összesen 709 tételt tartalmaz. A magyar nyelvű szakirodalom dokumentumain kívül főként angol, orosz, német, francia nyelvű művek, közlemények találhatók a kiadványban. Az idegen nyelvű művek címeinek magyar fordítását is közli az összeállítás (esetenként nem szó szerinti, hanem a témák lényegére utaló "nyersfordításban"). A magyarra már lefordított idegen nyelvű közleményeknél feltünteti az OMIKK-ban levő fordításnyilvántartás vonatkozó számát is, ami megkönnyíti a fordítások megkérését, illetve másolatok megrendelését.

A bibliográfia a következő dokumentumtípusok feltárására terjed ki: könyvek, könyvjellegű tanulmányok, sorozatok; kutatási jelentések, a kutatási tervekhez kapcsolódó tanulmányok; kongresszusok, konferenciák, kiállítások közleményei; kandidátusi és doktori értekezések; jegyzetek, továbbképző előadások és tanfolyamok jegyzetei (BME Mérnöki Továbbképző Intézet előadásainak jegyzetei); folyóiratközlemények; bibliográfiák.

A felsorolt dokumentumtípusok sorrendisége alkotja a bibliográfia I–VII. fejezetét; mindegyik fejezetben előbb a magyar nyelvű művek, majd az angol, német, orosz, francia s az egyéb nyelvű dokumentumok kerülnek felsorolásra. A folyóiratcikkeknek külön csoportot képeznek a cseh és lengyel nyelven megjelent művek. A feldolgozott folyóiratközlemények egy része annotálva van. A VIII. és IX. fejezet tájékoztat az innováció témakörének hazai és külföldi szakirodalmát gyűjtő budapesti szakkönyvtárakról, illetőleg kivonatot ad az ETO táblázataiból az innováció témájának kereséséhez, feltüntetve azt is, hogy egyes nagykönyvtárak (BMEKK, MKKEKK, OMIKK) milyen ETO-számot használnak az innováció szakirodalmának tárgyköri megjelölésére.

Mindezekon kívül a bibliográfia még a következő kiegészítő részeket tartalmazza: névmutató; a folyóiratok lelőhelyei; az országnevek rövidítése; a lelőhelyek rövidítése; ezek az összeállítások jelentős segítséget adnak mind a könyvtárosoknak, mind a felhasználó szakembereknek az innováció szakirodalmának gyors eléréséhez.

Átolvasva a bibliográfiát, a címben megfogalmazott problémakörökön belül az alábbi nagyobb szakterületeket emelhetjük ki: a kutatás és fejlesztés metodikája, elméleti és gyakorlati kérdései; alkotástan (kreatológia), az "új születésének" intézményei és személyi feltételei; informatika, információrendszerek szervezése a mikro- és makrogazdaságban; jövőkutatás (trendvizsgálat, prognosztika, futuroológia); marketing, konjunktúravizsgálat; szabadalomügy; iparjogvédelem, szabadalmi információ; gazdaságpolitika, iparpolitika, kutatás- és fejlesztéspolitika; a társadalmi-gazdasági megújulás emberi és szervezeti tényezői. E néhány kiragadott szakterület után nézzük most meg a bibliográfia (szűkebb értelemben vett) könyvtári-információs vonatkozásait.

A magyar könyvtárosok közül két tétellel szerepel Héberger Károly (a könyvtárvezetés hatékonyságának javítása, Műszaki Egyetemi Könyvtáros, Zentralblatt für Bibliothekswesen), egy-egy tétellel Bauer József (innováció és könyvtár, TMT), Rohla Mártonné (167 címet tartalmazó bibliográfia az innovációról, BMEKK gépirat), Rózsa György (innováció és információ, Figyelő). (Kiegészítésként jegyezzük meg, hogy a recenzió írójának a Könyvtáros 1982. 3. számában jelent meg rövid, összefoglaló ismertetése az innováció kérdéseiről, és Walleshausen Gyulának a Könyvtári Figyelő 1981. 6. számában a Fejlődnek is a könyvtárak – vagy csak növekednek? (Gondolatok az innovációról) című írása.

Utaltunk rá, hogy a bibliográfia kiterjed az információs rendszerszervezés, az informatika ide vonatkozó, az innovációval szervesen összefüggő szakirodalmának feltárására is. Ezt mutatja olyan folyóiratok feldolgozása, mint például Információ-Elektronika, L'Informatique Nouvelle, Naukovedenie i Informatika. Ahhoz képest azonban, hogy a könyvtári-információs szakma az utóbbi évtizedekben – szinte forradalmi módon – az eddigi leggyökeresebb *innovációs korszakában* él, az erre vonatkozó bibliográfiai válogatást kissé szűkösen találjuk. Persze, ez magyarázható azzal is, hogy ez a bibliográfia nem könyvtári-információs szakemberek számára készült.

Mindent összegezve: a BMEKK sorozatának legújabb kötete – a maga szerkesztési megszorításain belül – igen szakszerű, gondos, értékes munka. Jól szolgálja az innovációval kapcsolatos, sok esetben igen eltérő nézetek megismerését, ütköztetését, s ezáltal a demokratikus véleményformálásnak azt a módját, amit Karl Popper – "piaci" analógiával – a "gondolatok szabadversenyének" nevez.

S hogy konkrét, gyakorlati példával fejezzem be: a magam részéről jól tudtam hasznosítani ezt a bibliográfiát ahhoz a (belső használatra írt) tanulmányomban, amelyet az információ és innováció kapcsolatrendszeréről készítettem.

GYÖRE Pál

7-7803
P 02
РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ЦЕНТРАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА

ПРОБЛЕМЫ
АКАДЕМИЧЕСКИХ
БИБЛИОТЕК
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ
СТРАН ПРИ НАУЧНО-
ИНФОРМАЦИОННОМ
ОБСЛУЖИВАНИИ

ТЕМАТИЧЕСКИЙ СБОРНИК

Problemy akademičeskikh bibliotek socialističeskikh stran pri naučno-informacionnom obsluživanii. Tematičeskij sbornik. (Red. Elena Savova, György Rózsa. . .) Sofiá, 1981. BAN, 242 p.

A tudományos tájékoztatás helyzete a szocialista országok akadémiai könyvtáraiban

A tudományos kutatómunka integrálásából eredően a kutatómunkát információval támogató akadémiai könyvtárak új feladatok elé kerültek. A helyzet felmérése, a tájékoztatás korszerűsítése, továbbfejlesztése a könyvtárak növekvő együttműködésével és rendszeressé váló kölcsönös tapasztalatcserével biztosítható. Ez a cél vezette a Bolgár

Tudományos Akadémia Központi Könyvtárát, amikor a Kulturális Bizottság és a szófiai Szovjet Tudomány és Kultúra Háza közreműködésével megszervezte a szocialista országok akadémiai könyvtáraiban folyó tájékoztató tevékenységet tárgyaló szimpóziumot. Az elhangzott előadások az alábbi három fő téma köré csoportosíthatók:

- az akadémiai könyvtárak szervezeti jellemzői; együttműködés és integrációjuk mértéke és formái más könyvtárakkal és tájékoztató intézményekkel;
- az akadémiai könyvtárak könyvtári és bibliográfiai szolgáltatása;
- a könyvtári és bibliográfiai folyamatok gépesítésének kérdései az akadémiai könyvtárakban.

A tanácskozáson Elena Savova, A Bolgár Tudományos Akadémia Könyvtárának vezetője a szocialista országok tudományos akadémiai közötti hosszú távú együttműködési megállapodásokról beszélt. Az együttműködés célja a meglevő szakirodalom és a beérkező új publikációk alapján a felhasználó számára szükséges tájékoztatás biztosítása; az egyes országok közötti információcsere fejlesztése, beleértve az akadémiai kiadványok cseréjét is; a könyvtárközi cserekapcsolatok fejlesztése és az országok közötti bibliográfiai adatszolgáltatás javítása.

Az integráció során figyelembe kell venni az együttműködő felek tudományos kutatásaiban kölcsönösen előforduló témákat és ezek támogatására kell az erőfeszítéseket koncentrálni. Az akadémiai központi könyvtárak fontos szerepet játszanak a nemzeti könyvtári koordinációban és az együttműködésben. Például Bulgáriában, ahol az akadémiai könyvtárak tevékenyen részt vettek az Országos Társadalomtudományi Információs rendszer létrehozásában.

M.V. Varfolomeeva, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnöksége mellett működő Természettudományi Könyvtári Tanács tudományos titkára a szovjet akadémiai

könyvtárhálózat ismertetésén túl, ugyancsak a tevékenységek koordinálásának, a technikai és személyi feltételek kijavításának fontosságát hangsúlyozta.

Rózsa György az akadémiai könyvtárak kialakulásáról, e könyvtártípus szerepváltozásáról beszélt. Kiemelte a szakosodás szükségességét, ugyanakkor rámutatott az akadémiai könyvtárak és a tudományos szakkönyvtárak specializációja közötti különbségekre.

Az akadémiai könyvtárak és a tudományos tájékoztató intézmények együttműködésére koncentrált *L. Los*, a lengyel Tudományos Akadémiai Könyvtárának igazgatója. Ez az együttműködés része a lengyel könyvtárügy 1990-ig szóló fejlesztési programjának, amelynek keretében az akadémiai könyvtárhálózathoz tartozó 74 tudományos könyvtár közvetlenül segíti a SINTO (Nemzeti Tudományos Műszaki és Szervezési Tájékoztató Rendszer) működtetését. Előadásának központi témája az 1973–1979 között végbement változások és a SINTO létrehozásával kapcsolatos eredmények ismertetése volt. Beszámolt az akadémiai hálózathoz tartozó tudományos könyvtárak állománygyarapítási együttműködéséről is.

Az alapkutatások szakkönyvtári bázisainak létrehozásáról és működtetésük fontosságáról szolt *J. Rex*, az NDK Tudományos Akadémiája Központi Könyvtára igazgatója is. Hangsúlyozta az akadémiai könyvtári hálózat, a felsőoktatási könyvtárhálózat és a nagy ipari intézmények könyvtárai közötti együttműködés szerepét, amelytől a tájékoztató munka korszerűsítése várható. A megoldást abban látta, hogy a hálózat leghatékonyabban működő könyvtárai közül valamelyiket központi koordináló feladatokat ellátó könyvtárrá kell fejleszteni. Az NDK-ban a matematikai szakkönyvtári hálózat fejlődése a legélénkebb, s megindult a fizikai és kémiai hálózat kialakítása is.

Az akadémiai könyvtár hálózat kialakulását ismertette *M. Kadynkova*, A Bolgár Tudományos Akadémia Központi Könyvtára tudományos munkatársa. Jelentős eredményként könyvelte el a központi tárolókönyvtár létrehozását.

A Szerb Tudományos Akadémia Központi Könyvtárának munkatársa *T. Filipović* az akadémiai könyvtárak feladatkörébe tartozó direkt és indirekt tájékoztatás fejlesztését említette, különös tekintettel a potenciális könyvtárhasználók igényeire. Nagy fontosságot tulajdonított a nemzetközi együttműködést elősegítő könyvtári és információs szabványosításnak is.

A hatékony könyvtári keresőrendszerek tárgyi, személyi és anyagi feltételeinek tárgyalása képezte a szimpózium következő kérdéskörét. *O.I. Golbačev* az elsődleges és másodlagos információs források szerepéről beszélt, *I.N. Vosnesenskaa* pedig statisztikai adatokkal illusztrálta az INION működését, mely a társadalomtudományok területén tölt be központi irányító szerepet.

A nemzetközi együttműködés a szlovák akadémiai könyvtár tevékenységének is fontos vonása. *L. Sedláčková* a MISZON-nal való együttműködés eredményeit foglalta össze beszámolójában. Bemutatásra került két gépesített tájékoztató rendszer is. Az egyik a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Természettudományi Könyvtára és hálózata keretén belül kifejlesztett, mintegy 13 millió egységből álló NAUKA rendszer. A rendszer alkalmas arra, hogy a kiadói tervek ismeretében összesítse a hálózaton belüli rende-

léseket, elvégezze a korrekciót és koordinálja a gyarapítást. A másik rendszer, a bolgárok akadémiai számítógépes könyvtári rendszere, a BIBLIOBISES. Lépcsőzetes kiépítése 1976 óta tart. Célja a külföldi periodikumok beszerzésének, katalogizálásának gépesítése. A rendszer ma már a szófiai egyetemi könyvtárhálózat adatait is tartalmazza, összesen 6000 egységet tart nyilván.

A tanácskozás résztvevői határozatot hoztak a tőkés országokból származó irodalom gyűjtésének egybehangolására, az akadémiai kiadványokból álló gyűjtemények kölcsönös fejlesztésére, valamint a tudományos kutatáshoz nélkülözhetetlen fontosságú nem hagyományos és szűk publicitású dokumentumok gyűjtésére vonatkozóan. Megállapodtak a kiadványcsere és a mikroformátumok használatának bővítésében.

PÁSZTOR Ilona

A TELEBRAILLE (a TSI, Telesensory Systems Inc. gyártmánya) segítségével a vak-süket személyek közvetlenül vagy telefonon eszmét cserélhetnek egymással. Erre a célra a Superphone készüléket fejlesztették tovább, amely klaviatúrával és vizuális display-vel teszi lehetővé a süketek kommunikációját egymással (vagy a jelbeszédet nem ismerő egészségesekkel); ezt most Braille-klaviatúrával és Braille-display-vel kombinálták.

TSI Newsletter 1984. jún.

EBÉDET ÉS KÖNYVET AZ ÖREGÉKNEK! – Hanauban (NSZK) már régebben bevezették azt a szociális szolgáltatást, hogy a nehezen mozgó öregeknek házhoz szállítják az ebédet. Most ezt kulturális ellátással is kiegészítik: a Városi Könyvtár által erre a célra átadott 250 kötetes gyűjteményből kért könyvet is helyükbe viszik a gondozottaknak.

Buch und Bibliothek, 1983. 5.no.

GEE, R.D. – TOWNLEY, H.M.: Thesaurus-making. Grow your own word-stock. London, Deutsch, 1980. 206 p.

Tezaurusz-szerkesztés

A szerzők többször is hangsúlyozzák, hogy könyvüket a kisebb méretű információs intézményekben dolgozó, információkereső nyelvekkel foglalkozó szakemberek számára készítették. Ezek után joggal számíthatnánk arra, hogy az egyes fejezetekben a tezaurusz-készítés elméleti és gyakorlati menetével ismerkedhetünk meg. A könyv egészéről elmondható, hogy várakozásunk csak néhány esetben teljesül és még akkor sem maradéktalanul. Zavaró például, hogy gyakran csak néhány mondatos magyarázatot adnak, vagy csak egy-egy utalás érinti az amúgy is kényes, több magyarázatot kívánó kérdéseket. Például a szakkönyv első részében (Elmélet: Általános elvek) az *Elmélet* című alfejezet 13 oldalt szentel a tezauruszoknak az információkeresésben betöltött szerepének, a szavak közti relációknak, a szemantikai faktorizációnak, a szöveggörnyezet szerepének és a deskriptorok számozásának(!). A *Tezaurusz- és környezete* c. fejezet 8 oldal keretében tárgyalja a következő témákat: a tezaurusz-szerkesztő és a felhasználók, a logika és nyelv interakciója, a tezaurusz terjedelme, mutatói, valamint a gráfok. A negyedik fejezet pedig nem több mint három oldalon meríti ki a többnyelvű tezauruszok kérdéskörét.

Lényegesen jobb, rendszerezettebb a könyv második része. (Gyakorlat: egy speciális példa) amelyben példák segítségével tanulmányozhatjuk a tezaurusz-szerkesztés technikáját. A *Potenciálisan használható szavak gyűjtése* c. fejezet szempontokat ad a források körülhatárolására és kronológiájára, a források szelekciójára, végül a szelekció paramétereire. Jól használható, érdekes példa egy jogtudományi tezaurusz forrásainak beható ismertetése is. A *Tezaurusz-szerkesztés* c. fejezet az előzővel együtt a könyv legjobban használható részét képezi. Bár nem mondhatjuk, hogy kielégítően foglalkozik a téma valamennyi fontos kérdésével, de sikerül hasznos, szemléletesen illusztrált módszereket ajánlani azoknak, akik egymaguk kívánják, illetve kénytelenek elkészíteni kis-méretű, elsősorban helyi-intézményi keretek közötti használatra szánt tezauruszukat. Az *összetett szókapcsolatok* c. fejezetben felsorolja a szóösszetétellel kapcsolatos problémákat és minden indexelőnek figyelmébe ajánlhatom az összetételek kezelésére vonatkozó alapelveket. (104.p.)

A szakkönyv harmadik része (Tesztelés és karbantartás) jellegében, használhatóságában az előző részhez hasonló.

A modern tezaurusz-szerkesztés napjainkban már szinte elképzelhetetlen a számítógépek alkalmazása nélkül. A számítógép alkalmazása elsősorban a nagytezaurusz-

szokhoz feldolgozandó nagy mennyiségű szókincs esetében jöhet számításba, de a kisebb terjedelmű teauruszok esetében sem szabad kétségbe vonni. Ezen a területen a számítógép alkalmazására csak a legvégső fázisban kerülhet sor, ugyanis előzőleg gondosan elő kell készíteni az inputot. A szerzők részletesen ismertetik ezt az előkészítő munkát, és ennek megfelelően számos fontos részletet említene meg: pl. mire lehet és mire nem lehet alkalmazni a számítógépet, a feldolgozott információ jellege, a teaurusz-fazetták, hierarchikus listák, a deskriptorok kódolása, a KWIC és a KWOC indexek és a számítógép, programcsomagok a teauruszkészítéshez stb. Ez a fejezet informatív jellegű, mégsem tartalmaz elegendő anyagot ahhoz, hogy elég eligazítást nyújtson a *gyakorlati munka* elsajátításához.

A könyv jellemzése szempontjából nem érdektelen a mellékletek áttekintése sem, mivel ezek jól tükrözik a kidolgozás szemléletmódját, a tárgyalásmód előnyös és hátrányos oldalait. Az 1. számú melléklet kivonatossan ismerteti az ISO 2788 és 2974, valamint a BSI 5723 – más forrásokból is könnyen megszerezhető, illetve olvasható – egynyelvű teaurusz-szabványokat. A 2. számú melléklet a teaurusz-szerkesztési programcsomagok vázlatos ismertetését adja – a 8. oldalas számítógépesítési fejezet után az olvasó ezekhez nem nagyon érthet, különben is erősen kétséges a programcsomagok alkalmazhatósága az olyan kifejezetten kis terjedelmű teauruszok esetében, amelyek a könyv tárgyát képezik. A 3. számú melléklet nem egyéb, mint 16 db teauruszrészlet, amelyeket illusztratív céllal sorolnak fel.

SEBESTYÉN György

**A comprehensive abstracting service in
library and information science**

Library and Information Science Abstracts

- **international scope and unrivalled coverage**
LISA provides English-language abstracts of material in over thirty languages. Its serial coverage is unrivalled; 550 titles from 60 countries are regularly included and new titles are frequently added.
- **rapidly expanding service which keeps pace with developments**
LISA is now available monthly to provide a faster-breaking service which keeps the user informed of the rapid changes in this field. The number of abstracts included has increased by more than 50% in two years.
- **extensive range of non-serial works**
including US Government Reports (provided by the National Technical Information Service), theses, conference proceedings and monographs.
- **wide subject span**
from special collections and union catalogues to word processing and videotex, publishing and reprography.
- **full name and subject indexes provided in each issue**
abstracts are chain-indexed to facilitate highly specific subject searches
- **available in magnetic tape, on-line and in conventional hard-copy format**
Twelve monthly issues and annual index

**Subscription: UK £134.00 Overseas (excluding North America) £160.00
North America US\$296.00**

**For free specimen copy, write to Sales Department, Library Association
Publishing, 7 Ridgmount Street, London WC1E 7AE, England.**

Ára: 30,— Ft